

Stjepan Radić sa svojom unučadi

(Snimljeno koncem lipnja godine 1925.)

VJERA U BOGA
I SELJAČKA SLOGA.

BUDIMO SVOJI, SVAKI NA SVOM
BRANIMO SLOŽNO HRVATSKI DOM.

BOŽIĆNICA

SELJAČKI PROSVJETNO-POLITIČKI SBORNIK

I

KALENDAR

ZA PROSTU GODINU

1930.

SASTAVIO I UREDIO

VLADIMIR RADIĆ

U ZAGREBU 1929.

NAKLADA VLADIMIRA RADIĆ…

…ZARE, ZAGREB

ŠTO TREBA DA ZNAMO O OVOJ GODINI?

Godina 1930. je prosta godina sa 365 dana. Godišnji je vladar Saturn.

ČETIRI GODIŠNJE DOBI.

Proljeće počinje 21. ožujka u 9 sati 30 minuta prije podne. Toga dana je noć jednako duga kao i dan.

Ljeto počinje 21. lipnja u 4 sata 53 minute izjutra. Ovo je najdulji dan u godini, a noć najkraća.

Jesen počinje 23. rujna u 7 sati 36 minuta uveče. Toga su dana noć i dan jednako dugi.

Zima počinje 21. prosinca u 2 sata 40 minuta po podne. Toga je dana najdulja noć, a najkraći dan u godini.

POMRČINE SUNCA I MJESECA.

Ove će godine biti 2 pomrčine sunca i 2 pomrčine mjeseca, ali će se kod nas vidjeti samo mala, djelomična pomrčina mjeseca 7. listopada.

1. Djelomična pomrčina mjeseca 13. travnja počinje u 6 s. 21 m. izjutra, a svršava u 7 s. 36 m. Vidjet će se u jugozapadnoj Evropi, u sjeverozapadnoj Africi, na Atlantskom Oceanu i u sjevernoj i južnoj Americi.

2. Kružna podpuna pomrčina sunca 28. travnja vidjet će se u sjeveroiztočnoj Aziji u sjevernoj Americi.

3. Djelomična pomrčina mjeseca 7. listopada počinje u 7 s. 46 m. uveče, a svršava u 8. s. 27 m. Ova će se posve neznatna pomrčina vidjeti u Evropi, Aziji, Africi i Australiji.

4. Podpuna pomrčina sunca 21. i 22. listopada vidjet će se samo u Australiji i u južnoj Americi.

VELIKI BLAGDANI I NORME.

Norme: Uzkrs, Duhovi, Tijelovo, Božić.

Po novom su crkvenom zakoniku samo ovo zapovijedani blagdani: **sve nedjelje, Božić, Nova Godina, Bogojavljenje, Spasovo, Tijelovo, Petrovo, Velika Gospa, Svi Sveti i Bezgrješno začeće.** Svi ostali blagdani, koji su bili prije zapovijedani (drugi dan Božića, drugi dan Uzkrsa, drugi dan Duhova, Svijećnica, Blagovijest i Mala Gospa) sad se ne moraju više svetkovati, pa ne griješi onaj, tko u te dane radi i ne ide k svetoj misi.

KVATERNI POSTOVI.

Za rimokatolike: 12. ožujka, 11. lipnja, 17. rujna i 17. prosinca.

KAKVO ĆE BITI VRIJEME?

Stoljetni kalendar veli, da će godina 1930. biti hladna i vlažna.

Siječanj: do 4. umjereno hladno, 6. kiša i snijeg, 9. mutno, 12. snijeg, 13. vjetrovito. 14. snijeg, 21. vrlo hladno, 22. i 23. vjetar i snijeg, 24. i 25. ved*Stjepan* dno, 29. i 30. snijeg i oluja, 31. vrlo hladno.
hladno, 6. snijeg, 8. do 10. silna zima, 13. i 14.
0. mutno, 21. do 28. kiša.
(Snimljeno kod 5. i 6. vedro, 7. do 9. kiša, 11. snijeg, 13. i
hladno, 30. snijeg.

Travanj: do 4. hladno, 5. lijepo, 7. i 8. kiša, 12. do 17. hladno, 19. kiša, 20. do 22. hladno, 23. toplo, 24. i 25. topla kiša, 26. do 28. lijepo, 29. kiša, onda lijepo.

Svibanj: 3. ujutro mraz, 4. grmljavina i kiša, 6. mraz, 7. do 26. hladne noći, 28. do 30. kiša.

Lipanj: do 4. hladno, 5. kiša, 7. do 9. kiša, 26. kiša, 28. lijepo, 30. mutno.

Srpanj: 2. mutno, 3. kiša, 4. do 10. žega, 10. i 11. nevrijeme, 12. do 18. žega, zatim kišovito.

Kolovoz: do 4. mutno, 6. krasno, 7. kiša i grmljavina, 9. do 14. kišovito, 17. lijepo, 18. oluja i promjenljivo do kraja.

Rujan: do 5. hladno, 6. do 8. grmljavina i kiša, 11. mutno, 13. i 14. mrazovi, 15. toplo, 16. i 17. mutno, 18. do kraja oblačno.

Listopad: do 9. kišovito, 10. i 11. vedro, 21. i 26. mutno i kišovito, 29. do 31. oblačno i hladno.

Studeni: do 3. vedro, 4. i 5. kiša, 6. do 8. lijepo, 9. do 20. kišovito, 23. i 24. hladno, 25. kiša, 26. i 27. lijepo, noću kiša, 29. vedro, 30. vjetrovito.

Prosinac: 5. kiša sa snijegom, 7. lijepo, 8. kiša, 9. mutno, 10. jaka kiša, 11. lijepo, 12. mutno, 13. kiša, 14. do 18. mutno, 20. vedro, 30. vedro i hladno, 31. magla.

Tako nagađa stoljetni kalendar, a kako će biti, znade sam dobri Bog.

SIJEČANJ - PREZIMEC

I. mjesec ima 31 dan

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Srijeda	1	**Novo ljeto, Obrez. Isusovo**	Čedomil
Četvrtak	2	Makarije	
Petak	3	Genoveva	
Subota	4	Tito biskup	
Nedjelja	5	**Ime Isusovo**	Bogdan
Ponedj.	6	**Sv. Tri kralja (Bogojav.)**	
Utorak	7	Marcel biskup, Valentin	Zdravko
Srijeda	8	Severin ☽	Strahinja
Četvrtak	9	Julijan	
Petak	10	Pavao pustinjak	
Subota	11	Higin (Nevesin)	Nevesin
Nedjelja	12	**1. po Bogojav.** Sv. obitelj	
Ponedj.	13	Hilarij	Radoslav
Utorak	14	Feliks mučenik (Srećko) ○	Srećko
Srijeda	15	Mavro	
Četvrtak	16	Marcel papa	
Petak	17	Antun pustinjak	
Subota	18	Stolica sv. Petra, Priska	
Nedjelja	19	**2. po Bogojavljenju**	
Ponedj.	20	Fabijan i Sebastijan	
Utorak	21	Agneza dj. i muč. (Janja) ☾	Janja
Srijeda	22	Vincencij	Berivoj
Četvrtak	23	Zaruke Bl. Dj. Marije	
Petak	24	Timotej biskup	
Subota	25	Obraćenje sv. Pavla	
Nedjelja	26	**3. po Bogojavljenju**	
Ponedj.	27	Ivan Zlatousti	Zlatko
Utorak	28	Ildefonso biskup, Julijan	
Srijeda	29	Franjo Saleški ●	
Četvrtak	30	Martina dj. i muč.	Darinka
Petak	31	Petar Nol.	

U siječnju zima nemilice bije,
I blago onom, kog' u domu grije
I topla peć i sloga, ljubav vjerna,
To sreća ti je prava, neizmjerna.

Mjesečeve mijene.

☽ Prvak 8. siječ. u 11 s. 11 m. ujutro.
○ Uštap 14. siječ. u 11 s. 21 m. uveče.
☾ Trećak 21. sij. u 5 s. 7 m. popodne.
● Mlađ 29. siječnja u 8 s. 7 m. uveče.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	7 s. 51 m.	4 s. 16 m.
15.	7 „ 46 „	4 „ 33 „
30.	7 „ 32 „	4 „ 56 „

Bilježke

VELJAČA - SVEČEN

II. mjesec ima 28 dana

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Subota	1	Ignacije	Ognjan
Nedjelja	2	**4. po Bog.** Svijećnica	
Ponedj.	3	Blaž bisk. (Vlaho)	Vlaho
Utorak	4	Andrija Kors., Veronika	
Srijeda	5	Agata	Dobrana
Četvrtak	6	Doroteja ☽	
Petak	7	Romualdo	
Subota	8	Ivan Mat. (Slavin)	Slavin
Nedjelja	9	**5. po Bogojav.** Apolonija	
Ponedj.	10	Skolastika djev.	
Utorak	11	Ukazanje Gospe Lurdske	
Srijeda	12	Eulalija	
Četvrtak	13	Katarina	Lijepa
Petak	14	Valentin biskup	Zdravko
Subota	15	Faust i Jov. m.	
Nedjelja	16	**Sedamdesetnica**	
Ponedj.	17	Konstancija	Stojana
Utorak	18	Simeon b., Flavijan	
Srijeda	19	Konrad	
Četvrtak	20	Eleuterij (Kvatre)	
Petak	21	Eleonora	
Subota	22	Stolica sv. Petra	Gojislav
Nedjelja	23	**Šestdesetnica** Petar Damj.	Čudomil
Ponedj.	24	Matija apostol	
Utorak	25	Viktorin, Valpurga	Hrvoje
Srijeda	26	Aleksandar m.	
Četvrtak	27	Leandar m.	Ostomir
Petak	28	Teofil, Roman	Bogoljub

Tko brzo ore, brzo drlja, „vlači“,
Tog' ne će minut ni kruh, ni kolači.
Tko dobre stroje k dobru metne blagu,
Taj radnu svoju potrostruči snagu.

Mjesečeve mijene.

☽ Prvak 6. velj. u 6 s. 26 m. uveče.
Uštap 13. velj. u 9 s. 39 m. ujutro.
☾ Trećak 20. velj. 9 s. 44 m. pr. podne.
● Mlađ 28. veljače u 2 s. 33 m. po pod.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	7 s. 29 m.	4 s. 59 m.
15.	7 s. 8 m.	5 s. 21 m.
28.	6 s. 42 m.	5 s. 42 m.

Bilježke

OŽUJAK - SUŠEC

III. mjesec — ima 31 dan

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Subota	1	Albin biskup	Bjelimir
Nedjelja	2	**Petdesetnica** Simplicij	Tihomil
Poned.	3	Kunigunda djev., Marin	
Utorak	4	Kazimir	Kazimir
Srijeda	5	Pepelnica	Dragomir
Četvrtak	6	Perpetua i Felicita	
Petak	7	Toma Akvinski	Tomidrag
Subota	8	Ivan od Boga ☽	
Nedjelja	9	**1. Čista**	
Ponedj.	10	40 mučenika	
Utorak	11	Heraklij, Eulogij	
Srijeda	12	Grgur Vel. Papa	
Četvrtak	13	Rozalija (Ruža)	Ruža
Petak	14	Matilda ○	
Subota	15	Longin m., Zaharije (Žarko)	Žarko
Nedjelja	16	**2. Pačista**	
Ponedj.	17	Gertruda, Patricij	Domagoj
Utorak	18	Ćiril Jer., Eduard	
Srijeda	19	Josip zar. B. D. M.	
Četvrtak	20	Niketa	Dobrovoj
Petak	21	Benedikt	Boleslav
Subota	22	Oktavijan muč.	
Nedjelja	23	**3. Bezimena** Oton ☾	Dražen
Ponedj.	24	Gabriel arkanđeo	
Utorak	25	Blagovijest	Predrag
Srijeda	26	Emanuel	
Četvrtak	27	Ivan Dam., Rupert	
Petak	28	Ivan Kapistran	
Subota	29	Ćiril Jona m., Eustazij	Branivoj
Nedjelja	30	**4. Sredopostna** Viktor ●	Vojmir
Ponedj.	31	Amos prorok, Balbina	

Svud se radi, negdje se i pjeva,
Negdje vince, sunce svud ogrijeva,
Djevojke i momci ti se žure,
Čilo rade ne brojeći ure.

Mjesečeve mijene.

☽ Prvak 8. ožujka u 5 sati izjutra.
○ Uštap 14. ožujka u 7 s. 58 m. uveče.
☾ Trećak 22. ožuj. u 4 s. 13 m. izjutra.
● Mlađ 30. ožujka u 6 s. 46 m. ujutro.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	6 s. 42 m.	5 s. 44 m.
15.	6 s. 15 m.	6 s. 5 m.
30.	5 s. 43 m.	6 s. 26 m.

Bilježke

TRAVANJ - TRAVEN

IV. mjesec ima 30 dana

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Utorak	1	Hugo biskup	Mutimir
Srijeda	2	Franjo P.	
Četvrtak	3	Rikardo	
Petak	4	Isidor	
Subota	5	Vincencij Fer. priz., Vinko	Ratimir
Nedjelja	6	**5. Gluha** Celestin	
Ponedj.	7	Hegerij	
Utorak	8	Dionizije	
Srijeda	9	Prohor, Marija El.	
Četvrtak	10	Ezekijel, Mehtilda	
Petak	11	Sedam žal. Bl. Dj. Mar.	
Subota	12	Julij, Papa	Radivoj
Nedjelja	13	**6. Cvijetna nedelja** ◐	
Ponedj.	14	Justin, Tiburcij	
Utorak	15	Anastazija	
Srijeda	16	Turibije muč.	
Četvrtak	17	Vel. četvrtak	
Petak	18	Vel. petak	Branimir (Branko, Branka)
Subota	19	Vel. subota	Rastislav
Nedjelja	20	**Uzkrs** ☾	
Ponedj.	21	Uzkrsni ponedeljak An.	
Utorak	22	Soter i Kajo	Spasoje
Srijeda	23	Juraj m., Vojtjeh bisk.	Đurislav
Četvrtak	24	Fidelis muč., Adalbert	Vjera
Petak	25	Marko evangj.	
Subota	26	Kleto i Marcel	
Nedjelja	27	**1. Bijela** Petar Kan.	Selimir
Ponedj.	28	Pavao od Križa ●	Živko
Utorak	29	Petar m. (Tvrtko)	Tvrtko
Srijeda	30	Katarina Sijenska dj.	

Već su njive svuda uzorane,
Malo još i bit će zasijane,
Zemljica se travicom zeleni,
Mlado lišce cjelovom rumeni.

Mjesečeve mijene.

☽ Prvak 6. trav. u 12 s. 25 m. o podne.
◐ Uštap 13. trav. u 6 s. 49 m. izjutra.
☾ Trećak 20. trav. u 11 s 9. m. uveče.
● Mlađ 28. travnja u 8 s. 8 m. uveče.

Sunce	izlazi	zalazi
1.	5 s. 39 m.	6 s. 29 m.
15.	5 s. 11 m.	6 s. 50 m.
30.	4 s. 43 m.	7 s. 12 m.

Bilježke

SVIBANJ - ROŽNJAK

V. mjesec — ima 31 dan

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Četvrtak	1	Filip i Jakob ap.	
Petak	2	Atanasij	
Subota	3	Našašće sv. Križa	
Nedjelja	**4**	**2. po Uzkrsu.** Flor. muč.	Cvijeta
Ponedj.	5	Pijo V. ☽	
Utorak	6	Ivan pr. vr.	
Srijeda	7	Stanislav bis. Zaštita sv. Jos.	Stanko (Stanka)
Četvrtak	8	Miholjice	
Petak	9	Akacije, Grgur	
Subota	10	Izidor ratar	
Nedjelja	**11**	**3. po Uzkrsu.** Franjo H.	
Ponedj.	12	Pankracije ☺	Svevlad
Utorak	13	Servacije	
Srijeda	14	Bonifacije m.	Dobroslav
Četvrtak	15	Ivan Sal., Sof.	
Petak	16	Ivan Nepomuk	
Subota	17	Paskal	
Nedjelja	**18**	**4. po Uzkrsu** Venancij	
Ponedj.	19	Petar Celestin papa	Rajko
Utorak	20	Bernardin ☾	
Srijeda	21	Feliks m. (Srećko)	Dubravka
Četvrtak	22	Helena i Julija	Radojka
Petak	23	Deziderij (Željko)	Želimir (Željko)
Subota	24	Ivana djev.	
Nedjelja	**25**	**5. po Uzkrsu** Grgur VII.	Gradimir
Ponedj.	26	Filip Ner. } molitveni (prosni) dani	
Utorak	27	Beda, c. n., Iv. } molitveni (prosni) dani	
Srijeda	28	Augustin bisk. } molitveni (prosni) dani ●	Jaromir
Četvrtak	**29**	**Spasovo** Maksimil	
Petak	30	Ferdinand prizn.	
Subota	31	Bl. Dj. Mar. p. s. m. Angela	

Kosilice, Bog vas je poslao,
Težku žetvu silno olakšao.

Još nas, Bože pravicom nagradi,
Nek' je zemlja onom, tko ju radi.

Mjesečne mijene.

☾ Prvak 5. svib. u 5 s. 53 m. po pod.
☺ Uštap 12. svibnja u 6 s. 29 m. uveče.
☾ Trećak 20. svib. u 5 s. 22 m. po pod.
● Mlađ 28. svibnja u 6 s. 37 m. izjutra.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	4 s. 42 m.	7 s. 14 m.
15.	4 s. 20 m.	7 s. 34 m.
30.	4 s. 5 m.	7 s. 59 m.

Bilježke

LIPANJ - KLASEN

VI. mjesec ima 30 dana

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Nedjelja	1	**6. po Uzkrsu** Justin	Radovan
Ponedj.	2	Erasmo, Marcelin	Velimir
Utorak	3	Klotilda ☽	
Srijeda	4	Kvirin b. (Predrag)	Predrag
Četvrtak	5	Bonifacije b.	
Petak	6	Norberto	
Subota	7	Lukrecija, Robert	
Nedjelja	8	**Duhovi** Medardo	
Ponedj.	9	Primo i Felicita	Prvislav
Utorak	10	Margareta	
Srijeda	11	**Rođendan Stjepana Radića**	
Četvrtak	12	Ivan Fakundo	Ninko (Ninka)
Petak	13	Antun Padovanski	
Subota	14	Bazilije bisk.	Zvonimir
Nedjelja	15	**1. po Duh. Presv. Trojstvo**	Dobrovit
Ponedj.	16	Fran, Regina	
Utorak	17	Adolf	
Srijeda	18	Marko i Marcel, Efrem	
Četvrtak	19	**Tijelovo**	
Petak	20	**Krvoproliće u beogr. skupštini** ☾	
Subota	21	Alojzije Gonzaga	Vjekoslav
Nedjelja	22	**2. po Duh.**	
Ponedj.	23	Sidonija, Albin muč.	Zdenka
Utorak	24	Ivan Krstitelj	
Srijeda	25	Prosper	Nada
Četvrtak	26	Ivan i Pavao muč.	
Petak	27	Srdce Isus. Ladislav	
Subota	28	Srdce Marij. Lav II. Papa.	
Nedjelja	29	**3. po D. Petar i Pavao**	Krešimir
Ponedj.	30	Spomen sv. Pavla	Pavlimir

Oj vi sgodni plugovi-kopači,
I vi sgodni, fini ogrtači,
Što su tjedan ogrtale žene,
U dva dana takav plug okrene!

Mjesečeve mijene.

☽ Prvak 3. lip. u 10 s. 56 m. uveče.
Uštap 11. lip. u 7 s. 12 m. ujutro.
☾ Trećak 19. lipnja u 10 s. pr. pod.
Mlađ 26. lip. u 2 s. 47 m. po podne.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	4 s. 4 m.	7 s. 52 m.
15.	3 s. 58 m.	8 s. 2 m.
30.	4 s. 2 m.	8 s. 4 m.

Bilješke

SRPANJ - JAKOVČAK

VII. mjesec — ima 31 dan

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Utorak	1	Presveta Krv Isusova	Bogoslav
Srijeda	2	Pohod Bl. Dj. Marije	
Četvrtak	3	Leon II., Heliodor ☽	Svetislav
Petak	4	Udalrik, Berta	
Subota	5	Ćiril i Metod	
Nedjelja	**6**	**4. po Duh.** Isaija prorok	Bogomila
Ponedj.	7	Vilibaldo biskup	
Utorak	8	Kilijan, Eugen III. Papa	
Srijeda	9	Brcko, b., Anatolija	
Četvrtak	10	Amalija djevica (uštap)	Ljubica
Petak	11	Pijo I., papa, Olga	
Subota	12	Ivan Gualb., Mohor	
Nedjelja	**13**	**5. po Duh.** Magdalena	Biserka
Ponedj.	14	Bonaventura biskup	
Utorak	15	Henrik prizn.	
Srijeda	16	Gospa od Karmela	
Četvrtak	17	Aleksije	Branislav
Petak	18	Fridrik, Kamilo	Miroslav
Subota	19	Vinko Paulski, Aurelija ☾	Zlatka
Nedjelja	**20**	**6. po Duh.** Ilija prorok,	
Ponedj.	21	Daniel pr., Prakseda	
Utorak	22	Marija Magdalena	
Srijeda	23	Apolinar b. m.	
Četvrtak	24	Kristina	
Petak	25	Jakov apostol ●	Radoslav
Subota	26	Ana majka Bl. Dj. Mar.	
Nedjelja	**27**	**7. po Duh.** Pantaleon m.	Sverad
Ponedj.	28	Inocent m., Viktor	
Utorak	29	Marta djevica	Nevenko
Srijeda	30	Abdon i Senen m.	
Četvrtak	31	Ignacij Lojol.	Gorislav

Sve je polje cvijećem urešeno,
Cijelo selo kišom umiveno.
Mraza nema, djeca idu bosa
Slušajući slavulja i kosa.

Mjesečeve mijene.

☽ Prvak 3. srpnja u 5 s. 3 m. izjutra.
(uštap) Uštap 10. srp. u 9 s. 1 m. uveče.
☾ Trećak 19. srp. u 12 s. 29 m. izapon.
● Mlađ 25. srpnja u 9 s. 42 m. uvečer.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	4 s. 2 m.	8 s. 4 m.
15.	4 s. 14 m.	7 s. 57 m.
30.	4 s. 32 m.	7 s. 40 m.

Bilježke

KOLOVOZ - VELIKOMEŠNJAK

VIII. mjesec ima 31 dan

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Petak	1	Petar u okovima ☽	
Subota	2	Porciunkula, Alfonzo L.	
Nedjelja	3	**8. po Duh.** Augustin	
Ponedj.	4	Dominik pr. (Nedeljko)	Nedjeljko
Utorak	5	Sniježna Gospa	
Sriieda	6	Preobraž. Kristovo	
Četvrtak	7	Kajetan prizn., Donat b.	
Petak	8	**Dan smrti Stjepana Radića**	
Subota	9	Roman mučenik ○	
Nedjelja	10	**9. po Duh.** Lovro muč.	Lovorko
Ponedj.	11	Suzana mučenica	
Utorak	12	Klara djev., Hilarija	Bistra
Srijeda	13	Hipolit i Kasijan m.	
Četvrtak	14	Eusebije pr., Anastasije	Dobromir
Patak	**15**	**Velika Gospa (Uzaš. BDM)**	
Subota	16	Rok, pr., Joakim	
Nedjelja	17	**10. po Duh.** Julijana ☾	
Ponedj.	18	Helena Križarica	Jelka
Utorak	19	Ljudevit biskup	
Srijeda	20	Stjepan kr., Bernardo	Krunoslav
Četvrtak	21	Ivana Franciska ud.	
Petak	22	Timotej muč.	
Subota	23	Filip Benicij, Sidonij	Zdenko
Nedjelja	24	**11. po Duh.** Bartol ap. ●	Bariša
Ponedj.	25	Ljudevit	
Utorak	26	Pelagija, Zefirin p.	Dobrovit
Srijeda	27	Josip Kalasancije pr., Aur.	Zlatko
Četvrtak	28	Augustin biskup	
Petak	29	Glavosjek Ivana Krstitelja	
Subota	30	Ruža Lim. dj.	Ružica
Nedjelja	31	**12. po Duh.** Rajmundo ☽	Ranko (Ranka)

Al' su krasni mladi nam voćari
Kad se za njih brinu gospodari!
U njima je sada ko u raju,
Još u vjernom, sladkom zagrljaju!

Mjesečeve mijene.

☽ Prvak 1. kol. u 1 s. 26 m. po pod.
○ Uštap 9 kol. u 11 s. 58 m. pr. pod.
☾ Trećak 17. kol. u 12 s. 31 m. o p.
● Mlađ 24. kol. u 4 s. 37 m. izjutra.
☽ Prvak 31. kol. u 12 s. 57 m. iza pon.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	4 s. 34 m.	7 s. 37 m.
15.	4 s. 53 m.	7 s. 16 m.
30.	5 s. 14 m.	6 s. 47 m.

Bilježke

RUJAN - MALOMEŠNJAK

IX. mjesec ima 30 dana

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Ponedj.	1	Egidij op., 12 braće m.	
Utorak	2	Jenon, Maksima	Veljka
Srijeda	3	Serafina, Mansvet b.	
Četvrtak	4	Rozalija	Ružena
Petak	5	Laurencij	Lovorko
Subota	6	Zaharija p., Magno	Velislav
Nedjelja	7	**13. po Duh.** Marko Križ.	Krunoslava
Ponedj.	8	Mala Gospa (RBDM) ☽	
Utorak	9	Petar Klaver	
Srijeda	10	Nikola Tol. prizn.	
Četvrtak	11	Proto i Hijacint, Pulherija	Prvan, Lijepa
Petak	12	Ime Marijino, Maced.	
Subota	13	Amat biskup	Ljubomir (Ljuba)
Nedjelja	**14**	**14. po Duh.** Uzv. sv. Križa	
Ponedj.	15	Nikodem ☾	
Utorak	16	Kemelij pr., Ljudmila	Ljudmila
Srijeda	17	Rane sv. Franje, (Kvatre)	
Četvrtak	18	Josip Kupetinski pr.	
Petak	19	Januarij bisk. muč.	
Subota	20	Eustahij i dr. muč.	Radobud
Nedjelja	**21**	**15. po Duh.** Matej ap.	
Ponedj.	22	Mauricij muč. ●	
Utorak	23	Lino p., Tekla dj.	
Srijeda	24	Bl. Dj. M. za odkup suž.	
Četvrtak	25	Kleofa m., Kamilo m.	
Petak	26	Ciprijan i Justina m.	Žitomir
Subota	27	Kuzma i Damjan, muč.	
Nedjelja	**28**	**16. po Duh.** Većeslav knez	Većeslav
Ponedj.	29	Mihael arkanđeo ☽	Mijo
Utorak	30	Jeronim prizn.	Jerko

Mala Gospo, radost djevojačka,
Miholj-dane, radosti momačka!
Vi gorice, što žarite lice
I jabuke iz dragine ruke!

Mjesečeve mijene.

Uštap 8. rujna u 3 s. 48 m izjutra.
☾ Trećak 15. ruj. u 10 s. 13 m. uveče.
● Mlađ 22 ruj u 12 s. 42 m. o podne.
☽ Prvak 29 rujna u 3 s. 58 m. po pod.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	5 s. 17 m.	6 s. 43 m.
15.	5 s. 35 m.	6 s. 13 m.
30.	5 s. 57 m.	5 s. 43 m.

Bilježke

LISTOPAD - MIHOLJŠČAK

X. mjesec — ima 31 dan

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Srijeda	1	Remigij bisk.	
Četvrtak	2	Anđeli čuvari	
Petak	3	Kandid, Terez. od m. Isusa	Bjeladin
Subota	4	Franjo Asiški	
Nedjelja	5	**17. po Duh.** Placid, muč.	Tihorad
Ponedj.	6	Vjera, dj. m., Bruno	
Utorak	7	Bl. Dj. M. kralj. sv. Kr. 🌕	
Srijeda	8	Brigita udova	
Četvrtak	9	Dionizij biskup muč.	
Petak	10	Franjo Borgia	
Subota	11	Nikasij biskup muč.	Vojislav
Nedjelja	12	**18. po Duh.** Maksim	Večerad
Ponedj.	13	Eduardo kr., Koloman m.	
Utorak	14	Kalist papa muč.	Slavoljub
Srijeda	15	Terezija, djev. muč. ☾	
Četvrtak	16	Galo, Hedviga	
Petak	17	Margareta, Alakok	
Subota	18	Luka evangjelist	
Nedjelja	19	**19. po Duh.** Petar Alk.	
Ponedj.	20	Ivan Kent., Irena, Vendelin	
Utorak	21	Uršula djev. muč. 🌑	
Srijeda	22	Kordula dj. m.	Dražen
Četvrtak	23	Ignacij bisk.	Jaroslav
Petak	24	Rafael, arkanđeo	
Subota	25	Hrisanto i Darija muč.	Zlatoslav
Nedjelja	26	**20. po Duh.** Demetrij,	**Zemislav (Zemidrag)**
Ponedj.	27	Sabina muč., Frumencije	Grozdena
Utorak	28	Simon i Juda apostoli	
Srijeda	29	Narcis biskup, Ida djev. ☽	
Četvrtak	30	Marcel m., Klaudije	
Petak	31	Vuk biskup	Vukmir (Vukelja)

Sijalice u tri, četir reda,
Sada bez vas sijati se ne da.
Težke brane, dobro okovane,
Bez vas nema priroda, ni hrane.

Mjesečeve mijene.

🌕 Uštap 7. listop. u 7 s. 56 m. u veče.
☾ Trećak 15 listop. u 6 s. 12 m. iz jutra.
🌑 Mlađ 21. listop. u 10 s. 48 m. uveče.
☽ Prvak 29. listop. u 10 s. 22 m. pr. p.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	5 s. 58 m.	5 s. 41 m.
15.	6 s. 18 m.	5 s. 13 m.
30.	6 s. 42 m.	4 s. 45 m.

Bilježke

STUDENI - SESVETČAK

XI. mjesec — ima 30 dana

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Subota	1	**Svi Sveti**	
Nedjelja	2	**21. po Duh.** Justin b.	Hvalimir
Ponedj.	3	Dušni Dan Hubert	
Utorak	4	Karlo Boromejski	Dragutin
Srijeda	5	Emerik, bisk. m. (Mirko).	Mirko
Četvrtak	6	Leonardo ㊉	
Petak	7	Engelberto (Anđelko)	
Subota	8	Godfrid biskup	Bogomir
Nedjelja	9	**22. po Duh.**	Božidar
Ponedj.	10	Andrija Avel.	
Utorak	11	Martin biskup	Davorin
Srijeda	12	Martin papa	
Četvrtak	13	Stanislav Kostka ☽	Stanimir
Petak	14	Josafat bisk., Venerando	Časlav
Subota	15	Leopold m., Gertruda	
Nedjelja	16	**23. po D.** Ivan Trog. b.,	Svetovit
Ponedj.	17	Grgur čudotv. biskup	
Utorak	18	Odon, Roman, Eugen	
Srijeda	19	Elizabeta kraljica	
Četvrtak	20	Feliks Val. ●	Prerad
Petak	21	Prikazanje Bl. Dj. Marije	
Subota	22	Cecilija djev. muč.	
Nedjelja	23	**24. po Duh.** Klement P.	Blagoje
Ponedj.	24	Ivan od Križa, Ivan od K.	
Utorak	25	Katarina djevica muč.	Kalina
Srijeda	26	Konrad, Ivan Berchmans	
Četvrtak	27	Virginij biskup	
Petak	28	Sosten, učenik sv. Pavla ☽	Držislav
Subota	29	Saturnin muč.	Hranislav
Nedjelja	30	**1. Adv.** Andrija ap.	

Oj seljače, kod pluga junače,
Sad se vidi, tko s' rada ne stidi:
Ima kruha, a ima i ruha
I za goste i težake proste.

Mjesečeve mijene.	**Sunce** izlazi	zalazi
㊉ Uštap 6. stud. u 11 s. 28 m. pr. pod.	1. 6 s. 45 m.	4 s. 42 m.
☾ Trećak 13. stud. u 1 s. 27 m. iza pod.	15. 7 s. 6 m.	4 s. 22 m.
● Mlađ 20. stud u 11 s. 21 m. pr. p.	30. 7 s. 28 m.	4 s. 9 m.
☽ Prvak 28. stud. u 7 s. 18 m. izjutra.		

Bilježke

PROSINAC - GRUDEN

XII. mjesec — ima 31 dan

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Ponedj.	1	Aligij b., Natalija (moon phase: Uštap)	Berislav
Utorak	2	Bibijana dj. mučenica	
Srijeda	3	Franjo Ksaver.	
Četvrtak	4	Barbara dj. muč.	Inoslav
Petak	5	Sava opat	
Subota	6	Nikola biskup	Vladivoj
Nedjelja	7	**2. Adv.** Ambrozij biskup	
Ponedj.	8	**Bezgr. Zač. Bl. Dj. Mar.**	
Utorak	9	Leokadija dj. m.	
Srijeda	10	Prenos kuće Loret., Judita	Radomira
Četvrtak	11	Damas papa	
Petak	12	Maksencij (moon phase: Trećak)	Većemir
Subota	13	Lucija djev. muč.	Jasna
Nedjelja	14	**3. Adv.** Spiridijon bisk.	
Ponedj.	15	Irenej, Kristijana djev.	Božena
Utorak	16	Adelhajda dj. m., Alb.	
Srijeda	17	Lazar biskup, muč.	
Četvrtak	18	O. p. B. D. M. (Kvatre)	
Petak	19	Vladimir Nemerij muč.	Vladimir (Vladko)
Subota	20	Liberat Amon (moon phase: Mlađ)	Slobodan
Nedjelja	21	**4. Adv.** Toma apostol	Tomislav
Ponedj.	22	Zenon, Demetrij muč.	
Utorak	23	Viktorija djev. muč.	Neda
Srijeda	24	Badnjak. Adam i Eva	
Četvrtak	25	**Božić (Rođenje Kristovo)**	Božićko
Petak	26	Stjepanje	Krunija
Subota	27	Ivan Evangjelist	
Nedjelja	28	**Ned. po Božiću** Nev. dj. (moon phase: Prvak)	
Ponedj.	29	Toma biskup muč.	Trpimir
Utorak	30	David kralj	
Srijeda	31	Silvestar papa	

Oj Božiću, dječje ti veselje,
Novo ljeto, slušaj naše želje:
Čovječnosti neka sunce sine,
Ratovanje za uvijek ugine!

Mjesečeve mijene.

- (moon phase symbol) Uštap 6. pros. u 4 s. 59 m. izjutra.
- (moon phase symbol) Trećak 12. pros. u 1 s. 40 m. izjutra
- (moon phase symbol) Mlađ 20. pros. u 9 s. 7 m. uveče.
- (moon phase symbol) Prvak 28. pros. u 2 s. 24 m. izjutra.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	7 s. 29 m.	4 s. 8 m.
15.	7 s. 44 m.	4 s. 6 m.
30.	7 s. 51 m.	4 s. 14 m.

Bilježke

Djela Stjepana Radića

koja se još mogu dobiti:

DEVET SELJAČKIH ZASTUPNIKA PRVI PUT U HRVATSKOM SABORU	Din. 2.—
FEDERALIZAM I NARODNO OSLOBOĐENJE	Din. 4.—
FINANCIJALNA ZNANOST	Din. 28.—
GOSPODARSTVO, PROSVJETA, POLITIKA	Din. 4.—
HRVATI I MAGJARI	Din. 1.—
JAVNA POLITIČKA PORUKA	Din. 1.—
MODERNA KOLONIZACIJA I SLAVENI	Din. 56.—
NAJNOVIJA SVJETSKA POVIJEST OD GOD. 1815. DO 1900. Prevod francuzkoga djela od Seignobos-Métin-a, ukoričeno	Din. 60.—
OBNOVLJENA BUGARSKA	Din. 8.—
SAVREMENA EVROPA	Din. 65.—
SELJAČKA SVIJEST I NARODNA VOLJA	Din. 3.50
SVOBODNÁ ŠKOLA POLITICKÝCH VĚD	Din. 3.75
TEMELJI ZA BUDUĆNOST HRVATSKE	Din. 1.—
ÚVAHU Z MEZINÁRODNÍ POLITIKY	Din. 10.—
ZA LAKŠI I BOLJI SELJAČKI ŽIVOT	Din. 0.50
ŽIVO HRVATSKO PRAVO NA BOSNU I HERCEGOVINU .	Din. 5.—
JAK SE ČECH BRZO NAUČÍ CHORVATSKY	Din. 15.—
KAKO ĆEMO SE NAUČITI RUSKI?	Din. 3.—
HRVATSKA MISAO, mjesečnik, koji je Stjepan Radić uređivao i pretežno svojim člancima i pjesmama izpunjao, god. III., IV. i V. po	Din. 10.—
BOŽIĆNICA, ALMANAH, što ga je uređivao Stjepan Radić. Godišta 1913., 1914., 1921., 1923., 1924. i 1928. mogu se još dobiti po	Din. 10—

Radićeva knjižnica:

1. knjiga Stjepan Radić: UZNIČKE USPOMENE I. dio broširano	Din. 20.—
vezano	Din. 35.—
2. knjiga Stjepan Radić: UZNIČKE USPOMENE II. dio broširano	Din. 16.—
vezano	Din. 28.—
3. knjiga Vjekoslav Jirásek: PASOGLAVCI preveo Stjepan Radić, broširano	Din. 25.—
vezano	Din. 40.—
4. knjiga Stjepan Radić: UZNIČKE USPOMENE III. dio broširano	Din. 20.—
vezano	Din. 35.—
5. knjiga Malovan Pavičić-Šunjić: TUGOVANJA ZA VODOM broširano — zaplijenjeno	Din. 12.—
vezano	Din. 24.—
6. knjiga Lav Tolstoj: ŠTO NAM JE DAKLE ČINITI? preveo Stjepan Kranjčević, broširano	Din. 20.—
ukoričeno	Din. 35.—

Naručuje se u

Radićevoj Slavenskoj knjižari

Zagreb, Jurišićeva ulica 1

Pravi „Franck-ov" dodatak kavi.

Zašto prija tako odlično? Zato, što se za proizvodnju „Pravog Franckovog dodatka kavi" upotrebljava sirovina samo najbolje kakvoće, a preradjuje na način, koji je već kroz desetke godina prokušan.

Zašto je tako jeftin? Zato, što je „Pravog Franckovog dodatka kavi" — kako to i svaka iskusna domaćica znade — već i mala količina dostatna, da se priugotovi vrlo tečna kava, koja uslijed vanrednog ukusa i arome osobito prija, dočim njena smedje-zlatna boja svačije oko zadovoljava.

Što je dokaz tome? Da „Pravi Franckov dodatak kavi" već desetke godina mnogobrojne porodice, siromašne kao i bogate, stalno troše i da je izvrsna kakvoća ovog proizvoda na cijelom svijetu poznata.

Pri kupovanju pak pazite samo uvijek na **mlinac** kao tvornički žig i na ime „**FRANCK**", da bi tako uvijek dobili ono, što zaista želite.

Vaši odani

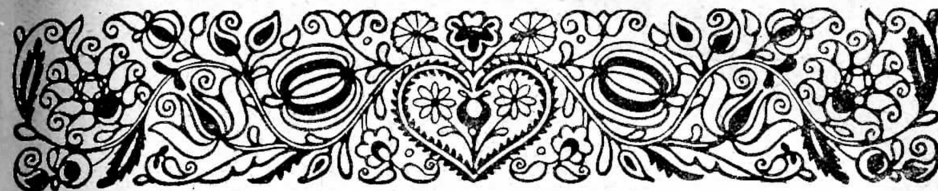
Hinka Francka Sinovi d.d.

Zagreb.

1287

Vladimir Radić, sin blagopokojnoga Predsjednika Stjepana Radića sa svojom obitelju.

Predgovor.

„Božićnica", hrvatski seljački kalendar izlazi već preko 20 godina, blizu jedne četvrtine stoljeća. Taj seljački almanah ili sbornik uređivao je sam naš nezaboravni Predsjednik, te je bio izpunjen većinom Njegovim dragocjenim političkim i poučnim člancima, koji su bili čitani od našega seljačkoga naroda kao Sveto Evangjelje.

Ali Njega sada više nema .... U hladnoj mirogojskoj grobnici počiva Onaj, čija glava je toliko mozgala i mislila, da k prosvjeti, sreći i slobodi dovede svoj seljački narod.

Beogradski zločinci prekinuše taj veličanstven rad, što ga je započeo naš Predsjednik. Na nama je, da nastavimo to veliko djelo, za koje je radio naš dragi Učitelj: da učinimo sretnima hiljade i hiljade seljačkih domova, da se mogu slobodno i zadovoljno razvijati u velikom domu u — Domovini Hrvatskoj.

Koliko smo složni, budimo još složniji. Koliko smo jaki, budimo još jači. Koliko odvažni, budimo još odvažniji. Budimo spremni svi, kad uztreba, da položimo živote za bolju budućnost patničke Hrvatske, kao što je to učinio naš Vođa i Učitelj.

Zato je ova „Božićnica" posvećena radu i mučeničkoj smrti hrvatskoga Vođe.

Vladimir Radić
urednik „Božićnice".

Svijetlo Tvoje Božićnice još sjaji . . .

Žive Tvoje riječi u milijunima srdaca . . ., u milijunima duša . . . ! A nema sata ni časa . . . nema dana ni noći, a da Tvoja sveta i apostolska riječ ne odzvanja sa milijun usana Tvoga dragoga i ljubljenoga hrvatskoga seljačkoga naroda.

I sada nam evo opet dolaze oni dani, kada si Ti, dragi Učitelju, spremao lijepi dar svome hrvatskome seljačkome narodu za onaj veliki i sveti dan, kada se rodio Spasitelj slabih i sgaženih. Da . . ., spremao si i živom riječju izpunio si stranice drage nam »Božićnice«, iz koje je Tvoj hrvatski seljački narod učio, kupio i u dušu usađivao ona zlatna zrnca, koja si Ti, mili Učitelju, po njojzi posijao . . . A suze radostnice orosile su svaku Tvoju stranicu, jer si ga svakom svojom riječju hrabrio i tješio . . ., jer je vidio svijetlo, koje vodi iz mraka . . . Svijetlo Božićnje . . . !

Druga je godina, dragi Predsjedniče — kako Tvoji vjerni pomagači sami bez Tebe, mili Učitelju, izpunjaju stranice Tvoga velikoga Božićnjeg dara . . . Svatko se nečega sjeća iz Tvoga mukotrpnoga života. Sama žuljava ruka izpunja stranice drage nam Božićnice . . . sama seljačka duša govori živu riječ, koju si Ti, dragi Mučeniče, za svoga života naučao.

Druga je godina . . . da će nam Božićnica zakucati na vrata od najniže kolibice pa da najvećeg seljačkog doma . . . bez Tebe, mili Učitelju . . . ! Doći će nam onaj veliki i sveti dan, kada se svatko okupi sa svojim milim i dragim oko Božićnjeg drvca, pred kojim gore dvije svijeće . . . jedna na veliku i svetu uspomenu Sina Božijega . . . a druga Tebi . . .

Bogom poslani Vođo . . . Učitelju . . . Prosvjetitelju i Preporoditelju hrvatskoga seljačkoga naroda.

U svakom hrvatskom seljačkom domu na svetu Badnju noć uzima se Božićnica u ruke . . . a oči se svima napunjaju suzama . . . i mjesto veselja i radosti plače i vruće suze roni hrvatska seljačka narodna obitelj . . . svatko se Tebe sjeća . . . svatko Tebe u duši gleda i ne može drugo nego moliti i vapiti: — O Ti, dušo sveta, o Ti, dušo čista . . . moli skrušene molitve pred prijestoljem Svevišnjega, da pogleda, kako se Njegov Božanski nauk svuda izkrivio . . . da nema onoga blaženstva i onoga svetoga mira u pravici i slobodi, koju si Ti branio i naučao.

A velika Duša Tvoja, dragi Učitelju, biti će u svakom hrvatskom seljačkom domu vječito blažena, sretna i zadovoljna samo onda, kad ćeš vidjeti, da svijetlo Tvoje Božićnice nije ugasnulo i da Tvoja Božićnica svijetli još uvijek onim žarom, kojeg si Ti, veliki Mučeniče, zapalio u duši hrvatskoga seljačkoga naroda.

I za to, neka Ti je vječita slava i hvala, bezsmrtni Vođo !

U Starčevu (Banat), dne 23. listopada 1929.

Miško Brajac,
seljak.

Selo — kruna domovine naše — rodilo je genija narodu svome.

Dok je srdca, bit će i Hrvatske!
A. Matoš.

Dok je Hrvata, spominjat će se i slaviti ime Stjepana Radića.

Divna i veličanstvena jest naša hrvatska domovina. Grudi se šire, a srdce jače udara, kad izgovorimo riječi: domovino naša!

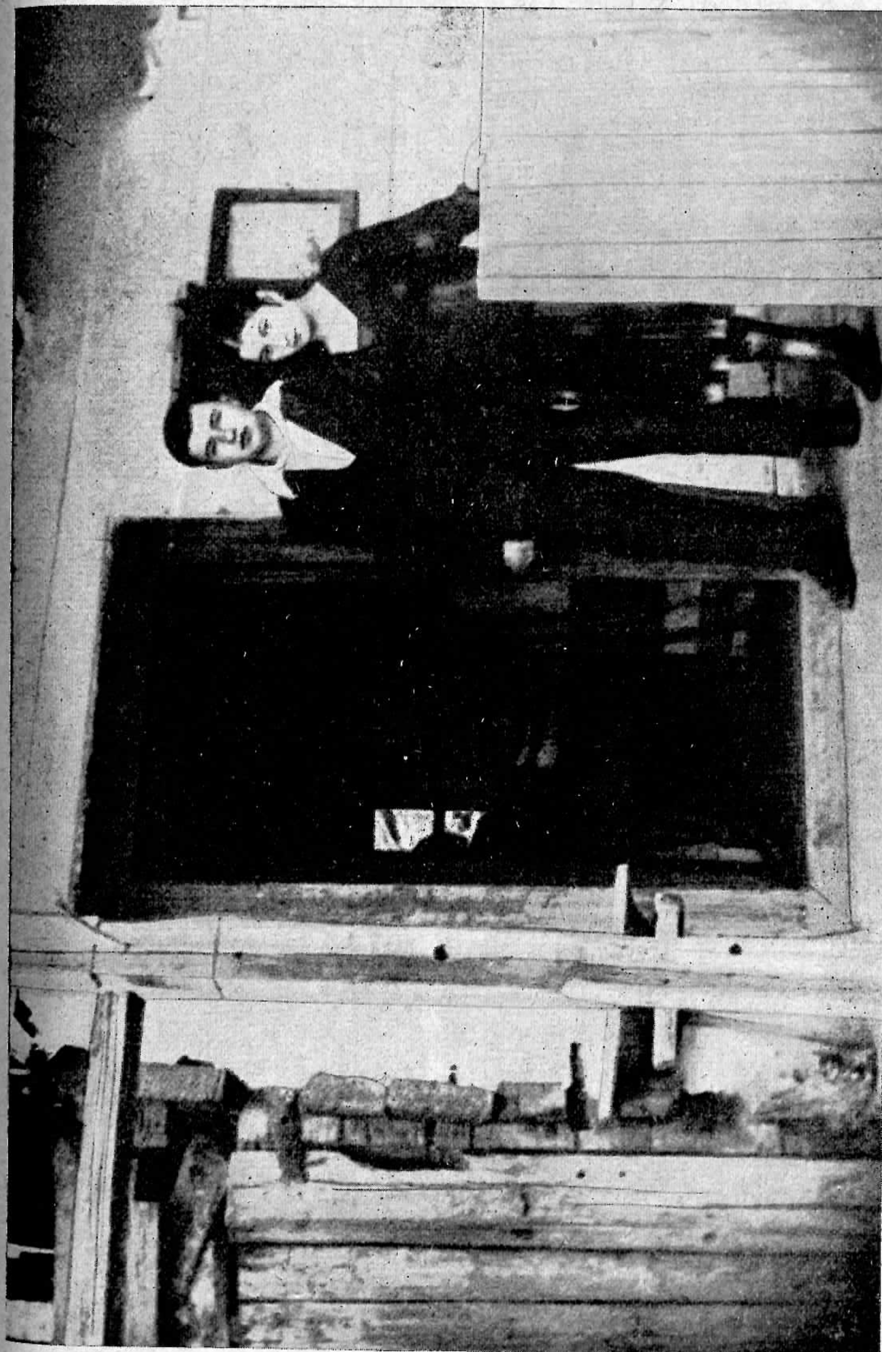
Nijesi doduše velika, domajo naša, kao što su domovine drugih mnogih velikih naroda, no zato se ljepotom svojom odlikuješ nad mnogim i mnogim zemljama i krajevima, i malo je krajeva na zemlji, koji su ti, domovino naša, po ljepoti ravni. Tebe je, izmučena hrvatska grudo naša, priroda obdarila svim svojim krasotama i prirodnim bogatstvom.

U tebi su visoki gorski vrhunci sa gotovo vječnim snijegom i ledom ali i divno plavo hrvatsko more, koje spaja našu hrvatsku domovinu sa cijelim svijetom. Naš divni plavi Jadran oplakuje obalu našu, koja je poznata cijelomu svijetu po nenadkriljivoj ljepoti svojoj, poput vjernoga čuvara obkoljuje otoke i poluotoke naše; da, to divno hrvatsko more čas udara tako jakim valovima, da se trese cijela obala, kao da prijeti i opominje uzbuktala srdca hrvatskoga naroda, da sačuvaju svoju djedovinu, a čas opet ljuljuška se površina njegova jedva vidljivo milujući obalu kao majka dijete svoje u kolijevci.

Tu je goli krš ali i divne šume crnogorice i bjelogorice, tu su ponornice ali i velike plovne rijeke, koje natapaju nepregledne ravnice sa plodnim njivama i oranicama, čiji se žuti klas talasa kao nepregledno more — to drugo more hrvatskoga naroda. Tu su livade, pašnjaci i vinorodni brežuljci, tu su uvale, proplanci, izvori i potoci, vijugaste staze sa putevima i bijelim cestama, koje spajaju gradove, gradiće i trgovišta naša.

A kruna tvoja jesu ubava sela naša, koja su izvor i utok sveukupne snage naše. Na tim divnim selima razasutim po brežuljcima, dolinama i ravnicama, počivali su kroz tisuću godina, a počivaju i danas temelji i snaga cijeloga hrvatskoga naroda.

Hrvatski seljački narod ne samo da je privređivao i stvarao **svojim radom sve, što je bilo za život potrebno, nego je taj hrvatski seljački narod bio i ostati će vječni i najhrabriji čuvar svoje domovine Hrvatske.**

Rodna kuća Vođe i Učitelja hrvatskoga naroda Stjepana Radića u Trebarjevu desnom kraj Siska.

I samo takvo selo sbog svoje elementarne i neizcrpive snage moglo je dati genija i narodnoga vođu i učitelja, u kojemu je bila utjelovljena praiskonska elementarna stvaralačka snaga cijeloga naroda.

Jest, samo selo, a selo ga je i dalo!

Dalo ga je maleno selo Trebarjevo, koje je po tome postalo veće od svih sela i zaselaka, od svih trgovišta, gradića i gradova u cijeloj nam domovini Hrvatskoj. Ti maleno selo Trebarjevo nadkrililo si ih sve! Ti si veće od svih njih, tvoje je ime poznato na sve četiri strane domovine naše, **jer je plod utrobe tvoje veći od svih plodova, što su ih kroz stoljeća dali gradovi i sela drage nam Hrvatske.**

Tko od nas nije čuo za tebe, maleno seoce ravne Posavine? Tko od nas nije čuo ili čitao, da je u tebi ugledao svijetlost dana i sunca Božjega **najveći sin hrvatskoga naroda?**

Da, u tebi rodio se najveći sin hrvatskoga naroda, tu ga je prvi puta milovao lagani lahor s obala tihe Save; tu ga je prvi puta milovalo sunce svojim zlatnim tracima. Tu je usisao prvo majčino mlijeko, tu je odnjihan na majčinom krilu i tu je usnuo prvi dječji san; tu je čuo prvi puta sladku majčinu riječ; tu su njegova usta prvi put progovorila; tu je sproveo svoje prve dane najranije mladosti. Tu je upoznao svoju rodbinu, svoje susjede, prijatelje i seljačku braću svoju. Tu je upoznao svoje selo i vidio, da je ono neizcrpivo vrelo, koje sve plodove vadi i svoju snagu dobiva iz zemlje. Vidio je, da je snaga sela temelj čitavoga našega narodnoga života, **koje sačinjava jednu obitelj, kojoj je osnovica seljački dom sa članovima njegovim. Vidio je sve one odlike, kojima se odlikuje naše hrvatsko selo, ali je vidio i svu muku i napore, što ih selo dnevno ulaže, a da često puta malo ili nikakve koristi nema. Vidio je, da je seljak željan znanja i prosvjete, da je dakle željan pravoga života onaj, koji život stvara, koji ga podržaje i koji je temelj njegov u obće, bez koga života u obće nema.**

Da, to je sve vidio, to je sve osjećao, pa su tu sazrele prve misli njegove **velike nauke, kojom je zadojio cio hrvatski narod, a naročito hrvatsko seljaštvo, pa će mu taj nauk ostati vječni putokaz, jer je to nauk vječne i nepobjedive istine, poštenja, čovječnosti i slobode kao rezultat praiskonske moralne snage hrvatskoga naroda.** Ostat će vječni putokaz hrvatskom narodu zato, **jer je to nauk svet i vječan, a učitelj toga nauka bio je onaj, koji je ljubio i propovijedao samo pravdu, pa je cijeloga života svoga poradi toga nauka prolazio goru Kalvariju; išao je za svoj sveti nauk od suda do suda, od zatvora do zatvora, od tamnice do tamnice, dok nije kao narodni mučenik izpustio svoju veliku dušu i zaklopio svoje umorne oči na vječni počinak.**

Jest, Njega više nema među živima. Smrtonosna rana, što mu je zadana 20. lipnja 1928. u bivšoj beogradskoj narodnoj skupštini — kada su tamo ubijeni slobodnom narodnom voljom izabrani hrvatski narodni predstavnici Pavle Radić i dr. Gjuro Basariček, a ranjeni dr. Ivan Pernar i Ivan Grandja — ta rana prekinula je nit Njegova života, kojoj je podlegao.

Toga dana zacvililo je i zakrvarilo svako hrvatsko srdce i sav hrvatski narod, koji je morao podnijeti te velike žrtve na način, kakav u povijesti zabilježen nije.

Hrvatska gruda primila je Njegovo tijelo, mi Ga više ne čujemo, mi Ga ne vidimo, ali duh Njegov živi, jer je On u svakom od nas, jer ne može umrijeti praiskonska snaga hrvatskoga naroda, jer ne može umrijeti genij naroda. Snaga duha Njegovoga živi i dalje i preblizu je cio događaj, a da bismo ga mi mogli gledati iz perspektive i prema tomu dovoljno ocijeniti snagu duha Stjepana Radića. Mi poradi blizine događaja ne znamo, koliko je hrvatski narod s njim izgubio, o tom će jasniju sliku imati pokoljenja naša. Mi tek znamo to, da je On najveći sin hrvatskoga naroda, a takvoga narod nikada zaboraviti ne će niti može. Mi znamo samo to, da će uz najtužnije stranice naše povijesti o Njegovoj mučeničkoj smrti stajati najsjajnije stranice o Njegovom radu i djelovanju.

A kakav je bio Njegov rad i što je značilo Njegovo djelovanje za cio hrvatski narod i cijelo čovječanstvo uobće, o tom će pisati čitave knjige. Pisati će o Njemu kao pjesniku, piscu i književniku; kao novinaru i osobitom govorniku, kao o čovjeku velike naobrazbe i sposobnosti. Pisati će o Njemu kao o svjetskom političaru velikih političkih koncepcija a osobito kao o političaru organizatoru, koji je svojom genijalnom snagom organizirao cio hrvatski narod. On je poznavao u dušu seljački narod, a narod je hrlio za Njim na hiljade i hiljade, jer je vidio u Njemu nosioca seljačke ideologije, propovjednika i tumača prave seljačke demokracije. To je On uistinu i bio.

A narod Ga je slijedio, slijedio Ga je u bezbrojnim i triumfalnim povorkama.

Njegov nauk prodro je u svaki seljački dom, u svaku kolibicu i kućicu. Prodro je i dalje... prodro je u svako hrvatsko srdce i nitko mu Ga izčupati ne će i ne može.

Svoj sveti nauk, što je posve prirodno, počeo je na selu, toj kruni domovine naše, toj izvornoj snazi hrvatskoga naroda, koje je sačuvalo svoju kršćansku kulturu i tradicije, svoje narodne običaje, pa je jedino to selo i moglo roditi genija narodu svomu, čiji duh i dalje vodi cio naš narod i čije će se ime spominjati i slaviti, doklegod bude Hrvata i hrvatskoga naroda.

On je probudio i proširio političku svijest hrvatskoga seljačtva **i do te političke zrelosti doveo je cio hrvatski narod. Njegovim genijalnim radom postali su svi Njegovi sljedbenici nosioci Njegovih političkih ideja, svi u svojim dušama imaju zasađen Njegov nauk i uzaludna su sva nastojanja, da im se taj nauk i te političke ideje izčupaju iz srdca i unište.** A sav hrvatski seljački narod prodahnut je naukom Stjepana Radića, kad im je govorio: »Hrvatski seljački narod jest politički podpuno zrio. **On je temelj naše politike, on je nosioc političkih ideja, on je podpuno svijestan i zna što hoće. Ne može se kod nas politika voditi bez seljačkoga naroda ili protiv njega, jer je on temelj i srčika naroda, a ako se silom poruši temelj, porušit će se i kuća, koja na tim temeljima počiva, a koja se zove država.«**

Takav narod doista ne može propasti i imade budućnost u svojim rukama.

U Zagrebu, mjeseca listopada 1929.

Jakov Jelašić,

bivši narodni zastupnik HSS.

Vođi i Učitelju u spomen Njegova rođendana.

Jedanaesti od lipnja mjeseca,
Pred Antuna, velikoga svetca,
Rodi majka Radića Stjepana,
Zvijezdu sjajnu proljetnoga dana...

Rodi ona, moj seljače, brate,
Onog, koji borio se za te,
Onog, koji svoje znanje sveto,
Što ljubavlju sve bješe prožeto,
Upotrebi za dobro naroda,
I koji je poput Krista hoda',
Propov'jeda', tumačio puku
Svoju svetu veliku Nauku . . .

On seljake svoje naučava',
Rad mu ne bi, braćo, za badava,
Jer Ga selo slijedi u nauci,
On s seljačkim barjakom u ruci
Četrdeset punih godinica
Uvijek radi oznojena lica . . .

Nikad, braćo, nimalo ne susta
Nit' od svoga mišljenja odusta,
Nego selom propovijedaše
Razumjevši sve nevolje naše . . .

Čovječnost, Pravicu i Slobodu
Izvojštit je htio svome rodu,
Za seljačko pravo On je pao,
Za svoj narod život svoj je dao . . .

U arkadam tam' na Mirogaju
Ostatci mu smrtni počivaju,
A nad Njime seljak suze lije,
Jer tu mu je ono najmilije
U grob zlato položeno, brate,
Najsjajnije, najvrednije, znate . . .

Sjećamo se toga lanjskog' lita,
Kako, Vođo, k Tebi narod hita,
Da čestita Tebi rođendana,
Množtvo silno došlo sa svih strana,
I kako Te narod pozdravljaše,
Koliko li veselje bijaše! . . .
A sada Te nije više živa . . .
Umoreni Vođa sad počiva . . .

Zato, kada jedanaesti bude,
Sve ćeš, Stipe, oćutiti ljude,
Gdje se mole Gospodinu Bogu
Iz sveg srdca, štogod bolje mogu,
Da s' ostvari Tvoja težnja svaka,
To je vapaj hrvatskog seljaka . . .

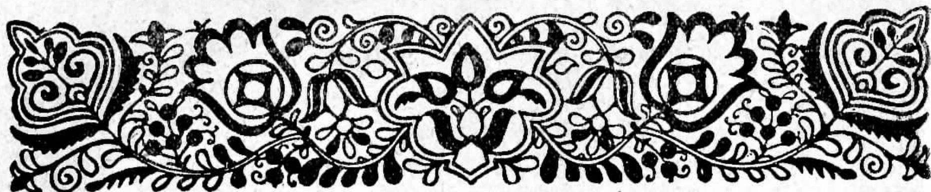
Učitelju, narod Te tvoj ljubi
I nikad Te iz vida ne gubi,
I ako Te nije živa više,
Duh Tvoj, Vođo, u seljaku diše . . .

Znamo, da si u slavi vječnosti,
A na zemlji svete su Ti kosti . . .
Jedanaesti vel'ki rođendane —
Slava Tebi, Radiću Stjepane!

U Biorinam (kotar Imotski, Dalmacija), mjeseca lipnja 1929.

Stanko Škare, seljak

Stjepan Radić osniva Hrvatsku Seljačku Stranku.

Još kao gimnazijalac obašao je naš Predsjednik za vrijeme školskih praznika ne samo sva sela naše domovine nego i izvan domovine, osobito sve krajeve, gdje živi slavenski narod, da vidi i upozna, kako narod živi, kako se muči i što ga najviše tlači.

Jednom za vrijeme praznika bio je u svome rodnom mjestu, a u obližnjem selu obdržavao se sajam, kamo je i on pošao. Došavši na sajam vidio je, kako žandari gone čovjeka oblivena krvlju i neprestano ga tuku. On stane pred žandare i oštro protestira veleći: »Vi toga čovjeka ne smijete tući, vi ga možete uhapsiti, a ako je nemiran i svezati, ali tući ga ne smijete, nego predati sudu, da mu on sudi a ne vi!« — Na to se žandar izdere na Stjepana Radića, koji je onda još bio mladi student: »Šta ti, deranče, i tebe ćemo sad svezati, šta ti imaš tu govoriti!« i priđe k njemu, kao da će ga uhapsiti, nu kraj njega je stajao sada već pokojni Josip Stiić, i rekao im: »Pravo vam je kazao ovaj mladi čovjek, da nemate pravo tući čovjeka već ga dati sudu u ruke.« Josip Stiić je bio ugledan građanin, kojega su svi uvažavali, pa su tako žandari pustili mladog študenta u miru.

Drugu mi je crticu iz Predsjednikova života pripovijedao također J. Stiić, koja je isto tako zanimiva, pa ju zato donosim onako, kako mi ju je on kazivao: »Jedne noći došao je k meni Stjepan Radić i stao me dozivati na prozor, da mu otvorim. Otvorim vrata i vidim, da je mladić sav ogreben na licu i krvav, te ga upitam: Šta je za boga, Stipe? — On mi reče: Dajte mi, molim vas, najprije vode, da se operem, a onda ću vam kazati, što je. Poslije mi je pripovijedao: Tražio sam željezničku kartu, činovnik mi reče, neka govorim magjarski, jer da on ne razumije hrvatski. Ja sam protestirao, da on mora znati hrvatski, jer da to moraju znati svi činovnici, koji služe u Hrvatskoj, i nisam htio uzeti kartu. I tako ja uđoh bez karte u vlak, a kondukteru sam kazao, zašto nisam uzeo kartu. No kondukter, Magjar, ozlovoljen mojim pripovijedanjem, pozove drugog konduktera i baciše me van iz jurećeg vlaka.«

Iz ovih sličica i stotinu takovih vidi se, da je još kao đak ustajao protiv svake nepravde. Poradi prosvjeda proti zdravici banu Khuenu-Héderváryu, kojemu je nazdravio magjaronski načelnik Fabac povodom proslave tristogodišnjice pobjede bana Tome Bakača, bio je izključen g. 1893. sa zagrebačkoga sveučilišta. God. 1894. bio je izključen sa sveučilišta u Pragu i izagnan iz svih zemalja zastupanih na carevinskom vijeću u Beču. Konačno je poradi spaljenja magjarske zastave izključen g. 1895. sa sveučilišta u Pešti.

Sada je bio prisiljen da svrši svoje studije u inozemstvu i ode na visoku političku školu u Pariz. Pišući u mnoge hrvatske, češke, poljske i ruske listove zarađivao je toliko, da je mogao nekako životariti i položiti izpite na toj školi.

Čim se vratio u domovinu, počeo je ozbiljno raditi na političkom polju, i tu je radio neumorno perom i živom riječi na nebrojenim sastancima i skupštinama.

Počeo je odmah sakupljati oko sebe svoje bivše školske drugove, da osnuju seljačku stranku, no od njegovih drugova i od te mlade inteligencije rijedki su se odazvali njegovom pozivu, jer su jedni išli samo za svojom karijerom i gledali, da od vlasti dobiju namještenje, a drugi su se bojali mučnoga posla, sabirati i organizirati ljude u Hrvatsku Pučku Seljačku Stranku i borbe sa vlašću i sa velikim dijelom gospode, koji su na prvi mah vidjeli u Seljačkoj Stranci tobožnje buntovnike, koji će gospodu prognati, pa čak možda i dići revoluciju. Do tada se seljački narod slijepo pokoravao gospodi i pred gospodu se išlo sa šeširom pod pazuhom, makar u zimi i na prtini, a nauka Seljačke Stranke išla je za tim, da seljak upozna svoju vrijednost, da ne bude ničiji kmet i ničija smet već čovjek ravnopravan svakomu poštenomu čovjeku, pa nosio taj i gospodski kaput.

Kako je od mladih dana upoznavao seljačtvo u raznim krajevima naše domovine, to je pošao u ta sela, da si među seljacima nađe pomagače i saradnike, s kojima će osnovati Seljačku Stranku i našao ih je. I poput Isusa Krista, koji si je našao učenike među prostim pukom, među ribarima, tako evo i naš mili Vođa našao je na selu kraj Broda Gomboviće, Jemriće, Kovačevića i mnoge druge, a onda u Podravini Jalžabetića (poslijeratni disident), Hodalića i ostale, od Zlatara Dombovića i ostale, u Lici našega Brkljačića i druge, onda Dobrinića od Karlovca, u Sisku Stiića, i mnoge druge. U Stupniku našao je braću Domoviće i ostale, u Okiću Valečića i mnoge druge. Svi ovi već su vodili brigu o tom, kako bi se seljačtvu pomoglo, a pokojni Vođa im je dobro došao, da ih u njihovoj želji usavrši i vodi u velikoj borbi za seljačka prava. Pješačio je od sela do sela i širio nauku Seljačke Stranke.

Organizaciju Seljačke Stranke počeo je u Podravini uz Dravu iznad Koprivnice i izpod Koprivnice te preko Drave u Goli i Gotalovu, kako nam je poslije pripovijedao, sbog toga, jer je tada pod Khuenom magjaronština prodirala uz Dravu, šireći magjarske škole i magjarski barjak, a naši Hrvati nosili su se upravo kao Magjari: visoke čižme, kratki kaputić, žnorane hlače, a k tomu su i magjarski govoriti. Tu je trebalo dokazivati njima, da su Hrvati i da se ne odtuđe, osobito oni iz preko Drave, što spada k nama. Poslije se stranka vrlo brzo širila na sve krajeve domovine, a čim dalje tim se našlo više i seljačtva i poštene inteligencije kod vodstva.

Još na sveučilištu boraveći u Češkoj našao si je družicu, koja je

bila učiteljica u iztočnoj Moravskoj i koja je napustila svoje učiteljsko zvanje, te su došli zajedno u Hrvatsku. Početak je svagdje težak, a bio je i ovdje; čitali ste u prošlim »Božićnicama« opis triju prvih Božića — a kako je bilo onda u obične dane? — u oskudici i bez imetka; nu on je marljivo pisao članke u »Hrvatsku Misao« i još u neke domaće i strane novine i tako su od toga životarili. Kupili su si na dug malu prizemnu kućicu u Međašnoj ulici, koju su odplaćivali više godina. Obdario ih je Bog sa četvero djece, trebalo je misliti, kako ih obskrbiti i gdje ih zaposliti, i dođoše na sretnu misao te osnuju knjižaru, gdje se najprije radilo na malo, ali u knjižari su radili svi i posao se razvijao i napredovao. Ta knjižara, ne samo da je bila njihova hraniteljica, već je bila i naša središnjica, naše stjecište, tu smo se sastajali na dogovore, na sjednice i sastanke, pa kada je vlast zabranjivala sastanke, mi smo se zavukli na gornju prostoriju, koja je bila i tijesna i nesigurna, te smo se morali bojati, da se sve i sa knjigama i s nama dolje ne stropošta. I tako smo se ondje sastajali i dogovarali mnoge dane kao ono nekad kršćani u katakombama.

U to vrijeme pisale su gospodske protivničke novine, kako Radić ima trokatnice u Zagrebu, kako mu seljaci nose odojke, guske, piliće i t. d., a mi smo svi znali, da to nije istina, da ima onu malu prizemnu kućicu, a da mu baš ljudi ne nose toliko, kako to novine pišu, i kad bi i onoliko nosili, kako su pisale gospodske protivničke novine, ne bi bilo previše učinjeno za ono dobro, koje je On učinio narodu. I što su više protivnici Njega napadali, to je narod više ljubio svoga Vođu.

Sa svih strana su dolazili ljudi i molili, da dođe k njima održati skupštinu. Koliko je bilo veselje, kad je došao k nama u Okić, a kako je bio narod ožalošćen ono u Požegi i Stubici i drugdje, gdje su Mu se nadali, a nije mogao doći.

Prije dvadeset i nekoliko godina jednoga lijepoga ljetnoga dana bila je skupština pod Okićem, nedaleko Jaske. Krenuli smo od škole u Repišću i pošli pješke uz domaću glasbu, a naroda, sve, što je živo, išlo je u povorku, da vidi Stjepana Radića i da poslije mise čuje Njega govoriti. On je s nama išao k misi, a poslije mise stane pod lipama na povišeno mjesto i progovori: »Draga braćo i sestre!« Narod oduševljeno vikne: »Živio Stjepan Radić!«, a On nastavi: »Vidite, kako je dragi Bog dobar, vidite, kako danas sunce peče, ali nas ne peče, jer smo u hladu pod ovim trim lipama, i ovdje je trud vaših djedova, koji su posadili ove lipe. Da nije marljiva i vrijedna ruka našeg seljaka posadila ove lipe, mi bi se sada na suncu pekli, a tako vam, draga braćo, vidimo u čitavoj prirodi trud seljački. Ove vinograde, ove kukuruze i žita, to je sve obradila seljačka ruka, a tim se mi svi hranimo, i mnoga gospoda, mjesto da priznadu vašu muku i vaše žuljeve, oni često put izrabljuju vašu neukost i vaše neznanje.«

U to skoči prama govorniku odvjetnik Hrvoj, dignuvši ruku u zrak u nakani, da napadne na Predsjednika, koji je govorio, i vičući: »Taj ne zna drugo nego grditi gospodu«, ali par snažnih ljudi skoči pred Hrvoja i spriječi ga u njegovoj nakani. Predsjednik je zatim mogao dalje govoriti i dovrši skupštinu uz veliko odobravanje naroda, nakon česa bio je kod Pužara zajednički objed.

Bilo je takovih napadaja i više na nekim skupštinama od ovih tako zvanih stekliša; negdje im je uspjelo, da među narod razšire najgadnije laži o Predsjedniku i bratu mu Anti, kao ono u Zagorju, u Tuhlju, veleći: Radići su posrbice, slavosrbi, izdajice, tako da je neuki narod navalio na braću Radiće, da su težkom mukom pobjegli pred pobunjenim i koljem oboružanim seljacima. Nije bilo dosta toj gospodi, da sve blato nabace na Radića u svojim svakdanjim novinama, nego su išli tako daleko, da su digli narod na Onoga, koji je za taj narod radio i prepatio više nego itko drugi i koji mu je učinio najviše dobra, učeći ga čitav svoj život, **da bude čovjek** a ne **kmet i smet** gospodski, a sebe žrtvovao pišući dane i noći neumorno članke za »Dom« i razne brošure, dok su ga vlasti zbog njegovoga političkoga rada progonile i zatvorom i tamnicama.

Za vrijeme svjetskoga rata seljacima je puklo pred očima te su još u rovovima spoznali i vidjeli, da je nauka Radićeva jedina i prava i sav je seljački narod poslije rata nagrnuo u Seljačku Stranku, što se je pokazalo za vrijeme izbora godine 1920., uzprkos toga, što je Predsjednik Stjepan Radić 22 mjeseca sjedio u zatvoru. Vlasti su mislile: Udari pastira, razpršit će se ovce! Ali bilo je obratno. Što su Njega vlasti više progonile, narod je bio čvršći, a što su Radića više zatvarali, bio je učeniji, jer je svaki put u tamnici naučio koji svjetski jezik i pročitao čitav niz novih velikih političkih djela, na koja inače u svojem velikom dnevnom radu možda ne bi bio dospio.

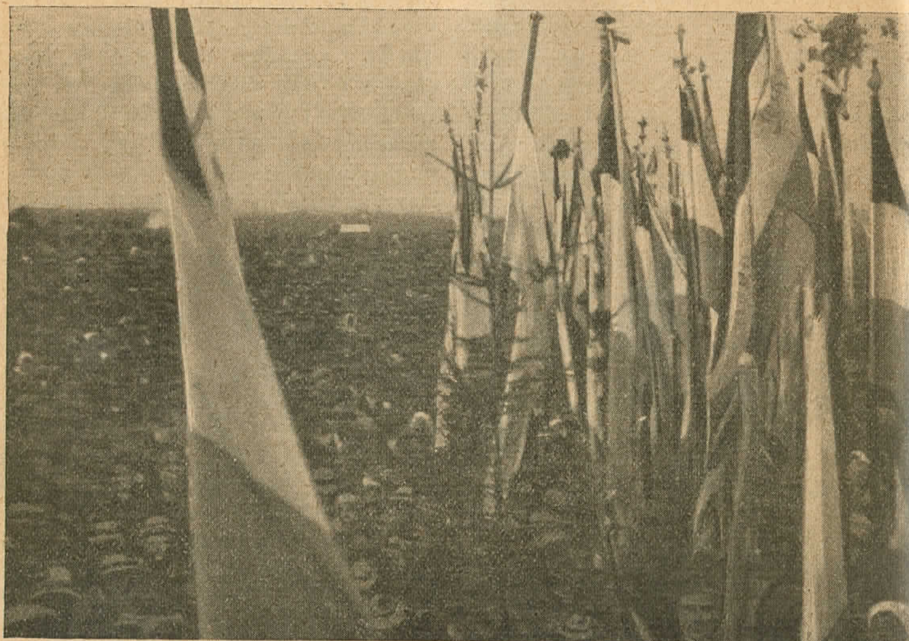
Tamnica je uvijek tamnica, **ali kada se čovjek sjeti Njegovih zatvora još onda, kada nije ništa imao,** to je bio onda gorki »rešt« i za Njega i za **obitelj, koja je ostala sama bez ičesa.** Nu sve ove potežkoće nisu sustavile borbenost našega Vođe, te nije nikada nimalo popustio znajući, da je na putu pravice, i da pravica mora pobjediti. I tako se od svoje rane mladosti borio protiv nepravde, a najviše protiv nepravde vlasti.

Bog Mu je dao tu sreću, da je iz ništa načinio mnogo, tako je nakon mnogih patnja dočekao i bolje dane, gdje nije trebao oskudno živjeti. Ali kao i prije, tako i sada, uvijek je imao veliku dušu za bližnjega svojega. Evo jednog primjera Njegove velike duše:

Bilo je to malo vremena poslije rata, kad smo imali jednu zastupničku sjednicu, a čini mi se, da je na toj sjednici u Zagrebu bio i glavni odbor ondašnje HRSS. Kad smo prošli glavne točke dnevnoga reda, reče na koncu taj velikodušni čovjek: Braćo! Kako god je rat veliko zlo, i svi smo mi proti ratu, ali se je u tom ratu i nešto dobra dogodilo; dogodilo se to, da se je naše seljačtvo većim dijelom izbavilo iz duga. Sa jednom prodanom kravom po toj velikoj cijeni namirio je seljak par hiljada duga, a sa par volova namirio je 10 i 20 hiljada duga, i tako veliki dio seljačtva sada laglje diše; ali, braćo, draga, ima ipak još seljaka, koji se guše u dugu, bilo da su mužkarci bili u ratu, a žena prodala još u jeftinoći marvu, ili se dogodila koja druga nesreća, da se pojedinci nisu mogli riješiti duga; budimo ljudi, **pomozi izplatiti dug** bilo bratu, bilo tecu ili kumu ili prija-

Predsjednik Stjepan Radić govori na veličanstvenoj skupštini na Borongaju u Zagrebu. Nad govornicom vije se geslo: Republika mira i rada — narod sobom nek' vlada!

Borongaj preplavljen morem hrvatskoga seljačkoga naroda na skupštini HRSS na dan 15. travnja 1923.

telju, kad ti je Bog dao sreću, da si se riješio svoga duga, **izplati dug bilo za koga od bližnjih tvojih.**

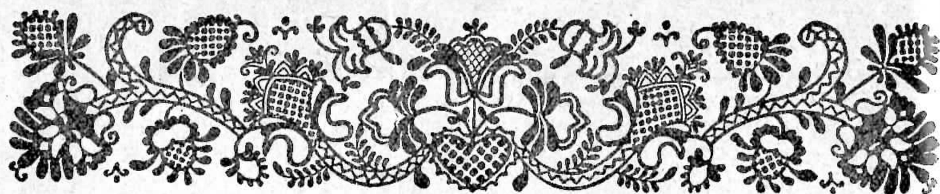
Kod ovih riječi pogledali smo jedan drugoga misleći u sebi: Je li bi se našao takav, koji bi htio izplatiti dug, pa makar to bio bratov, stričev ili tečev dug. Mi znamo na selu, što hoće jedan drugomu učiniti, hoće ići koji dan orati, hoće dovezti voz, dva drva, hoće dan dva ići kosit, hoće kod prodaje reći svomu: Tebi dam za sto forinti jeftinije nego drugomu, ali da bi tko htio bilo čiji dug izplatiti — to nisam čuo.

To je mogao reći samo Onaj, koji je svoju mladost, svoju muževnu dobu i napokon i svoj život dao za bližnjega svojega i time dokazao, da je ljubio više bližnjega svojega nego samoga sebe. Zato je i Njega hrvatski narod iz svih krajeva domovine naše istinski ljubio, i tisuće naroda hrlile su na tolike Njegove skupštine, da vide i pozdrave svoga Vođu, a znalo bi ih doći i do sto tisuća kao ono u Zagrebu na Borongaju dne 15. IV. 1923. A težko mi je spomenuti onaj najstrašniji čas, kada smo čuli, da Ga nema više na životu. Milijoni duša briznuše u plač, sva se domovina zavila u crno, takva tuga nikad nije domovinu snašla kao taj dan. I Njegov narod, koji je pješačio i dolazio na Njegove skupštine, došao je, da Mu oda posljednju poštu, da Mu zahvali za Njegov trud i nauk i za Njegovu najveću žrtvu, da se oprosti za uvijeke s Onim, koji Mu je postao i ostati će za uvijek Njegov duhovni Vođa.

U Maslenjači, koncem mjeseca rujna 1929.

Juro Valečić, seljak,
bivši narodni zastupnik i podpredsjednik HSS.

Slava Onom, za kime uzdišem!...

*Prošla eto godinica jedna
Za Hrvate i tužna i b'jedna,
Što nam Vođe među nama nije,
Što Predsjednik vječni sanak
snije...
S desne strane sinovac Mu Pavo,
Koji umre za Hrvatske pravo,
S lijeve strane Basariček Đuro,
Za seljačka prava što je umro...*

*I sjedeći u zelenom lugu
Još mi moju povećaje tugu:
Što sam nekad doživjeti znao,
Na skupštine kada sam išao:
Napred idu hrvatski barjaci,
Nje mi nose Hrvati — seljaci,
Mladi momci, alaj su ponosni
Kô sokoli u narodnoj nošnji,
A za njima tamburaški sbori,
I vesela pjesma tu se ori;
Narod hrli, sve ih ista želja
Vodi — čuti svoga Učitelja...
Sve seljačke organizacije,
Silni narod, ni broja mu nije,
Staro, mlado hrli vedra lica,
Izkićena već je govornica...*

*Kad na jednoć dojuriše kola,
Dovezoše našeg Apostola...
Narod kliče Stjepanu Radiću,
Svom geniju i svomu vodiču.
Kada zađe usrijed govornice
I pozdravi braću i sestrice,*

*»Živio nam, dragi Predsjedniče!«
Sav Mu narod iz sveg srdca kliče.
Kad je govor prvi izrekao
I riječ dalje drugome predao,
Zasvirasmo tad hrvatsku himnu
Najvećemu domovine sinu...*

*Ak' slučajno Njega nije bilo,
Opet nam je doći bilo milo,
Poslao nam svoje zamjenike
Za slobodu hrabre borbenike...
Tad bi došli Njegvi učenici,
Hrvatski narodni zastupnici...
Ali sada, kad ni jednog nema,
Kad sve šuti, kada sve sad drema,
Prestale nam one sve radosti,
Kô da nismo prepatili dosti...
Dok sam malen kao dijete bio,
Rado sam ih slušat dolazio,
Sad me eto u muževnoj dobi,
Sad ih nema — sad su samo grobi...*

*Sunce žarko, nemoj da mi sv'jetliš,
Jerbo ti me vel'ke tuge sjetiš,
Zar ti misliš, da sam sretan sada,
Kao što sam bio i nekada!?
Nisam sretan niti ne ću biti,
Dok me ne će crna zemlja kriti,
Jerbo mi je sve slabija nada
I srdce mi sve punije jada...
Ne mislim ja tebe grdit za to,
Što ti siješ kao suho zlato,
Al' kog stiže kakova nesreća,
Njemu svijetli previše i svijeća...*

*Siromak sam, ali ništa za to,
Radit moram, naučen sam na to;
Ali ipak želim nešto drugo,
Što je vrjednije nego zlato suho...
Kad bih znao, da će mi bar djeca
Piti vodu iz onog studenca,
Kojeg' nam je Onaj otvorio,
Što je za nas život položio!...
Veselo bih zapjevao tada,
Kao što sam znao i nekada
Kao slavuj u zelenom lugu,
Razbio bih i brigu i tugu...*

*Gledam starca, mislim, da sam tako,
Možda bi mi onda bilo lako,
Protekle bi brzo one ure,
Prestale bi nevolje i bure.
Ili da sam kô d'jete nejako,
Onda bi mi opet bilo lako,*

*Ne bi ništa promisliti znao
I ne bi mi živjet' bilo žao.
Al' mi sada nekako sredina,
Dvadeset i deveta godina,
Pa promislit' donekle si mogu,
Al' pomoć' si nikako ne mogu...*

*Mislim, Bože, zašt j' mora umrijeti
Onaj, tko bi trebao živjeti,
Da pomaže jadne sirotinje,
Da ne bude tol'ke golotinje...
Žarko sunce sa vrhunca sije,
Odgovora od nikuda nije...
Sad ne mogu, braćo, pisat više,
Jerbo mi se oči osuziše...
Predsjedniče, vječna Tebi slava,
Ti poginu za seljačka prava...
Posljednji vam eto redak pišem:
Slava Onom, za kime uzdišem!...*

U Bistroj Gornjoj, (Zagorje), mjeseca kolovoza 1929.

Stjepan Rožman, seljak.

Stjepan Radić postavlja temelje seljačkoj politici u Hrvatskoj.

Lakše je danas pisati o seljačkom pokretu poslije rata — jer je narod vidjevši zla, nepravde i zločine rata progledao i našao u čovječanskom i miroljubivom nauku našega Učitelja utjehu i melem za svoje rane, koje mu je rat zadao — nego o prvim njegovim početcima. Za vrijeme velikoga svjetskoga klanja hrvatski se je seljak u rovovima sjetio Njega i Njegovih mudrih riječi o čovječnosti, pravici i socijalnoj pravdi, koje su već prije rata od Njega slušali, ali ih nisu mogli podpuno i pravo razumjeti.

Bilo je vrijeme, kada su Ga gonili kamenjem i rugali Mu se. Sada pak ... svi su Njegovi.

Početak je svaki težak, veli narodna poslovica, tako je bilo i sa osnutkom i razvojem Hrvatske Seljačke Stranke. Poput onoga sitnog žira od hrasta — koji, kad padne u zemlju, počne klijati, a iz te klice razvija se pomalo kroz dugo godina stabljika, koja je u mladosti izvrgnuta mnogim vremenskim nepogodama, da ipak naraste do velikoga duba, koji postaje jak i ponosno prkosi buri i oluji — razvijala se naša Hrvatska Pučka Seljačka Stranka od svoga početka.

Protiv Hrvatske Pučke Seljačke Stranke diglo se je sve. Na jednoj strani bogati i grlati protivnici kaputaši i rezolucionaši, a na drugoj magjaroni i popovci. Jedni i drugi služili su se svim sredstvima, a pomagala im je još i državna vlast u Hrvatskoj, i udruživši se nastojali su da ubiju još u zametku klicu seljačkoga pokreta. Klicu, iz koje se taj pokret pod vodstvom Vođe i Učitelja, našega neumrlog Stjepana Radića, kasnije tako razvio i razmahao, da je obuhvatio sav hrvatski narod. Da — protivnika je bilo i suviše, ali uzprkos toga, neizmjernom uztrajnošću, radom i požrtvovnošću njezinoga osnivača, a pomoću Njegovih vjernih i odanih saradnika, ta se klica razvila u veličanstveni dub, kojega danas ne može slomiti nikakova bura i oluja.

Iznosim ovdje sve ne samo po sjećanju nego i po pismima, kojih imam u sebe oko 200 komada od našega Vođe i Učitelja, od dra. Ante Radića, od prijatelja Gjure Stojanovića i drugih. Neka mi se ne zamjeri, što pišem najviše o Hrastovici i Hrastovčanima, jer pišući o njima pišem samo povijestnu istinu, pošto je tamo niknulo prvo sjeme seljačke politike za kotar petrinjski, sisački i glinski i odavle se dalje širilo.

Kad je mjeseca prosinca godine 1904. osnovana Hrvatska Pučka Seljačka Stranka, već sam se onda poznavao s njezinim osnivačem Stjepanom Radićem. Bilo je to g. 1901. ili 1902., kad me je Stjepan Radić posjetio u Hrastovici povodom članka, koji sam prigodom gradnje željezničke pruge Sisak—Karlovac napisao u »Slobodi« i u kojem sam ocrtao nečovječni postupak s radničtvom, odnosno sa seljacima, koji su radili na toj pruzi. Tom mi je prilikom Predsjednik razlagao program seljačke politike i na koji način misli provesti svoje ideje u život. Njegovo duboko razlaganje i veliko Njegovo oduševljenje za rad na narodnoj njivi predobilo me je odmah, i obećao sam Mu, da ću biti Njegovim saradnikom, čim se počne raditi na osnivanju Hrvatske Pučke Seljačke Stranke, koja je na dan 5. prosinca 1904. bila osnovana.

Dne 13. veljače 1905. godine sazvao sam prvi pouzdani sastanak u Hrastovici i pozvao Predsjednika Stjepana Radića, da dođe i protumači seljački program, a isto tako da obavijesti narod o štetnosti »Riječke rezolucije«. Sa Predsjednikom Stjepanom Radićem došao je i Gjuro Stojanović. Na dan urečenog sastanka — bila je to nedjelja dopodne — skupi se oko 130 duša u kući Stjepana Šimunovića. Lahko ih je bilo skupiti, jer su već mnogi čitali »Dom«, što ga je uređivao pok. Dr. Ante Radić, u kojem je budio seljačku svijest i davao poduke za seljaka. Kad je Predsjednik Stjepan Radić ugledao toliko ljudi na sastanku, veselje se odrazivalo na njegovom anđeoskom licu, koje se samo smješkalo od radosti, što je prvi put u poslu oko širenja seljačke misli našao toliki broj ljudi na okupu. Kad je tek počeo tumačiti seljačko pravo i seljačku politiku, govorio je takovim zanosom i oduševljenjem, kako Ga poslije već dugo nisam čuo. Tumačeći program naišao je na pristaše, koji su Mu ne samo odobravali i povlađivali nego i na takove, koji su Ga odmah salijetali raznim pitanjima.

Kad je Predsjednik svršio svoja razlaganja o seljačkoj politici, neki Mu rekoše: »Sve je to dobro i lijepo, što Vi nama tumačite, ali težko će ikome poći za rukom, da nas seljake ujedini u zajedničku misao pogotovo za to, jer smo mi seljaci razcjepkani sbog duga, mjenica i žita na druge stranke, a protiv Seljačke Stranke je danas vlast i sve ostale gospodske stranke.«

Predsjednik Radić, veseo, što su Mu stavili ovo pitanje, odgovori: »Ako ćete slušati glasove izvan svoje duše a ne glas svoje savjesti, bit će tako, kao što velite, ali morate znati i to, da je u početku protiv Krista bila vlast i narod, a uz njega je ostalo samo dvanaest apostola, i oni su uz najveće progone sagradili vjeru, koja je danas najveća na svijetu. Da su se apostoli prestrašili i ostali kod svojih kuća, kršćanstvo se ne bi moglo razširiti po čitavom svijetu. Za to morate imati vjeru u pobjedu seljačkoga prava i u uspjeh našeg rada, da seljaci, koji su i po broju i po svojem poštenju prvi, budu i prvi faktor u narodnom i državnom životu, jer je on temelj, na kojem sve počiva. Kada se prosvjećeno seljaštvo složno sdruži i ujedini, ne će trebati imati straha pred nikim, osim pred Bogom, a po tom će nestati u Hrvatskoj tuđinske sile, koju, kako vidite, danas podržavaju oni ljudi, koji su za »Riječku rezoluciju«. Moramo svi biti kao jedan i uztrajati u

borbi, dok i posljednji seljak ne bude organiziran u našoj Seljačkoj Stranci.«

Gjuro Stojanović, koji je govorio poslije Predsjednika, prikazao je, kako se treba organizirati i organizaciju sprovesti. Taj je dan udaren prvi temelj seljačkoj politici u kotaru petrinjskom, a Hrastovčani su kasnije, kako ćemo vidjeti, spasavali glavu svome Predsjedniku. Kad je sazivač Stjepan Šimunović zaključio sastanak, uzkliknuo je Stjepan Radić: »Kad bi sva Hrvatska i njezina sela bila složna kao vi, Hrastovčani, već bi se davno riješili naših tutora i ugnjetavača.« Poslije sastanka dogovorili smo se potanje o organizaciji i o radu u kotaru petrinjskom.

Poslije toga sazvao je sastanak Stjepan Šimunović u Letovancima, kamo je došao s Gjurom Stojanovićem, ali im ne dadoše kaputaši i magjaroni niti govoriti. Jedini Mato Marković bio je odlučan i branio nas pred napadajima tih zaluđelih ljudi. Za treću nedjelju na poziv Predsjednika Stjepana Radića sazvao sam sastanak u Mošćenici, kamo je došao i sam Predsjednik, i to u kući Ante Hećimovića, gostioničara. Došavši u Mošćenicu, na naše najveće čudo nađosmo mjesto ljudi 4 perjaša žandara, koji nam saobćiše, da se po nalogu župana Fodrocija moramo odmah udaljiti iz kotara petrinjskog i da nam je zabranjen svaki politički rad, a pogotovo održavanje sastanaka.

Bio je dan nalog, da se seljački pokret mora uništiti, ako ne milom, a ono prahom i olovom. Sili se moradosmo pokoriti i krenusmo u Sisak, gdje nas je čekao Dr. Ante Radić, odakle smo pošli na sastanak u Sela. Kada dođosmo u Sela, navali na nas Filip Kelović, kojega zamolismo, da nam dozvoli, da u njegovoj kući održimo sastanak, sa još nekim seljacima i formalno nas iztjera iz kuće govoreći, da su oni dosta pametni, da njima ne treba nikakovih agenata i da oni znadu, što treba raditi, te ako se ne ćemo udaljiti, da će već s nama obračunati. Nije bilo druge nego otići neobavljena posla.

Jednoga dana posjetio je Stjepan Šimunović paroha Paju Dragića u Blinji, te se u razgovoru dotaknuše i politike, pa je u tom razgovoru Šimunović rekao, da bi bilo dobro, kako seljačka politika stoji na slavenskom programu i ne niječe Srba u Hrvatskoj, da se nađu zajedno i hrvatski i srbski seljaci u političkome radu, pa da se jednom sruši ta tuđinska sila nad nama. Paroh Dragić je to objeručke prihvatio i utanačismo, da se sastanak održi u Petrinji, a na njega da se pozovu i Stjepan Radić i Svetozar Pribićević. Tako bje i učinjeno.

Prve nedjelje mjeseca ožujka sazvan je sastanak kod »Tri Gavrana« u Petrinji. Na taj sastanak došlo je oko 60 osoba i to najviše seljaka iz Hrastovice, nešto iz Nebojana pod vodstvom Josipa Tonkovića i iz Male Gorice. Građana je bilo samo nekoliko, a među njima bilo je i Srba. Sastanak je otvorio sazivač Stjepan Šimunović pozdravivši braću Stjepana i Antuna Radića te Svetozara Pribićevića. Prvi je na sastanku govorio Stjepan Radić, koji je razlagao program seljačke politike dodirnuvši se uz put »Riječke rezolucije« i tumačio, kako je s narodnostnoga gledišta štetna za hrvatski narod. Poslije njega govorio je Svetozar Pribićević, koji zagovara slogu Srba i Hrvata i da baš »Riječka rezolucija« i njezin program omogućuje ostvariti u zajednici s Magjarima nešto za Srbe i Hrvate, a protiv Beča. Na to mu je opet Stjepan Radić odgovorio, da Hrvati ne trebaju zajednice s Magjarima, jer kakav je neprijatelj Hrvatima Beč, takva je isto i Pešta, nego se moramo uzdati u sebe i odlučno se boriti protiv jedne i druge politike. Prepirka, koja je nastala između njih dvojice svršila je time, da je Pribićević ljutit ustao i napuštao sastanak, dok je paroh Dragić iz Blinje uzviknuo: »Vidite, da mi hoćemo slogu, a znajte, da Hrvati moraju sa Srbima, a Srbi s njima ne trebaju!« Nakon tih riječi nastala je još veća vika, a Pribićević je sa svojima otišao. Poslije njih otišli smo i mi iz svratišta »Tri Gavrana« u kuću Janka Dobrinića. Ovdje smo se razgovarali i dogovarali te smo slijedeće nedjelje održali sastanak u Petrinji kod Dobrinića i kod Strugara.

Kad su čuli prijatelji seljačke politike u Maloj Gorici, što se dogodilo s našim Predsjednikom Stjepanom Radićem u Selima, odluče Gjuro Šubić, Stjepan Koselka, Rogan i drugi, da sazovu skupštinu u Maloj Gorici. Skupština je održana na Jurjevo 24. travnja 1905., na koju je došao Predsjednik Stjepan Radić preko Siska sa Josipom Stiićem ml., Mirkom Cinzek, Antunom Janeković, Domitrovićem stolarom, a iz Hrastovice je došlo 26 ljudi pod hrvatskim barjakom i pod vodstvom Stjepana Šimunovića, iz Nebojana Joso Tonković sa još nekoliko pristaša, dok je iz Petrinje došao samo Gjuro Petračić. Na mjestu, gdje je trebalo održati skupštinu, skupilo se prilično ljudi, a budući da je bilo protivnika, koji su htjeli pod vodstvom kapelana Petrekovića navaliti na govornicu i na Predsjednika Stjepana Radića, to su Hrastovčani s ostalima načinili kordon oko govornice. Protivnici bijesni, što nisu mogli do Predsjednika, stali su dizati životinjsku viku i dreku, lupajući u kante, a dirigirao im je spomenuti kapelan. Predsjednik Stjepan Radić videći, da mirno ne može držati skupštinu, pozove ih, neka jedan od njih dođe na govornicu i neka on govori. Dođe gospodin kapelan, koji stade hvaliti pokojnoga Grgu Tuškana i »Riječku rezoluciju« govoreći, kako je jedini spas Hrvata, ako se nađu uz Tuškana i uz Magjare, pa će im onda biti dobro. Čim je samo spomenuo Magjare, nastala je vika protiv Tuškana, kapelana i »Riječke rezolucije«.

Vidjevši Predsjednik Radić, da niti kapelan ne može govoriti, uspne se na govornicu, a u taj čas zazvoni podne. Pomolivši se Bogu pozove pristaše i narod, koji je izlazio iz crkve, da oni, koji slijede Tuškana ostanu, a oni, koji su za seljačko pravo, neka pođu s njime u voćar Mate i Ivana Vranića, gdje će se održati skupština. Velika većina naroda krenu za Predsjednikom, a jedan mali dio osta s kapelanom. Ovdje je sada Predsjednik protumačio seljačku politiku i osvrnuo se na »Riječku rezoluciju« prikazavši, koliko je štetna za Hrvate i Hrvatsku. Skupština je mirno završena.

Prijatelji, koji su došli iz Siska s Predsjednikom, otišli su na objed k Stjepanu Koselku, a s njima i prijatelji iz Nebojana, dok su Hrastovčani otišli kući Stepanca, gdje je rođena mati Stjepana Šimunovića. Vidjevši to Tuškanovci još više se razbijesniše i ponapivši se zaključiše, da treba Predsjednika

i drugove poubijati i u Kupu pobacati. Kad su za to saznali neki pristaše iz Male Gorice, doletješe jedni do Predsjednika, da Mu jave kako Mu o glavi rade, a drugi odmah obavijestiše Hrastovčane. Čim ovi doznaše, što im pijani ljudi spremaju, a znajući, da su najgori ljudi među njima najmljeni ne samo iz okolišnih sela, nego da je kapelan doveo i nekog Šikića iz Siska, a tu se među njima našao i Gjuro Škarić iz Petrinje, obojica pravi gorostasi, spreme se svi u kola, a Predsjednika smjestiše tako, da je bio svojim kolima u sredini. Čim su izašli izvan Male Gorice, dočeka ih rulja vikom i bacanjem kamenja, a spomenuta dvojica htjedoše navaliti na Predsjednika. Bili su slabe sreće, jer Škarića gurnu kovač Cinzek tako snažno, da je odmah pao u jarak kraj ceste, a Šikića odgurne Josip Stiić ml., dok su Hrastovčani izašli iz svojih kola i uzvraćali bacanjem kamenja na tu rulju. Kad su napadači vidjeli, da su najjači među njima odbijeni, dadoše petama vjetra, a ovu dvojicu ostaviše u grabi ležati. Hrastovčani su htjeli da pošteno nalupaju ovu dvojicu, ali im je Predsjednik rekao, da ih puste na miru, jer oni nisu krivi, pošto su zato plaćeni. Hrastovčani poslušaše. Kamenje je zujalo oko glava kao pčele, pa se ima zahvaliti Božjoj Providnosti, da nitko nije teže stradao. Veselje se očitovalo na svima, da je Predsjednik ostao neozliješen.

Drugi sastanak bio je određen u Palanjku. I ako je Predsjednik došao u Palanjek, molili su Ga prijatelji, da ne ide na sastanak, pak je tamo odaslao Stjepana Šimunovića. Na sastanku je opet nastala zaglušna buka i vika od Tuškanovih ljudi, da se nije moglo doći do riječi. Grožnje i prijetnje su bile i ovdje. Filip Kraljičković nas upozori, da se moramo vratiti nazad drugim putem, jer ćemo izgubiti glave. To i učinismo i preko Hrastelnice dođosmo opet u Sisak, gdje smo se dogovorili za skupštinu u Topolovcu. Ova je skupština uz male upadice Tuškanovaca svršila mirno.

Osim tih nabrojenih skupština i sastanaka, koji su održani u kotaru petrinjskom i sisačkom, spemenut ću jedan susretaj s Predsjednikom u kotaru Cerni. Za vrijeme naknadnih izbora 1905. u tom kotaru kandidirao je od HPSS sam Predsjednik. Da bi rad oko širenja seljačke misli bio uspješniji, pozvao je Predsjednik u kotar Cernu N. Kušmekovića, Josipa Stiića st., Antuna Jemrića, Antuna Janekovića, Vinka Lovrekovića, Maricu Kelčec, a u pratnji Stjepana Šimunovića došao je Blaž Nikić iz Budičine kotar petrinjski.

Rad naš oko buđenja i propagiranja seljačkih ideja napredovao je vrlo lijepo do pred izbore tri dana, ali onda se ljudi uzbuniše, jer je kaputaš Ivan Zatluka na jednom sastanku uzviknuo: »Lako je Stjepanu Radiću agitirati i plaćati tolike korteše, kad mu je Khuen kupio kuću u Zagrebu, a daje mu toliko novaca, da može plaćati toliko ljudi!« Čuvši to ljudi povjerovaše tom kojekakoviću i počeše ostavljati Seljačku Stranku.

Na sam dan izbora, oko podne, kad je Predsjednik vidio, da nema uspjeha, pozove svoje pristaše, da dalje glasuju za D-ra Abjanića, jer da je bolje da prođe Hrvat nego li koji magjaron. Mi se razočarani i potišteni vratismo u Vinkovce, da čekamo vlaka. Ovdje smo sjeli u jednu gostionicu, da malo založimo.

Predsjednik videći nas potištene i razočarane, a i na Njegovom licu vidjela se tuga, pozdravi nas sve skupa moleći nas, da Ga i dalje slijedimo, jer neuspjeh rađa još veći uspjeh, kad ljudi uvide, da se proti nama samo lažima služe — pa neka i dalje pomažemo u pravednoj i svetoj borbi hrvatskoga naroda za ostvarenje seljačkih prava. Mi smo svi šutili, jer nam se duša lamala od tuge, gdje se sve urotilo protiv pravedne stvari. Predsjednik opazivši, da mi šutimo i ništa ne odgovaramo, lice Mu se raztuži i oči Mu se orosiše, po čemu smo mogli vidjeti, da se bori s težkim bolom u duši. Diže se po drugi put pa nam reče blago, da ne klonemo duhom, nego da radimo uztrajno i odlučno, kako je On započeo i kako će i dalje raditi; a oni, koji se osjećaju dosta jaki za rad i daljnju borbu oko podizanja hrvatskoga seljačkoga naroda i širenja seljačke misli, neka Mu pruže ruku zavjernicu, jer, i ako danas bitku izgubismo, sutra je već možemo dobiti. Kad smo čuli Njegove blage riječi i molbu, ustasmo i jedan po jedan pruži Mu ruku zavjernicu obećavši, da ćemo i dalje s Njime skupa raditi, neka nas On vodi na križnom putu, koji je započeo. Svi se osjetismo nakon toga kao preporođeni.

Ovo je samo jedan mali dio rada u prvoj godini osnutka i buđenja seljačke misli.

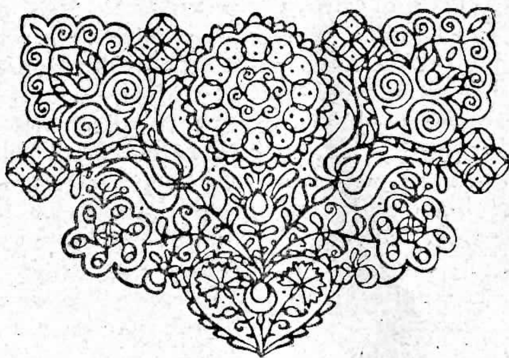
Kad su pristaše »Riječke rezolucije« počeli da punom parom rade na Kordunu, došao je brat Predsjednikov Dr. Ante Radić, s kojim se dogovorismo, da održimo sastanke u glinskom kotaru. Prvi sastanak imao je biti u Kraljevčanima, ali ga ne mogosmo održati, jer su nam rekli, da tamo nemamo što tražiti, pošto su oni za »Riječku rezoluciju«, koja da je jedini spas za Srbe i Hrvate. Odavde neobavljena posla krenusmo u Maju, gdje se uz Srbe nalaze i Hrvati. Misleći, da ćemo prečkim putem doći među Hrvate, prevarismo se i tako dođosmo među Srbe, koji su svi imali u rukama batine. Tu su na glas, da će biti sastanak, došli čak i iz Gline mnogi Srbi. Čim smo izašli iz kola, dođe do nas učitelj Matijević, uhvati nas izpod ruke i tako provede između tih batinaša, a jer je učitelj uživao dobar glas, pustiše nas do kuće Štrka. Kad smo došli unutra, nismo poznavali, koji su od ljudi Srbi, a koji Hrvati. Čim je Dr. Ante Radić počeo govoriti, a nije valjda rekao niti deset riječi, udari ga Banjeglav, kotarski akcesista, takvom snagom po glavi, da je odmah zateturao. To je bio znak, da sad ti batinaši navale na nas. No učitelj Matijević, vidjevši, do čega bi moglo doći, uzme nas obojicu pod ruku i na druga vrata izvede van. Vani pred kućom na cesti nalazila se velika grupa ljudi, pa misleći da su i ovi svi naši protivnici, a bili su zapravo naši Hrvati, koji su došli da nas brane, sjeli smo u kola i tako otišli izbjegnuvši opasnosti, da nas nisu na mrtvo ime izubijali ili ubili.

Ovakvih primjera borbe u prvim početcima osnivanja Seljačke Stranke bilo je stotine, i dala bi se o tome napisati čitava knjiga. Svuda se nailazilo na napadaje, izkušenja i nerazumijevanje ljudi za seljačku misao. Nije ni čudo, seljak se nije osjećao dovoljno jakim, da bi mogao voditi politiku, jer mu je manjkala

prosvjeta, sloga i organizacija te svijest o seljačkom pravu i snazi. No uzprkos toga mukotrpnim i neumornim radom braće Radića i bezkrajnom požrtvovnošću njezinoga Predsjednika maleni se žir počeo razvijati do moćnoga hrasta i okupio je sve hrvatske seljake u jedno kolo, kojima su se pomalo pridružila i sva poštena gospoda.

U Hrastovici, dne 30. rujna 1929.

Stjepan Šimunović,
posjednik i član glavnoga odbora HSS.

U borbi za narodna, seljačka i čovječanska prava.

Hrvatska zastava u hrvatskoj domovini.

Godine 1903., kako su obdržavane javne skupštine po cijeloj Hrvatskoj, tako je imala biti javna skupština i u Brodu n/S. Na tu skupštinu pošli smo i nas nekoliko iz naše obćine Brodski Stupnik i to željeznicom. A imali smo i našu hrvatsku zastavu, koju smo iz vagona kroz prozor izvjesili, neka leprši, da se znade, da se tom željeznicom voze Hrvati. Ali najednom dođe u naš odjel kondukter, magjaron, koji hoće, da se zastava ukloni, i da ju silom oduzme. Dakako, da je u našemu odjelu nastala vika i komešanje. Ali na tu našu viku dođe iz drugoga odjela vagona jedan gospodin, koji nas poče bodriti, da se ne bojimo nikoga, veleći, da je to naša zastava, naša željeznica, a i naša domovina, u kojoj se od nikoga ne damo zastrašiti. I tako smo sa odvažnim tim gospodinom ušutkali toga nasilnoga konduktera magjarona.

Svi smo se divili tomu mladomu čovjeku, što se je stavio na čelo naše obrane za našu zastavu, i da ne bi njega, možda bismo i podlegli magjaronskom napadaju, pošto još nismo bili dosta svijestni braniti naša sveta prava.

Dok smo mi tako osokoljeni s tim još nepoznatim suputnikom stupili već u prijateljske razgovore, najednoć ode on iz našega kupe-a, ali se brzo povrati sa svojim koferom k nama, da se s nama zajedno vozi te odmah izvadi iz kofera nekoliko brošura i podijeli ih među nas.

Kad smo stigli u Brod, dođemo na skupštinu skupa s tim gospodinom, na kojoj je i on govorio, ali tako vatreno i uvjerljivo, da su mu se svi na skupštini divili.

U večer je održan banket u kasinu, na komu sam i sam bio. Govornika je izmijenjeno dosta, a govorila su samo gospoda, ali našemu odvažnomu suputniku nisu dali riječi, premda je tražio, da i on govori, i tako je nastala mala prepirka između njih i njega, u komu smo tek sada istom upoznali, da je to Stjepan Radić.

Ostavivši tu gospodu on je došao među nas seljake i kao mladi prorok počeo nam tumačiti seljačku politiku i proricati bolju i srećniju budućnost.

Polako prodiranje nauke Stjepana Radića.

Seljačka je stranka osnovana g. 1904. Već u početku bio sam

njezinim povjerenikom, ali nisam još stupio u otvorenu borbu do godine 1908., kada me je stranka kandidirala u Garčinu, pa druge godine u Vilić-selu. Godine 1910. postao sam članom glavnoga odbora i kao takav imao sam poziv, da Predsjednika Stjepana Radića dočekam u Novoj Kapeli. Tako smo Gjuro Sekulić, Ilija Martinović i ja dočekali našega dragog Predsjednika jedne subote na večer (1910.) na kolodvoru Nova Kapela Batrina, i te večeri održasmo pouzdani sastanak u kući našega vrloga i poštenoga prijatelja Antuna Lovrića u Batrini, na kome je naš dični Vođa i Učitelj sate i sate govorio koli na sastanku toli poslije sastanka sa nas nekoliko ostalih prijatelja. A tko da opiše sve ono, što je govorio, nema te ruke, nema toga pera, a ni te glave, koja bi sve to zapamtila i opisala. I kad smo se već odlučili na počinak, morali smo se podijeliti, tko će s kime na konak, ali mene je zapala najveća čast, da me je moj mili i dragi Predsjednik uzeo sa sobom u svoj krevet, da sam sav blažen i sretan sa svojim vođom i učiteljem u jednom krevetu spavao.

I sjetih se, da naš Učitelj poput Isusa Krista, koji je sa svojima priprostima učenicima hodao od sela do sela, od grada do grada, kad je tumačio svoju svetu nauku i nije se svojih učenika stidio i od njih oholio, ako su oni bili siromašni i priprosti ljudi, dapače svetom je Ivanu toliko puta dopustio, da na njegovim grudima naslonjenom glavom prospava, da i naš Učitelj isto tako dopušta, da se i Njegovi učenici odmaraju na grudima svoga učitelja, koje očinski ljubi i miluje kao svoju rođenu djecu.

I u tomu sam vidio veličinu duha svoga Učitelja Stjepana Radića, koji poput Krista sve ljubi, sve tetoši, i kad bi samo mogao, ulio bi taj svoj duh u svakoga pojedinca, a k tomu bi svakog služio i bio najniži sluga sviju.

U jutro u nedjelju, kad smo kod prijatelja Lovrića doručkovali, uputismo se u Kapelu pred župnu crkvu, da održimo javnu skupštinu do svete mise. Ali se nije mogla održati, pošto su u kapelačkoj župi bili sami frankovci, a naših pristaša bila je samo jedna malica upravo neznatna. Kako su oni bili u većini, upravo su nas silom izgurali a napose našega miloga i dragog Predsjednika, komu nisu na skupštini dali govoriti. A mi malobrojni pristaše smo se širom razasuli, i svaki je imao po malu hrpicu sakupljenih ljudi, kojima smo živo tumačili nauku i program našega Vođe i Učitelja, da ih bar donekle ublažimo od njihove razdraženosti.

Iz Kapele nas odveze prijatelj Lovrić preko Dragovaca i Drenovca u Bučje, da tamo održimo javnu skupštinu pred župnom crkvom, i tako smo malo čekali, dok je misa bila gotova. I kad je narod izišao iz crkve, donesoše neki i stolicu, sa koje je imao da Predsjednik Stjepan Radić progovori koju blagu riječ, ali se ni u Bučju nije dalo govoriti. Vikači ne samo da svojom vikom i nasiljem osujetiše govor Predsjednika Stjepana Radića, nego se neki zaletiše i iztrgoše mu stolicu izpod nogu, sa koje se u malo nije srušio.

Kako je to bilo težko gledati osobito ondje, gdje dođosmo među svoje, među svoje znance, svoje rođake i svoje prijatelje, među svoju braću u svojoj vlastitoj župi, ondje, gdje smo se nadali najboljem uspjehu.

Osnova našega milog i dragog Učitelja, koju je još u večer u Batrini zasnovao, bila je, da se iz Bučja pođe na Zagradje, pa Grežiće i tako dođemo u Sibinj na konak Gjuri Sekuliću. Ali Njegova plemenita duša odluči drugačije te na jednom reče: »E, kad je Lovčić tako blizu, onda moramo pohoditi i dom našega Andrije, to je moja vruća želja.«

I tako nas je iz Bučja kolima odvezao Marko Vražić u Lovčiće, do mene, gdje smo svi skupa u momu domu oko dva sata po podne objedovali. Nije momu Učitelju bilo do objeda, nego je Njegova velika duša htjela nešto drugo. I tako došavši u moj dom, i ako je od dugoga puta bio i previše umoran, ide u moju staju, da pregleda moju stoku, ide u pivnicu, da pogleda moj mukom priskrbljeni prirod, ide u moju bašću, da vidi moje povrćarstvo, ide u moj voćnjak, da vidi moje oplemenjene voćke. I tako mi je, dok smo sve to pregledali, kazao: »Vidiš, Andrija, po tomu poznajem svoje ljude, kad vidim, da su u svome gospodarstvu tako marljivi, onda znam, da će biti takovi i u našem političkom radu, u kojem se samo u takove možemo pouzdati, koji su ako i mali ali uzorni gospodari. Takvi nisu ovisni od nikoga, svoje znadu čuvati a tuđe poštivati. U tome vidim pobjedu seljačke stranke, kada će naš narod progledati, da je taj mukotrpni seljak gospodar svoje hrvatske domovine.«

I dok sam Ga tako slušao, upoznao sam, da moj Učitelj vidi u svojoj dalekovidnosti još i više toga, što u onaj čas, dok mi je to u tančine tumačio, nisam odmah shvatio, nego tek sada sve mi u duši nešto govori, da je moj Učitelj to unapred sve znao, sve vidio, kako će hrvatsko seljačtvo doći do prave političke svijesti.

Oko tri sata ostavi Vođa i Učitelj moj dom i malo dalje od moga doma u Lovčiću, gdje se na tratini sakupilo moje cijelo selo, malo i veliko, mužko i žensko, moj Učitelj tumačio je sakupljenima seljački nauk, da Ga nisu pustili iz svoje sredine već do kasno u noć, i da sam morao po Njega doći, da idemo u Sibinj. Tako je još i danas ostala uspomena i sjećanje cijeloga moga sela na svoga Vođu i Učitelja Stjepana Radića.

I tako već kasno krenemo na mojim kolima u Slatinik, gdje je naš Učitelj održao sastanak kod mnogobrojnog sakupljenog naroda do kasno u noć, da smo u Sibinj stigli tek oko deset sati u večer. U Sibinju opet nastavi svoju nauku do jedan sat po pol noći, a ujutro do dana rano ode u Slobodnicu, gdje je i opet imao novi sastanak.

Težak je bio početak Predsjednikova rada, kada je dolazio među neuki narod, trebalo je mukotrpnom našem Učitelju znojiti se krvavim znojem, da neukoga seljaka dovede na pravi put spoznaje i istine, da seljak mora učestvovati u politici i da se mora ba viti svim političkim pitanjima, da uzmogne doći do svojih prava.

Što je mukotrpni Vođa i Učitelj sve na tim svojim sastancima govorio, to se ne može sve ovdje točno zabilježiti, ali treba naglasiti: Nauka je Njegova obuhvaćala poput Kristove velike čovječanske ideale. Krist je tumačio svoju nauku u pričama o sijaču, o gorušičinom sjemenu, o gospodaru i slugi, o domaćini, o izgubljenom sinu i t. d., a naš je mukotrpni Učitelj i Vođa govorio seljacima o pravednosti, čovječnosti, poštenju i o ljubavi bližnjega. Učio nas je,

da smo mi svi ljudi pred Bogom jednaki, kako onaj gospodin na sveučilištu, tako i onaj, koji radi u prirodi — seljak, koji se rosom umiva i komu sunce briše znoj s njegova lica.

U tamnici za svoje čovječanske ideale.

U kolovozu godine 1920. imao sam sgodnu priliku, da pogledam Sloveniju. Prošao sam je od Maribora do Ljubljane, Bleda, Bledskog jezera, Triglava i izvora Save.

Na povratku svoga puta dođem u Zagreb. I kako je moj Učitelj i Vođa baš u to vrijeme bio u zatvoru kod sudbenoga stola, potražim Ga i dobijem dozvolu, da smijem k Njemu na razgovor. O, kako sam bio sav sretan i smiren u svojoj duši, kad sam stupio svomu milom i dragom Učitelju, da mi dade pouke, da mi dade utjehe mojoj zabrinutoj duši Onaj, koji je u zatvoru trpio za svoj hrvatski narod.

Kao uvijek tako i sada, čim sam stupio u Njegovu ćeliju prepoznade me, poljubi me u usta i odmah me upita, od kuda dolazim, a i svoj stari upit: »A što rade naše trešnjice?« Kako da čovjeka ne gane u dušu, kad On u svojoj tolikoj brizi ne misli na svoj zatvor, na svoje trpljenje, na svoju obitelj, na sama sebe, i kad kod tolikih potežkoća svojih, gdje bi drugi čovjek morao biti snužden i zamišljen o samom sebi, a eto nalazim Ga u zatvoru vesela, razpoložena i vedra u razgovoru, kao da je u ne znam kakvoj razkoši i bogatstvu, tako mi je Njegovo srdce veselo.

I kad smo stupili u daljni razgovor, saobćim Mu o svome putu u Sloveniju i gdje sam sve bio, što sam sve vidio i što sam s kime razgovarao. Nasmiješi se blago i reče mi: To si sve dobro uradio, jer će ti to sve trebati za tvoju buduću kandidaturu, te mi u daljnjem razgovoru protumači koristi moga puta u Sloveniju. I sada mi je Predsjednik govorio o tome, kako mnoga naša gospoda nemaju razumijevanja a niti osjećaja pravednosti za naš seljački narod pa tako i ne mogu razsuditi u svojoj duši, da nijedan narod ne bi smio biti gospodar nad drugim, svi bi morali biti ravnopravni, ne da jedan narod bude gospodar, dok mu drugi moraju robovati i služiti. Sad mi ovu činjenicu svoga govora protumači u priči poput Krista, kako jedan gospodar odnosno pčelar imade jedan pčelinjak i u njemu više košnica, i svaka nosi med u svoju košnicu, i koliko si ga skupi, toliko ima za sebe hrane, da može udobno zimovati i da ne nastrada od gladi.

Težak mi je bio razstanak sa milim i dragim mi Predsjednikom i Učiteljem, i ako je On bio u zatvoru, bio bih dragovoljno ostao s Njime, samo kad bi mi to bili dozvolili.

Misliti će tko, da mi je nakana, da pišem o svome Učitelju i Vođi samo zato, što sam više puta kandidiran, i što sam bio i dva puta izabran narodnim zastupnikom HSS, nego nasuprot moram istini za volju priznati i to, da me je moj Učitelj i Vođa dva puta ukorio za moje političke pogreške, i punim pravom mogu reći, i ako je i bio za mene, svoga učenika, strogi sudac, ali je bio i pravedan, i baš zato Ga još većma ljubim i štujem. I sjetih se onih riječi dragoga Isusa Krista, kad je unaprijed ukorio i prorekao svetom Petru, da će ga, dok pijetao dva puta zapjeva, tri puta zatajiti, što se je i sbilo.

Predsjednik HSS i opet u tamnici.

Godine 1925. bili su razpisani za dne 8. veljače državni izbori, kako je već u listopadu god. 1924. pala Davidovićeva vlada, a za tim je došla i obznana, da čovjek nije bio siguran ni u svojoj vlastitoj kući a nekmoli držati političke sastanke po selima.

Te godine nisam kandidirao, a nisu ni moji mnogi drugovi, dakako moram istini za volju reći, mnogi od tih mojih drugova svoje krivice ne priznaše a i ne popraviše. Ostadoše okorjeli griješnici te su ne samo radi svoje krivnje ostavili stranku, nego dapače neki se baciše i na svoga Vođu ruglom i klevetama, i ako to nije bilo dostojno od učenika, da su iz lakoumnosti, poradi zemaljskoga blaga i časti napadali na svoga Učitelja.

Krist, i ako je sebi sam izabrao svoje učenike, i ako je sve unapred znao, da će među učenicima biti i dobrih i zlih, ali ih je ipak sve jednako ljubio. Petar ga tri puta zataji od straha pred mukama i smrću, Juda ga izdaje iz pohlepe za novac. Pa zar je onda čudo, da je i naš mukotrpni Učitelj imao oko sebe takvih učenika, da i među njegovim učenicima bijaše i pohlepnika za čašću i za novcem, pa i takvih, koji su Ga izdali.

Pod obznanom sbog velike mržnje na Vođu i Učitelja cijeloga hrvatskoga naroda uhvatiše Ga i ponovno zatvoriše kod sudbenoga stola u Zagrebu. Kako sam išao po svom privatnomu poslu u Varaždin, nisam mogao drugo da učinim, nego da pohodim svoga Učitelja i drugi puta u Njegovoj tamnici. Bilo je to dne 27. siječnja 1925. No taj put nisam mogao doći k Njemu, nego mi je sudac iztražitelj dozvolio, da mogu u njegovoj pisarni pred njime razgovarati. I nisam dugo čekao. Kada je ušao u sudnicu, prepozna me i zagrli pa i poljubi, i prvo mu pitanje bijaše: »A kako naše trešnjice?«

Divio sam se i pomislim, da je i sam Isus Krist u najvećim svojim mukama na drvetu križa zaboravio na svoje boli, na svoju muku, na svoju blizu gorku smrt, nego samo misli na svoje učenike, na svoju majku, na cijeli narod, za koga toliko trpi, i u svojoj najvećoj boli veli svetom Ivanu: »Evo ti majke,« a Mariji veli: »Evo ti sina.«

Tako i moj Učitelj ne brine se, što će govoriti na tobožnju svoju obranu, ne misli na sebe nego na druge i na svoj seljački narod.

Tako mi blago govori moj Vođa i Učitelj, tako bi isto govorio i mojim drugovima, da su Ga pohodili i priznali svoje političke pogreške i za nje se pokajali. Istom sam sada progledao, istom su mi se sada oči otvorile, kakovo On imade srdce, koje ljubi, koje pregara i koje trpi, samo da sve pridigne; da sve poduči.

Sve mi je svoje misli i svoje želje u kratko tumačio i rekao: Sve je dobro, ja sam ovdje zatvoren, ali ja ipak u svojoj ćeliji dobivam i čitam sve svjetske novine, koje o nama sve dobro pišu, i nemamo se što bojati, i po meni poručuje, da pozdravim cijeli hrvatski narod.

Odmah one iste večeri, kad sam stigao u Varaždin, odem dru. Uršiću te kod njega sastavim kratki izvještaj za novine »Hrvat« u Zagrebu i »Hrvatski List« u Osijeku, koji su sutradan dne 28. siječnja tu radostnu vijest i pozdrav našega Učitelja i Vođe

odmah saznali, a ja sam za tu svoju izjavu bio u Feričancima po oružnicima uhvaćen i u Našicama odsjedio tri dana u zatvoru i pod šupasom odpremljen k svojoj kući.

Kada sam dopraćen u zatvor u Našice, u tili čas kao da je grom pukao, tako su u Našicama brzo saznali, da sam u zatvoru, i kad pomislim na moj zatvor, ja i nisam bio u zatvoru nego u gostima, tako su se u Našicama da reknem upravo natjecali, da me bolje pogoste. U čije je ime to gostoprimstvo izkazano nego u ime našega Vođe i Učitelja. Krist šalje svoga anđela, da izbavi svoga učenika svetoga Petra iz zatvora, duh moga Učitelja šalje k meni svoje sljedbenike, da me u zatvoru posjete i časte.

Duh Njegov sašao je na Njegove sljedbenike.

Dne 10. lipnja 1928. imala je biti obdržavana javna skupština u Osijeku, na koju je došao Vođa i Učitelj Stjepan Radić sa Svetozarom Pribićevićem i sa više hrvatskih zastupnika. Odlučim, da ću na tu skupštinu i sam poći, kao da sam slutio, da ću na toj skupštini čuti zadnji govor svoga Vođe i Učitelja.

No vlak, s kojim sam se vozio u Osijek, stigao je točno u jedanaest sati, tako da je Predsjednik prije mog dolazka svoj govor već dovršio. Prispio sam na govor Svetozara Pribićevića, koji je oštro govorio protiv Beograda. Drugi zastupnici nisu držali duljih govora, pošto su ovi prvi govornici izcrpli dulje vrijeme u svomu govoru, te su samo izručili pozdrave iz svojih krajeva od svoga naroda.

I nikada nisam vidio takvoga našega Vođu i Učitelja kao sada. Bio je nešto zamišljen, bio je nekako tužan, došavši na govornicu — upravo nisam htio da Ga što zapitam i da Ga, možda, uznemirujem videći Ga, da je nujan i nerazpoložen. Nisam Ga htio smetati znajući, da je i odviše obterećen narodnim poslom. Poslije skupštine bio je zajednički ručak u Grand Hotelu, komu sam i ja prisustvovao. I tako sam bio u blizini Vođe i Učitelja za jednim stolom. Poslije objeda primaknem se bliže do našega Učitelja, da se tek sada s njime malo razgovaram. Govorili smo kratko vrijeme, pošto se je morao žuriti na neki važan politički posao u Bjelovar. Na koncu našega razgovora zamolim Ga, da mi dopusti, da se obratim pismeno na Njega i da Mu raztumačim naš posljednji sastanak od 27. siječnja godine 1927., što mi je sa smiješkom odobrio veleć: Možeš — pošto je, kako sam vidio, već unapred znao cijeli sadržaj moga pisanja. Ali nažalost nisam Mu više mogao pisati.

Na dvadesetog lipnja pao je žrtvom svoga nedovršenoga posla za svoj narod, koji je sve svoje nade stavio u Njega. I On, koji je bio uvijek blag i nasmješljiv, bio je na toj posljednjoj svojoj skupštini tužan i zabrinut poput Krista na posljednjoj večeri među svojim učenicima.

I Krist je na najsramotniji način kao zločinac na drvetu križa izpustio svoju dušu. Učenici se njegovi sbuniše, ostadoše napola zastrašeni, pošto su bili još slaba duha, kroz petdeset dana, dok ne primiše milost Duha Svetoga na Duhove i tek tada postadoše slobodni i nisu imali straha, postadoše govornici, pisci i širitelji njegove nauke. Opisaše njegovu nauku, potvrdiše njegovu istinu, koja se proširila po čitavom svijetu.

I sljedbenici Stjepana Radića ostadoše sbunjeni i ušutješe na čas u žalosti za svojim Učiteljem. Ali je sašao na njih Duh Njegov i oni šire i širiti će i dalje neustrašivo Njegov veliki nauk. Njegovi učenici pišu novo evangjelje: čovječnosti, pravice i slobode. Njegova velika nauka se poslije Njegove gorke smrti, što ju je podnio za svoj narod, sve više širi i učvršćuje: Nebo i zemlja proći će, ali Njegove riječi ne će proći, nego će se obistiniti u oživotvorenju svega Njegovoga mukotrpnoga nastojanja i rada.

U Lovčiću, dne 10. listopada 1929.

Andrija Tuličić,
seljak.

Slava! Slava! Slava!

Sa sivih sgrada — kô sumorno granje žalobnih vrba —
viju se barjaci crni. Sunce je razgnalo noć, a svijeće gore,
ne će da mriju pred licem rujne zore —
u sjeti i tuzi toga se jutra rodilo sunce.

Težke crne zastave niz kuće mrtvo vise
poput uvela cvijeća,
ma lahor zore da i jednu gane
ili plam blijedi od gorućih svijeća.

Snop sunčevih zraka te krvave zore
kroz zavjesu crnu obasjava mirtu,
s krvavih usana poljubcem zlati
mrtvoga Vođu...

Tužno plamsaju svijeće,
a izpred Njega pobrano leži cvijeće,
zavjetni dar što daše Hrvati.

Zamro je noći urnebes ljuti:
Zvonjava zvona, jecaj, groza noći,
Jer zora s danom sve ušuti
Od strašne jave, što ne će proći.

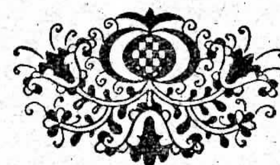
I taj jezivi, mrtvi i mirni plam svijeća
I taj miris uvenulog cvijeća
Na nešto strašna svakog podsjeća,
Povećava stravu, mûkom zaliva grad,
Na koga je zorom pao težki jad.

Čas dođe, da jeknu sirene
tvorničke, čas tegotna rada,
a u to kao duge sjene
prekriše sve ulice grada,
njihov uzdah i nebo potresa,
ne čuju ljudi, što čuju nebesa...
Kao more s vala grad se zatalasa
s povorka dugih seljačkih masa.
Pa kô s gora rušeća se lava
u doline puste, pa tako odjeknu
po sto puta „Slava! Slava! Slava!“

A povorkom dugom kroz ulice grada
mrke ljudeskare, zasukanih ruku,
znojni, uprljani od težkoga rada
koracim' se težkim kroz ulice vuku.
A pred svima na čelu orijaš bosi
crni barjak pred povorkom nosi.
Tisuće ljudi, kô roblje crni,
skidaju kape, odkritih glava
stupaju tužno, uzdah se čuje:
„Slava! Slava! Slava!“

Tamo gore iznad grada, Zagreb-grada
leži mrtav Onaj, komu „Slava“ ori,
iz daljine k Njemu jeka dopire,
dolazi k Njemu i pred Njim zamire:
„Slava! Slava! Slava!...“

Malovan Pavičić-Šunjić.

U dvadeset godina.

Bilo je jedne nedjelje 1903. godine, a bilo mi je tada 20 godina, — kad sam pošao iz mog sela u susjednu občinu i župu Sv. Janu kod Jastrebarskog.

Prvi, koga sam susreo, bio je jedan moj suseljan, i njemu sam rekao, kamo idem, nagovarajući ga, da pođe sa mnom: — Dođi sa mnom, tamo će danas biti skupština na trgu pred crkvom »pod vedrim nebom«, čuo sam, da će doći neki Radić iz Zagreba i govoriti narodu.

— A mani ga, govorit će ko i mnogi drugi — lagati, varati i poslije nam se u sebi smijati, a kasnije ga u životu nikad više ni čuti ni vidjeti ne ćemo, samo ćemo se nahođati i nastajati — bolje da se danas kod kuće odmorimo. Na koncu, pa tko je taj Radić?

— E, prijatelju, mislim, da nemaš pravo — odgovorio sam mu. Prvo, ako nikud ne ideš, ništa ne vidiš, ako ništa ne čuješ, ništa ne znaš. Tako daleko baš nije, a mi mladi, pa se bojiš hoda. Sat do onuda, dva tamo ostanemo, a sat opet natrag, pa šta je to? Tko je pak taj Radić, ni ja ne znam, ali hodi, pa ćemo ga viditi i čuti. Doznati ćemo valjda, tko je i šta hoće, te suditi, pošto među nas seljake na selo dolazi.

Kažeš »ko i drugi«, — a tko drugi? Tko je još k nama od gospode na selo dolazio? Dođe u varoš — sjedište kotara, tamo samo s »odabranima« razgovara, a mi niti vidimo, tko je bio, niti čujemo, šta je govorio, pa naravno i ne znamo od toga ništa. Red je, da idemo, — da nas puno ide, ali kad ne će, hodi barem ti!

— No — hajde, de! Tebi za volju.

Pođosmo. Uz put kazivali smo mnogima, kamo idemo i nagovarali ih, da idu s nama, ali malo tko se odazivao. Smijali su nam se i pitali, tko je taj Radić?

Kad smo došli na mjesto, sakupilo se već mnogo ljudi iz najbližih okolnih sela, najviše oni, koji su izašli iz crkve od sv. mise i čekali.

Na rubu prostranog trga, koji se širi pred crkvom, bila je podignuta povisoka govornica, na koju se popelo par ljudi.

S dvorišta župnog dvora dolazi opet par ljudi, s njima netko strani — nekaki gospodin. Ljudi šapću: Taj, eto, taj će govoriti. Bog zna, tko je to?...

Slabašan, još dosta mlad, sa malom žutom bradicom popne se Stjepan Radić na govornicu.

Sve je ušutilo, sve oči upriješe se u Njega; tko je taj i šta će reći?

Neki čovjek s ceduljicom u ruci — na kojoj je valjda imao napisano — progovori:

»Braćo, ovo je Stjepan Radić, rođen u selu Trebarjevu, kotara Sisak. On je došao iz Zagreba, da nam nešto razloži, dajem mu riječ!«

Stjepan Radić počeo je po prilici ovako:

»Braćo seljaci! Neznanje je veliko zlo! Vas se većina tuži, da je zlo, a zlo dolazi od neznanja. Mi svi moramo težiti za znanjem, jer kad ćemo više znati, više ćemo i zla od sebe odkloniti moći. Vas je ovdje prilično, a bilo bi bolje, da vas je još više, pa da vas mnogo čuje, od kuda nas zlo bije.

Vi mnogo toga ne znate, što biste morali znati, i to znati svi, i oni, koji nisu došli ovamo, a mogli bi bili doći, ali ako Bog da, doći će oni drugi put. Ja sam, vidite, došao, da vam mnogo toga rečem, što još niste čuli.«

Nastavio je tađa o odnosima između nas i Magjara, o financijalnoj samostalnosti, za koju smo se mi Hrvati tada borili veleći: »Nikad nama Hrvatima ne će biti dobro, dok Magjari imadu našu kesu u svojim šakama, dok mi Hrvati ne budemo sami svoje kese gospodari.«

Nabrojio je uzroke, koji su krivi, da je tako, a na koncu je rekao, da je mnogome kriva naša neukost i neznanje.

»Vidite, vi ste s vašim neznanjem, a uz gulaš i vino, izabrali u ovom kotaru narodnim zastupnikom vašega grofa. Taj vaš grof ne zna ni progovoriti niti napisati nešto vrijedna, a pomaže tuđinca protiv svoga hrvatskoga naroda, pomaže grofa Khuen-Héderváryja, koji je Hrvatima nametnut za bana. Vidite, takav vaš narodni zastupnik, koji ne osjeća s vama ni za vas, ne može biti od koristi ni vama a kamo li hrvatskom narodu. On, »grof«, drži, da je on nešto više nego vi drugi ljudi, a i vi ga sami držite za nešto više, a možda nije ni čovjek. (Netko se ojunači i vikne: Životinja je — zvijer!) Dakle, izabrali ste ga, odnosno neki vaši, samo s neznanja.

Braćo! Svi treba da znamo: Nitko nije više nego čovjek. Nikakovu vrijednost ni krijepost ne daje titula. Čovjek je vredniji, samo ako je pametniji, pošteniji i radiniji.

Najvrijedniji je onaj, koji živi od svojih žuljeva i još druge hrani, a tko na svijetu ne koristi nikom drugom nego sebi, taj i ne vrijedi ništa...«

Govorio je dugo — dugo i čim je dulje govorio, ljudi su ga radije slušali.

Kad smo se vraćali kućama, svi smo razpravljali o njegovim riječima, svi pripovijedali drugima.

Nitko nije žalio, šta je išao na skupštinu, a koji nisu išli, žalili su, da nisu i oni na skupštini bili...

—

Prošlo je punih dvadeset godina.

Godine 1923. zakazana je velika javna skupština »pod vedrim nebom« u sjedištu kotara, u Jastrebarskom, za jednu nedjelju dana 25. veljače u 10 sati prije podne.

Da vidiš čuda, nakon 20 godina. Iz najudaljenijih dijelova kotara, još ni zora zarudila nije, već kreću cestama povorke sa razvitim barjacima, na kojima piše: »Vjera u Boga i seljačka sloga«.

A tko sve dolazi? Ne samo mladići i muževi nego i starci i djeca, žene i djevojke. Dolaze povorke čak iz susjednih kotara: karlovačkoga, samoborskoga, pisarovinskoga.

Čuli su: Dolazi Stjepan Radić.

Tada već nitko ne pita, tko je Radić. — Znadu Ga već i mala djeca. Nitko ne pita, šta će tamo?

Sve hrli, da Ga vidi i čuje!

U mom selu podigla je organizacija HSS slavoluk preko široke ceste. Gore u sredini piše velikim slovima: »Živio Stjepan Radić«. Povorka je čekala kod slavoluka sa dva velika barjaka, crven-bijeli-plavi.

Čuli smo, da Predsjednik dolazi autom preko Samobora i Plješivice u Jasku pa smo čekali dugo, dugo, al' Njega nema.

— Ne će On ovuda — javi se netko.

— Zašto ne bi došao? — drugi će.

— E zašto? Lahko je to pogoditi, on mora križati puteve, da ne znadu protivnici, kuda će. Dvojim, da Ga ne čekaju gdje u šumi iznad Plješivice, da nam Ga ubiju.

Narod je postajao zabrinut.

— Ali, nemojte, nije to samo tako ubiti čovjeka, koji nije ništa kriv, — hoće netko da narod umiri.

Tako su ljudi razgovarali neprestano, a sve je obuzela kobna slutnja, da se Predsjedniku nije što putem dogodila.

Skupština je trebala početi u 10 sati, a već je bilo pol deset. Predsjednika nema. Krenemo.

Za pol sata stigosmo na mjesto i već iz daleka vidjesmo, gdje diže ruku na govornici u znak, da nas je opazio i da čeka, dok i mi dođemo.

Toliko nas se još nikad nije skupilo u sjedištu kotara sa svih strana. Klicanju i oduševljenju ni kraja ni konca.

Svi se još živo sjećamo i dok budemo živi sjećat ćemo se tog časa. Mnogi i mnogi su prvi put tada vidili našega Vođu — a mnogi su Ga vidjeli posljednji puta.

Kobna slutnja naroda obistinila se i Njega nema više među nama.

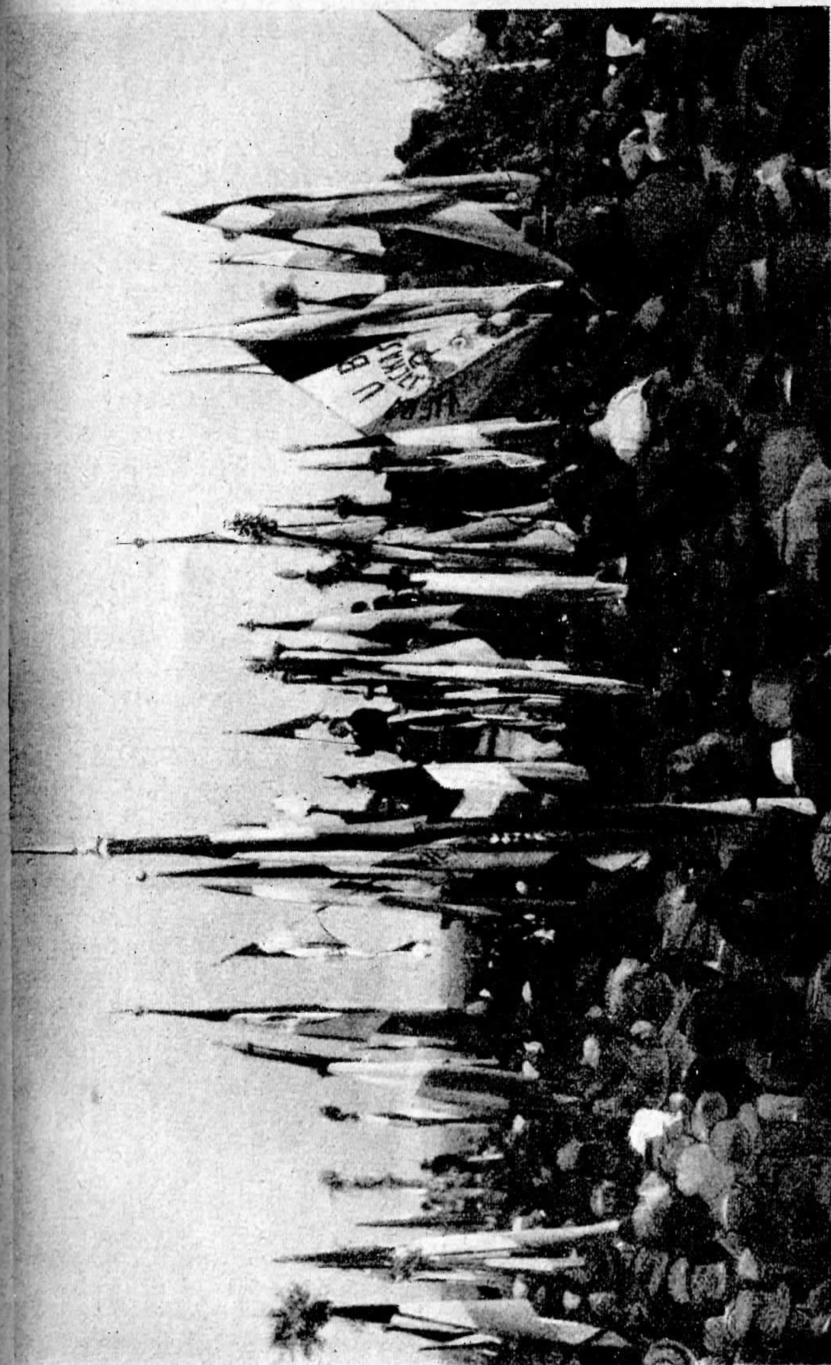
Ali Duh Svoj veliki ostavio je svomu narodu hrvatskomu i taj Duh Velikana živi u nama!

Rijeka, mjeseca rujna 1929.

Franjo Novosel,

***seljak** i bivši narodni zastupnik HSS*

Predsjednik Stjepan Radić govori okružen morem zastava i naroda na znamenitoj skupštini u Vrpolju dne 12. listopada 1924.

Prvi moj susretaj na političkoj njivi s našim Predsjednikom.

U Sv. Pismu stoji: Zrno gorušično, istina, najmanje je od svega sjemenja, ali kad ga čovjek posije i ono uzraste, veće je od svega povrća i postane drvo, tako da ptice nebeske dolaze i stanuju na granama njegovim ...

Veliki Vođa i Učitelj u svojim govorima baš kao i božanski Spasitelj mnogo je upotrebljavao poredbe i slike, da Ga puk što bolje shvati i razumije. U tomu je bio nenadkrivljiv. Gornje riječi Sv. Pisma spomenuo je u jednom od prvih brojeva »Doma«, zato tim riječima i počinjem.

Prvi put vidjeh Predsjednika u Petrinji godine 1905., kad sam tamo polazio treći tečaj učiteljske škole. Kod naknadnih izbora za petrinjski kotar dne 25. svibnja 1905. Stjepan Radić je poslije osnutka Hrvatske Pučke Seljačke Stranke (5. XII. 1904.) prvi put kao njezin Predsjednik kandidirao. Mlada stranka za kratko se vrijeme tako razširila i organizirala u tom kotaru; da je za njezina kandidata od 382 izbornika glasovalo ipak 79 svijestnih i neustrašivih Hrvata, skoro sve samih seljaka. Za ono vrijeme velik broj, ako se uzme, da je bio visok izborni census (60 K), pa prevladavahu svojim brojem pokorni činovnici i službenici, a što je najžalostnije, gulaš i vino često odlučivahu kod izbora.

Prvi put vidjeh dakle Predsjednika u Petrinji — u gradu, koji Mu sada prvi podiže spomenik. Ali na žalost nisam Ga imao tada prilike i čuti, jer ja kao i drugi pitomci internata bijasmo osobito u to izborno vrijeme pod strogom pazkom. Ipak od prijatelja Stjepana K. saznadoh, da je Stjepan Radić neobičan političar: vješt govornik, uman učitelj i neustrašiv branitelj siromašnih i prezrenih. I seljaci i građani, koji bijahu na Njegovu sastanku dne 24. svibnja, bijahu tako ohrabreni i oduševljeni, da govorahu po prilici ovako: »To je istom pravi rodoljub. Taj grmi ne samo protiv magjarske prevlasti nego i protiv gospodske krivice, jer govori: Našemu zlu nisu krivi samo Magjari nego i naša nenarodna i sebična gospoda. Kad se uskoro proširi izborno pravo i organiziramo Seljačku Stranku po svoj Hrvatskoj — stranka je već tu, tu su karike, samo ih treba zakopčati u lanac — i na taj način stvorimo jako javno mnijenje, odpuhnut će ono kao jak vjetar i magjarske vlastodržce i naše jadne gospodske puzavce. Narod će biti svoj gospodar i uredit će državu prema onoj: Gospodi čast (naime poštenoj), a narodu vlast! Jest, prijatelji, to će biti — to će stvoriti: Vjera u Boga i seljačka sloga . . .«

Od toga dana postadoh u duši pristaša Seljačke Stranke. Naročito se utvrdih u tom uvjerenju, kad mi od kuće pisa otac, da je neki siledžija, kotarski predstojnik u Brodu, odsudio djeda na osam dana zatvora bez apelacije samo radi toga, što se usudio kao glavar zemljištne zajednice protiv neke gospodske samovolje i nezakonitosti uljudno ali oštro prigovoriti. Tada sam došao do uvjerenja, da je dužnost ne samo moja nego i svakoga učitelja i uobće inteligenta, da uz bistre seljake širi ideje Stjepana Radića.

*

Prođe godina dana i ja svrših za učitelja. Na veliki godišnji sajam kralja Stjepana dne 20. kolovoza 1906. pođoh s otcem iz svoga rodnoga sela Kutâ u Novu Gradišku — današnje moje prebivalište — i upoznah tu profesora Milana Sukniča, školskoga druga dra. Ante Radića i prijatelja i pristašu obadvojice osnivača Seljačke Stranke. On me obavijesti, da će hrvatski seljački apostoli na svom povratku iz Srijema nekoliko sati biti njegovi gosti i dogovoriti se o skupštini u Starom Petrovom selu. Pozva i mene k sebi. Bio je to za mene veliki događaj: upoznati se i razgovarati sa ljudima, koji su bili moj ideal i o kojima je već s nekim posebnim zanosom i uzdanjem govorio sve više seljački svijet u mojem rodnom kotaru brodskom.

Oko 10 sati dođoše braća. Stupiše u kuću s ogrtačem preko ruku, prašnih cipela i šešira, a Predsjednik još s kovčežićem, u kojem je ostalo još nekoliko programa i brošurica »Hrvati i Magjari«. Od daleka puta, vožnje i govora umoreni, mjesto da prihvate okrepu i odmor, odmah počnu davati upute za obdržavanje pouzdanih sastanaka i govoriti o sazivu skupštine u Starom Petrovom Selu (koju međutim nije dozvolio kotarski predstojnik). Dr. Ante Radić govorio je manje i tiho dok Predsjednik bez umora o svim aktuelnim stvarima jasno i zanosno. Majka profesora Sukniča više puta je kod ručka kao prava gostoljubiva domaćica skromno upala u riječ: »Gospodine Stipo, služite se jelom. Tâ dosta vam je govora i po selima!«

Poslije obćenitoga razgovora i dogovora obratio je Predsjednik pažnju i meni. Sjećam se i danas ovih Njegovih riječi: »Vi ste, prijatelju, učitelj i službovat ćete u selu. Kao seljački sin poduprijet ćete seljački pokret za slobodu i pravicu. Na narodnoj njivi mi trebamo radnika a ne nadglednika. Vidim već, da ste proti pastirskoj politici naše gospode, jer narod nije više stado ovaca, koje će voditi kakav gospodski magarac. Seljak po svom broju, poštenju i osjećaju za pravicu mora biti gospodar ne samo u svojoj obćini nego i u saboru. On mora biti subjekt u politici (glavni činilac), a ne samo objekt (predmet) izrabljivanja . . .«

Zatim se dotakne sa nekoliko

Predsjednik Stjepan Radić govori na skupštini u Pakracu dne 11. travnja 1926.

riječi, ali pregledno i slikovito, skupštinskoga pokreta i svoga rada u srijemskim selima Nikincima i Platićevu i nastavi: »Pristaša Seljačke Stranke ima sada najviše u Podravini i u Posavini. To je dobro i potrebno, jer na sjeveru nam treba živi zid hrvatske svijesti protiv presizanja Magjara, a u Posavini — naročito od Sunje do Gunje — treba nam četa seljaka apostola, koji će s kruhom i programom u torbi prelaziti Savu i onaj naš seljački svijet, i katolički i muslimanski, okupljati i podizati u njemu čovječansku i hrvatsku svijest, jer prvi pogled na zemljovid nam kaže, što je utroba zdravom tijelu, to je Bosna Hrvatskoj . . .«

Kad sam spomenuo neke naše bistrije i odvažnije seljake, koje poznam, a naročito čiča Stipu Gombovića iz nedalekoga mi sela Šumeća, reče naš Predsjednik: »Za vođenje politike treba biti odvažan, uztrajan i požrtvovan. Ako je seljak uz to dobar govornik i inteligentan, onda je pravi apostol seljačke misli. To se sve nalazi kod Gombovića i zato će ga Seljačke Stranka kod prvih izbora kandidirati u najjačem kotaru.«

Kad sam na to još s udivljenjem iztaknuo, da Gombović kao seljak ima veću knjižnicu nego mnogi školovani gospodin — i to ne da u knjige gleda, nego ih marljivo čita — nastavi opet Predsjednik: »Kao što je Gombović — ako Bog da — za godinu, dvije bit će takovih seljaka ne deset nego stotinu. Od njih će dobar dio sjediti u hrvatskom državnom saboru i braniti narod malo bolje i pametnije nego magjaroni i rezolucijonaši (pristaše riječke rezolucije). Takvi seljaci sami bez ičije pomoći palit će po svim hrvatskim selima luč i političke i kulturne svijesti. Za desetak godina plamsat će u svakom domu odnosno u svakom seljačkom srdcu svjetlo političkoga razbora i svjetlo napredne prosvjetne i gospodarske misli. Svi domovi zajedno — ta naša prava Hrvatska — obasjana i uređena, podignut će se k nebu kao veliki svjetionik, na koji će, hoće ne će, pogledati sva Evropa. Mi se ne trebamo Magjara bojati. Temelj je našega rada i bolje budućnosti tisućugodišnja državna i kulturna svijest . . . Sada sučemo (tu pogleda sa osmjehom na licu profesora Suknića), a onda ćemo tkati, a ako Bog da i platno krojiti i nositi . . . Prijatelju, budite za narod i uz narod — jer težko onom, tko bude izvan njega i proti njemu — i pomozite regulirati narodnu snagu, pa da vidite za koju godinu, to će biti naša Niagara, koja stvara milijune kilovata električne snage. Mi svi trebamo znati i to, da će se politička svijest i sloga hrvatskoga seljačtva razbuktati kao golemi požar brazilske prašume, pod kojim će izgorjeti sve otrovne tuđinske naočarke i domaće čegrtuše . . .«

Pred odlazak našali se Predsjednik: »Gospoda zlobno kažu, da ja svakoga pristašu krstim, pa kad je tako, neka bude i s vama, a ako dorastete do krizme, ne ću vas ja krizmati nego — narod, jer: Bog na nebu, narod na zemlji . . .«

*

Dne 13. svibnja 1926. došao je Predsjednik i po drugi put u Novu Gradišku, ali ovaj puta više ne onako osamljen kao 1906. nego okružen tisućama i tisućama vjernoga hrvatskoga naroda na velebnoj skupštini. Vidio sam onda, što je stvorio neumorni rad Stjepana Radića. Još i danas, čini mi se, zuje mi u glavi i odjekuju u srdcu

Predsjednik Stjepan Radić na prolazu iz Nove Gradiške u Požegu. Doček u Cerniku dne 13. svibnja 1926.

Predsjednik Stjepan Radić govori na skupštini u Novoj Gradiški dne 13. svibnja 1926.

Poslije skupštine održane dne 13. svibnja 1926. u Požegi. Uz Predsjednika Radića sjedi s lijeve strane Dragutin Kovačević, podpredsjednik HSS, a s desne strane narodni zastupnik HSS Ivan Pucelj.

ove Njegove umne riječi: »Hrvatski seljački pokret odnosno narodni val čovječnosti, pravice i slobode jest neodoljiva snaga. On se ne može više ustaviti ni spriječiti ničim, kao što se ni sunce ne može sakriti stisnutom šakom ili još manje nataknutom bajunetom.«

U Novoj Gradiški, mjeseca rujna 1929.

Imbro Štivić,
***učitelj** i bivši narodni zastupnik HSS*

Pjesma u spomen Vođi i Učitelju.

Dalmacijo žalostna i gladna,
Od gladi ćeš postradati jadna,
Djeca tvoja kruha ne imadu,
Još u vel'koj tuzi su i jadu;
Glad je tvoja sva obašla sela,
U kućama čeljad nevesela,
Plaču, tuže, jer im ne da mira
Tuga težka, u srdce ih dira.

Svi seljaci svoga Vođu plaču,
Za Njim tugu imaju najjaču,
Plaču Vođu, seljačkoga sina,
Jer podnese mnogo On gorčina,
Oćutio seljačke je jade,
Dok godine imao je mlade,
Jer On htjede pomoći seljaku,
Zažeć' svjetlo u gustome mraku...
Sav posveti jednoj se zadaći,
Da će svomu narodu pomoći —
Do pravice i seljaci doći.

Zato dosta podnio je jada,
Što je težko nabrajati sada;
Hodio je od mista do mista
Poput Božjeg sina Isukrista,
A knjižice sa sobom noseći
Te istinu nama tumačeći,
Govoreći: »Ti seljače, brate,
Nek' te pravda i prosvjeta prate,
Da neznanja već se oslobodiš
I u duhu da se preporodiš!
Treba da se već razvedre tmine,
U kojima sirotinja gine,
Treba učit' i crpiti znanje,
Ak' hoćemo poboljšati stanje!«

Selo Te je, Vođo, razumilo
Te se oko Tebe okupilo,
Okupi se i staro i mlado,
Za koje si trpio i strado,
Nauka se Tvoja proširila,
Uspavane sve je probudila,
Narod poče da se osvješćuje,
U prosvjetu sam se upućuje.
A ti, Vođo, uvijek bez odmora,
Kako svane sa iztoka zora,
Dokle žarko ne zapane sunce
Za te naše visoke vrhunce
Uvijek hodaš, pripovidaš puku
Svoju svetu veliku Nauku...

Radi toga deset godinica
Bila Te je ledena tamnica.
Tijelo Tvoje sve podnese jade,
Al' se ono zastrašit' ne dade,
Nego ono pripravno bijaše
Žrtvovat' se za potribe naše,
Te kad si nas sve baš okupio,
Probudio još i osvijestio,
Mjest' od rada svoga napornoga
Da bi malo počinuti moga',
Prav' nam pade, mili Vođo, dragi...
Zastao je Tvoj osmješak blagi,
S ustna su Ti riječi oduzete,
Počivaju noge Tvoje svete,
Ruke Tvoje pune svetog rada
Prekrižene počivaju sada,
Grudi Tvoje, snažne, izmučene,
Sa olovom jesu prožežene...

Mirno Vođa tihi sanak sniva,
A vrh Njega slavuj ptica piva,
Slavuj piva sa zelene grane:
»Ustani se, Radiću Stipane...
Prerano si zaspa', Učitelju,
Zadao si rodu tugu velju...«

Lastavice doletile, ptice,
Al' radostne ne poju pjesmice,
Na okolo procvalo je cvijeće,
Koje jesi volio najveće,
A Tvoj seljak, za kog' si stradao,
Na polje je svoje izašao,
Ore njivu, ali ne zapiva,
Jer Te, Vođo, više nije živa...

Samo jedno sad nas ipak tiši,
Cvijeće Tvoje svuda već miriši,
Uspomene Tvoje ostale su
I u nama zapisane sve su.
Ostale su knjige napisane,
Što su, Vođo, od Tebe sabrane,
U kojima tumačiš Nauku
Hrvatskomu i seljačkom puku.
Još i riječi ostale su Tvoje,
Što u nama zapisane stoje,
Duh Tvoj, Vođo, veže nas seljake
I sve naše hrvatske barjake,
Duh Tvoj, Vođo, veliki i jaki,
Ima seljak u svom srdcu, svaki,
I ako Te tijelom nije više,
Duh Tvoj, Stipe, u nama još diše!...
Prosvijetlio razum si seljaka,
Pa izlazi iz tmine i mraka,
Iz neznanja u znanje pristupa,
Sa neznanjem o zemljicu lupa,
Svagdje Tebe, Vođo, seljak gleda,
O Nauku Tvome pripovijeda,
U svačiju dušu ušao si,
Simbol Pravde za nas postao si!...

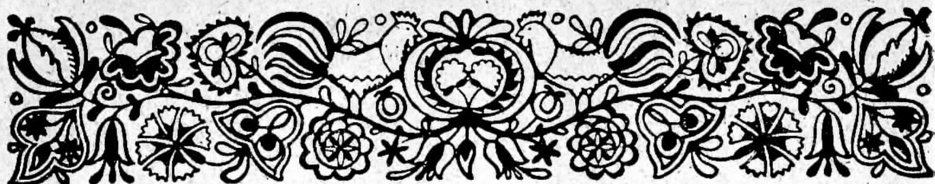
Više seljak nije ono smeće
Nego stablo najjače, najveće,
Što od jednog ne pada udarca —
Neg' pravici mirno on koraca!
Duh Tvoj, Vođo, poput reflektora
Ili kao sa iztoka zora
Sjaji te nam pokazuje pute,
Uzke one staze izvrnute,
Seljak ne će u zabludu veće,
Jer ga Duh Tvoj ostaviti ne će!...

Vođo jaki i mužu veliki,
Žali Tebe narod vaskoliki....
Dalmacija žali Te napose,
Jerbo Um Tvoj za nju borio se,
Žali Tebe, svoga dobrog Otca,
Mira, Pravde hrabrog branioca.
Tvoje Ti se posvetile kosti,
Jer si bio svjetlo Pravednosti!...

U Biorinam, (kotar Imotski, Dalmacija), mjeseca listopada 1929.

Stanko Škare, seljak.

Dalmatinska Hrvatska uz Stjepana Radića.

U početku velikoga svjetskoga rata počeo sam kao vojnik kod ratne mornarice bivše Austro-Ugarske monarhije da čitam hrvatske knjige i novine i to hrvatske novine, koje su izlazile u Zagrebu, a među njima i »Dom«. Čitajući razne gospodske novine u nijednom gospodskom listu nisam našao, da bi pisao o malomu čovjeku i o seljaku nego braća Radići u »Domu«. Ja nisam ove velike ljude ni poznavao, nego sam ih upoznao čitajući njihove članke. U tim člancima čitao sam samo o seljaku, kako ga treba organizirati i prosvijetliti i kako seljaka treba kulturno, prosvjetno, socijalno i gospodarski podignuti i odmah sam stekao uvjerenje, da su to jedine prave seljačke novine, u kojima nas veliki Vođa seljački uči i u svojim člancima podučuje, da je organizacija i sloga seljačkoga naroda jedini spas hrvatskoga seljačtva i hrvatskoga naroda. Dotle su ostale gospodske novine pisale, da je Stjepan Radić odsuđen i zatvoren na toliko i toliko mjeseci zatvora i t. d., a zašto je Radić zatvoren bio, to nisu pisale, i ako se znalo, da je bio proganjan i zatvaran samo zato, što se borio za narodna prava.

Onaj veliki govor, kojega je veliki Vođa izrekao dne 24. studenoga 1918. u hrvatskoj saborníci u Narodnom Vijeću potresao je dušom svega hrvatskoga seljačtva, ali gospoda ga nijesu htjela da razumiju. Taj je govor odjeknuo čitavom dalmatinskom Hrvatskom tako silno, da su svi prosvijećeniji seljaci pristali listom uz Stjepana Radića. Ja sam se odlučio, da ću odmah početi da radim, kako bi se i kod nas u Dalmaciji počela organizirati naša Hrvatska Seljačka Stranka. Ali su sada popovi i fratri počeli organizitari svoju pučku stranku i počeli su narod svojim lažima zasipavati. Mnoge su doveli u svoje redove, ali dalmatinski seljak brzo je progledao, da ga popovi i fratri zavode, i naš je seljak ostavio popovsku stranku spoznavši: Žena i politika nije za popa i fratra nego crkva i propovjedaonica, oltar i križ oko vrata.

Iza popova i fratara došla je druga rulja gospode, tako zvani zemljoradnici, a to su bila gospoda, kako nam je poznato, koji nisu ni znali, što je zemlja i što je plug i motika. I oni su bili zaveli mnoge naše seljake, ali ih je kroz kratko vrijeme naš seljak od sebe odbacio.

Naši seljaci počeli su da čitaju i primaju »Dom« i čitajući »Dom« vidjeli su, da je »Dom« njihov list i njihova svetinja. I »Dom« im je kazao, gdje im je mjesto i da se moraju organizirati u svojoj Seljačkoj Stranci.

Godine 1923. počeli smo da provađamo organizacije, ali je bilo težko, jer smo se morali da krijemo, jer su nas vlasti progonile. Što su nas više progonili, mi smo bili jači, i više nije bilo sile, koja je to mogla zaustaviti, jer je naš narod odmah shvatio, da su sve stranke protiv naroda i da ga hoće sve stranke da zavaraju i da nije nijedna stranka za seljaka nego samo Hrvatska Seljačka Stranka i njezin Vođa Stjepan Radić; da je On Bogom poslan, koji hoće da seljaku oči otvori i da ga iz tmine stavi na svijetlo i da jedino On radi za dobro seljačkoga naroda.

Naš je svijestni seljak odpuhnuo sve protunarodno smeće i organizirao se u svoju Hrvatsku Seljačku Stranku, što je pokazao na izborima god. 1925. pa zatim 1927.

I tako smo Njegovu svetu nauku primili i ostala je i ostati će uvijek među nama i među pokoljenjem našim. Kada je bilo javljeno, da dolazi Predsjednik Stjepan Radić na skupštinu u Solin, o Sesvetama g. 1924., toga dana sbio se naš narod pod svojim zastavama kao gusta kiša u svojoj narodnoj nošnji i tu su bili izaslanici od Kotora do Raba, a ostali narod iz okolice od Sinja, Imotskoga, Makarske, Metkovića, Poljica, od Omiškoga kraja, od Klisa, Muća, Lečevice, Trogira do Šibenika, iz naših ubavih Kaštela, sav se je narod tu skupio, da čuje riječ velikoga svoga Vođe i da Ga vidi. Mnogi su naši ljudi govorili: Da Ga vidimo, pa da odmah umremo . . .

No nažalost na tu skupštinu nije Predsjednik mogao doći, nego je došao Njegov sinovac Pavle. Zato su Ga u jeseni godine 1925., kada je došao preko Bosne u Imotski dočekali valovi naroda, odakle je krenuo kroz Imotsku Krajinu. U Katunima smo Ga dočekali, i tu je bio narod od Omiša i Poljičke kneževine i Krajine i tu je Predsjednik održao govor toga dana. Bila je nedjelja, kiša je padala, ali naš narod je hrlio svom neumrlom Vođi, kao da je sunčani proljetni dan, i nije žalio stupati za Njime od Katuna prama Trilju sinjske krajine. Tu su Ga desetke hiljada naroda cetinskoga dočekale pod zastavama, i odatle je Predsjednik krenuo na Klis, gdje Ga je opet narod dočekao sa velikim slavljem.

Iako je cijeli dan kiša padala, narod Ga je čekao i gladan, i makar je Predsjednik imao u Klisu da bude na podne, ali nije mogao da stigne, jer Ga je narod zaustavljao putem i pozdravljao, stigao je u Klis tek, kada je već mrak pao. Od Imotskoga do Klisa bio je dugi špalir slavoluka i zastava, zvona su zvonila po crkvama, a mužari su pucali sa brda i glavica cijeli dan kroz dalmatinsku Zagoru, kuda je prolazio Predsjednik sa svojom pomagačicom i svojom vjernom ženom i drugaricom.

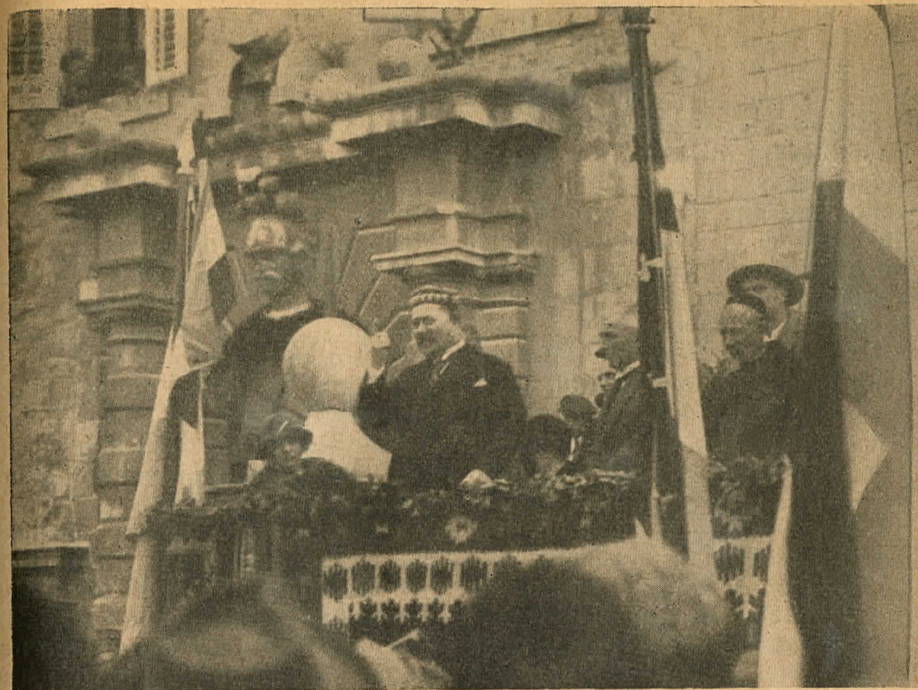
Godine 1925. izabran sam za narodnoga zastupnika. Kadgod bismo se sastali, uvijek me je upitao za obitelj, odnosno za ženu i djecu, pa onda za narod i kako sirotinja živi. Kad bih Mu kazao narodne nevolje, više bi puta od srdca uzdahnuo i suze bi Mu se opazile u Njegovim blagim očima.

Godine 1926. u ljetu mjeseca srpnja pošao sam i opet sa Predsjednikom na Njegov poziv u Dalmaciju, odakle smo odmah krenuli na Korčulu. Popodne smo došli u

Korčulu. Tu je bio doček bolji nego caru. Sav je grad kao i obala bio izkićen sa hrvatskim zastavama, a sa brda su pucali mužari. Sutradan održali smo ovdje veliku skupštinu. Sa Predsjednikom bio sam ja i naš dragi d-r Pernar. Odatle smo otišli u Velu Luku, iz Luke u Blato na Korčuli, i svuda su bili svečani dočeci, a narod je bio u velikom veselju. Treći dan posjetili smo Lumbardu, a četvrti dan poluotok Peljesac. Svuda smo bili pucnjavom iz mužara praćeni, a mlade dalmatinske Hrvatice cvijećem su Predsjednika obasipale. Odavle smo krenuli u Gruž i Dubrovnik i tu smo svečano dočekani. Tu smo se tri dana odmarali i u hrvatskom se moru kupali, a u petak smo stigli u Metković. I tu je bio neopisivi doček. Sva je neretvanska krajina u valovima došla sa barjacima i sa glasbom. U večer je bila svečana razsvjeta; sva brda oko Neretve bila su u svijetlu, a mužari su grmjeli. U subotu u jutro održana je velika skupština u Metkoviću. Istoga dana smo krenuli u Vrgorac i tu je bila sakupljena sva vrgorska krajina i susjedna Hercegovina. Na večer smo krenuli u Makarsku preko Biokova, a u susret nam je izašao Mate Klarić i ostali predstavnici naših organizacija, i s njima zajedno prešli smo Biokovo, a u mrak smo stigli u Makarsku. Tu večer sve Biokovo bilo je u razsvjeti. Sutradan grad je bio u svečanom ruhu, u moru naroda i zastava, brodovi u zastavama, a od Makarskoga primorja sa svih brda mužari su pucali poput gromova. Poslije skupštine popodne smo krenuli od Makarske put Zadvarja i tu je naša krajina svečano dočekala Predsjednika. Iza skupštine Predsjednik je pogledao vodopad na Gubavici, a zatim smo krenuli prama Splitu. Na Pavića Mostu dočekani smo bili iz bližih sela Poljičke kneževine i krajine i seljaci iz moga rodnoga mjesta i moj otac i braća i djeca. I tu su moja djeca darovala Predsjednika. Predsjednik se je tu sa mojom obitelju izljubio i od milja su prisutni plakali.

Zatim pođosmo do Omiša i bili smo dočekani u Kučićima i na Omišu sa glasbom i sa pucanjem mužara. Sa skupštine smo krenuli u Split. Na putu smo bili dočekivani u svakom mjestu, svuda su bili slavoluci i hrvatske zastave, a mlade Hrvatice Dalmatinke cvijeće su bacale pred nas. U Splitu smo se malo odmorili i vratismo se u Zagreb.

A tek one skupštine u mjesecu siječnju 1927., što ih je Predsjednik održao pred oblastne izbore! Uvijek sam bio Njegov pratilac po Dalmaciji. Krenuli smo preko Omiša i Kučića, Zadvarja, Kostanja i u 2 sata iza podne stigli smo u Blato na Cetini u moj dom. Tu smo objedovali i pošli smo kroz Poljice. Bili smo dočekani u Seocima i Ostravici, Gati, u Srinjinama, Žrnovici, Stobreču a u večer u Splitu. Na svim imenovanim mjestima Predsjednik je držao govor a u večer u Splitu. Drugi dan pođosmo u trogirsku krajinu i to u Prapotnicu, Sratok, Marinu, Seget, a na večer stigosmo u Trogir. Treći dan bijasmo u Lečevici, Gizdavcu, Muću Gornjem, Muću Donjem i u Vrbi, a na večer u Sinju. Četvrti dan na Trilju i u Hrvacima i to sve u sinjskoj krajini a na večer smo kasno stigli u Vrliku, i tu je Predsjednika oko 10 hiljada naroda cijeli dan čekalo po težkoj zimi. Peti dan smo krenuli u Kievo, od Kieva u Knin, a iz Knina smo se vratili u Split. Še-

Predsjednik Stjepan Radić govori na skupštini Hrvatske Seljačke Stranke u Dubrovniku dne 2. veljače 1926.

Predsjednik Stjepan Radić na putu u Dubrovnik na skupštinu od 27. svibnja 1928. Desno od Njega sjedi Svetozar Pribićević i inžinir August Košutić, a s lijeve strane Dr. Juraj Krnjević i prof. Dr. Sigismund Čajkovac.

sti dan smo otišli na otok Vis u mjesta Komižu, Pošpilje i Vis. S Visa smo se vratili u Split, a iz Splita u Zagreb.

Međutim Predsjednikov sinovac Pavle Radić otišao je na Brač i Hvar, jer je njega tamo narod želio, kad nije mogao Predsjednik onamo doći. U svim tim mjestima bilo je množtvo naroda i zastava, a kuda smo prolazili bili su postavljeni slavoluci.

Dne **4.** rujna **1927.** bile su predizborne skupštine u Splitu, u Sinju, u Gradcu kod Drniša i u Miljevcima, sve četiri skupštine istoga dana. Na te četiri skupštine bilo je preko 60 hiljada naroda sa barjacima i sa seljačkim glasbama, u narodnim nošnjama i u crven kapi. U Split je došao narod od Metkovića do Šibenika, u Sinj sva sinjska krajina, dok je u Miljevce i Drniš došao narod iz sjeverne Dalmacije.

A kad se sjetimo one velike skupštine lanjske godine u Splitu na drugi dan Uzkrsa (dne 9. travnja 1928.), onoga Split nije zapamtio ni vidio. Tu su bili predstavnici cijele Dalmacije, a narod iz okolice došao je sav još po noći. Kiša je padala, a narod je cijelu noć po kiši bez zagrnjača i gladan pod svojim hrvatskim barjakom dolazio, da čuje Vođu i da Ga vidi. Brodovi od Metkovića i Makarskoga primorja, Omiša, Podstrane, Brača, Hvara, Visa, Kaštela, Trogira i Šibenika, svi su bili sakupljeni od naroda, da mogu taj dan vidjeti Vođu i čuti veliku skupštinu. Svi su brodovi bili izkićeni hrvatskim zastavama i na svim brodovima bile su glasbe a na nekim i mali topovi, koji su sa pucnjavom došli i otišli. Vlakovi iz Sinja od Knina i Šibenika, a bilo je i izvanrednih vlakova, svi su bili prepuni i cvijećem i sa zastavama izkićeni. Dolazili su teretni vlakovi prepuni naroda iz Imotske Krajine i Poljica.

Ostali narod je dolazio pješice od Muća, kaštelanski Hrvati pod crvenkapama sa svojima glasbama. Došao je isto tako narod iz Žrnovnice i njezine okolice, Podstrane, Mravinca, Kučina, Solina i Franjica, svi su došli kao vojska pod zastavama na veliku skupštinu.

I sjetimo se konačno posljednje Predsjednikove skupštine u dalmatinskoj Hrvatskoj u Dubrovniku lanjske godine (dne 27. svibnja 1928.) na Duhove. Ono narodno veselje je neopisivo i oni nebrojeni valovi naroda oko hrvatskoga Dubrovnika iz Konavalja, od Kotora župe dubrovačke, poluotoka Pelješca i Korčule i otoka Mljeta, Šipara itd., svi ovi valovi naroda u narodnoj nošnji došli su sa glasbom i pod svojim hrvatskim barjacima. Nemoguće je opisati sve ono oduševljenje i veselje naroda u Dalmaciji, kolijevci Hrvata, kojim je dočekivala svoga Vođu i Učitelja.

I rekoše Židovi: Ubijmo pastira, razbjeći će se ovce! Ali je vjera Kristova ostala i ostati će do konca svijeta. Isto tako nauka velikoga Genija, Vođe i Učitelja seljačkoga ostaje i ostat će, dok bude Dalmacije i njezine hrvatske crvenkape.

U Blatu na Cetini (Dalmacija), koncem rujna 1929.

Stipe Matijević,
seljak, bivši narodni zastupnik.

Pjesma iz Dalmatinske Hrvatske.

Dalmacijo, kraljevino stara,
Na zemaljskoj kruglji si poznata
Radi svojih plemenitih luka,
Što hrvatska sačuva ih ruka!...
Tu j' Jadransko naše lipo more,
Tu vrletne stijene su i gore...
Dalmacijo, puna si kamena,
Bog te stvori od davnih vrimena,
Dalmacijo, hrvatska s' odavna,
Kraljevina odavna si zvana,
U tebi se i kralji kruniše,
O Hrvatim' 'vako pero piše...
Svaki seljak sa hrvatske strane
Tužne, težke provodi sad dane,
Ljuto seljak u svom domu pati,
Nikomu se nema da obrati,
Koji bi ga od zla izbavio,
Za budućnost ruku mu pružio..
Seljak ne će imat' nikad prave,
Dok ne uzme upravu države
I zakone sebi ne izkroji,
Da s gospodom u upravi stoji!...
Svaki narod u svome okviru,
Nikad ne može živjet' u miru,
Dokle sela i bili gradovi
Protiv sebe budu se borili,
Gdi će koji na upravu doći,
Mjesto kako će sebi pomoći!
Al' gospoda mnoga ni da čuju,
Nego uvik na seljaka pljuju:
Gle seljaka, kakve je košulje,
I po rukam velike mu žulje...
Takva su ti gospoda u gradu,
Što seljaka ne će da priznadu.
A Hrvatska što prava uživa,
S mrtvim glavam sve je zadobila...
Oj Radiću, doktore Antune,
Naše knjige povijesti su pune
Radi tvoga blaga milovanja,
Jer seljaku bio si obrana,
S bratom Stipom pute si kazao,
Da bi seljak sebe upoznao,
I kako će do pravice doći
Svojom slogom i Božjom pomoći.
Stjepan Radić sve organizira
Do slobode, pravice i mira...
A u ovom dvadesetom viku,
Oj, Hrvate, nek ti je na diku,
Jer si ima' svoje predstavnike,
Koji će se slaviti na vike!...
Za Hrvatsku izgubiše glave,
Jer tražiše za seljaka prave!...
Dalmacija uvik je pripravna
Slavit ime Radića Stipana,
Borit se za hrvatsku slobodu
I budućnost bolju svome rodu.
Iznad sinjeg Jadranskoga mora
Sa vrhunca dinarskih nam gora
Novo sunce nama svanut mora
I slobode obasjat nas zora!

Dugopolje (Dalmacija), mjeseca rujna 1929.

Martin Čevra Ivanov.

Predsjednikov pohod u Njegovo rodno mjesto.

Bilo je to godine 1921. dne 23. travnja u subotu u jutro, kada je Predsjednik išao u svoje rodno mjesto Trebarjevo desno (kotar sisački) na skupštinu, koja je bila zakazana za sutradan u nedjelju, za dne 24. travnja. Predsjednikova pratnja bili su: narodni zastupnici Dr. Đuro Basariček, Jan Janečka, nekoliko omladinaca i više pristašica, među njima i podpisana. Predsjednikova supruga Marija nalazila se u to vrijeme u Brnu, jer joj se kćerka Mira udavala za inžinira Košutića.

Već je na državnom kolodvoru u Zagrebu, čim su ljudi opazili Predsjednika, nastao ugodan osjećaj među putnicima. Predsjednik se vozio sa svojom pratnjom u trećem razredu, kako je to On uvijek običavao, jer je htio biti sa narodom. Sve se tiskalo u naš odio, svaki je htio biti što bliže Predsjedniku. Na svakoj stanici ljudi su Ga dočekivali sa poklicima: Živio Radić! Eto nas u Sisku! Uzprkos toga, što su u Sisku građane zavarali narodni neprijatelji razširivši vijesti, da Radić dolazi tek sutra u nedjelju — nije ništa koristilo. Predsjednik je bio svečano dočekan. Čim su se pojavili prvi konjanici, a bilo ih je preko dvije stotine, bio je pun prostor naroda pred sisačkim kolodvorom. Sav je Sisak listom pohrlio na kolodvor. Radnici su ostavili posao: »Pa makar i nadnicu izgubio, idem.« Tako se našlo sve na kolodvoru.

Narodni neprijatelji poslali su brzojav u Beograd: »Radić provodi protudržavnu agitaciju u sisačkom kotaru, dobro poznati prijatelj neka dođe odmah.« Na peronu su dočekale Radića samo deputacije od 10 članova na čelu sa svojim zastupnikom.

Tamburaška družtva zasviraše »Lijepa naša domovina«, a narod uz tamburu pjeva hrvatsku himnu. Djevojačko družtvo iz Odre pjevalo je pjesmu: »Oj Radiću!«, Njemu posvećenu. Nakon toga oduševljeno je pozdravio Predsjednika seljak Ivan Radić iz Trebarjeva.

Nastala je takova stiska, da je bila životu pogibeljna. Narod nam je oduzeo našega Predsjednika i nosi Ga na rukama do Njegovih izkićenih kola... Mi smo — Njegova pratnja — potisnuti daleko od Njega. I vičemo narodu: »Pustite nas k Njemu — mi smo Njegovi, On je naš»« Ali dobivamo hladni kao sumnjiv pogled za odgovor, nisu imali u nas povjerenja, jer nas nisu poznali. Opet mi: »Ta za boga, pustite nas k Njemu, On je naš.« »On je **u prvom redu naš, seljački«**, dobivamo odgovor. Dok smo mi dokazivali, čiji je više ili naš ili seljački, narodni, već je Predsjednik opazio, da nas nema uz Njega i onda su nas istom pustili, da dođemo. Kola su bila pripravna za pratnju. Mene je Predsjednik počastio kao gošću, jer sam došla iz Amerike i vozila sam se s Njime u Njegovim kolima u Trebarjevo.

Moje je pero preslabo, da opiše ono oduševljenje naroda taj dan, cijelim putem od Siska do Trebarjeva. Povorka je bila duga tako — da su jedni već bili u Tišini pod slavolukom, gdje je narod pozdravljao Predsjednika, dok su drugi bili još u Sisku (4 kilometra). U Žerčici bio je također divan slavoluk i svagdje je narod pozdravljao Predsjednika i priključio se povorci. U Martinskoj Vesi bila su tri slavoluka, jedan ljepši od drugoga: Na jednome su djevojke držale hrvatski grb i hrvatsku zastavu, glavice njihove virile su između vijenaca i cvijeća, da nikoji slikar ili kipar ne bi mogao ljepšega što zamisliti. A na svakom slavoluku kao da je molitva za slobodu naroda.

Bilo je veoma dirljivih momenata, koji su Predsjednika ganuli do suza.

Jedna starica drži krasnog unuka na rukama: kad zagleda Predsjednika, dijete izpruži ručice spram Njega... Starica se spusti na koljena i podigne dijete: »Evo, za Tebe ga odgajamo, najmilije naše, djecu našu, sve Ti dajemo, ako uztrebaš. Bog Ti dao sreću, što se brineš za svoj narod!...«

Tamo podalje prilazi sijedi starac, hoće da ljubi ruku Predsjedniku. — On to ne dozvoli, već se ljubi sa starcem kao rođeni otac i sin...

Suza za suzom spušta se niz lice starca... tiho kroz plač nešto šapuće Predsjedniku, koji ga po licu draga. Zadnje riječi se razabiru: »Čuvajte se, da Vas — ne ubiju!«

Povorka krene dalje, konjanici obkole Predsjednikova kola. Jedan mali derančić viče plačući: »Ćaćek, ćaćek, zemite mene sobom, da i ja čuvam našeg Radića!...« Predsjednik čuvši to naloži otcu, da sina uzme sobom.

Kroz cijelo vrijeme od Siska do Trebarjeva narod je davao počast svojem Vođi u svim mogućim oblicima i u najnježnijim izrazima... Živio nam soko naš! Živio prosvjetitelj narodni, naša dika! Živio ponos Trebarjeva! Dok su drugi bili kod toga ljubomorni i odmah pridodavali: Živio ponos nas svih! Dok su jedni davali oduška svojim osjećajima u poklicima: Živio Radić! itd., itd., dotle su drugi pjevali rodoljubne pjesme ili šaputali tihu molitvu, kao da idu u crkvu. Do tri hiljade naroda išlo je u povorci u najljepšem redu. Glasba svira, pjevači pjevaju, barjaci se viju.

A On, Predsjednik, na časove mi se činio tako tužan, kao da će proplakati. Njegove blage, dobre oči nekuda gledaju u daljinu — vidim — preko ovoga svega. On gleda nju — svoju dragu Mariju i težko Mu je, da ona nije uz Njega dionik ove Njegove velike slave i još veće ljubavi, kojom Ga Njegovo rodno mjesto dočekuje... Ja pogodih Njegove misli to lakše, što sam i sama žalila, da ona, koja je s Njim stradala i trpjela za narod Njegov nije danas tu, da joj narod bar jedan tračak zahvalnosti izkaže. Ali nije bila zaboravljena cijelo vrijeme u Njegovom srdcu i mislima, On ju je nosio u svom srdcu — u Trebarjevo.

»Oh! Kako bi bila Marinka sretna i vesela, da to sve danas

vidi« — kazao mi je putem. Onda mi je pripovijedao svoje patnje i njezinu požrtvovnost, kad joj je uzeo ono par seksera, što je bilo za najnužnije, i s tim otišao na selo — to jest od sela do sela naučati narod. Ja sam plakala cijelo vrijeme Njegova pripovijedanja, tako bolno je to na moju dušu djelovalo. I vidjela sam, da je to čovjek mučenik, a žena i djeca Njegova pomažu Mu dobrovoljno taj narodni mučenički križ nositi. Duboko sam se poklonila pred tim velikim žrtvama i požrtvovnošću žene, koja je tako duboko shvatila rad svoga muža, koji je iz Trebarjeva desnog otišao kao mali neznatni Stipica, a danas dolazi kao Stjepan veliki!

Narod Ga Njegov dočekuje ne samo kao narodnoga zastupnika, zagovornika sirotinje i prosvjetitelja, nego kao svoga velikog Učitelja i neustrašivog Vođu, koji dolazi kao bič za narodne izrabljivače. On dolazi — i oni Ga dočekuju kao svoga Mesiju pa i u svakoj najmanjoj potleušici slamom pokritoj u Njegovom i njihovom Trebarjevu!

Na svakom prozoru gore svijeće među cvijećem i barjacima, jer Trebarjevo čeka svoga Stjepana Velikoga! Četiri predivna slavoluka stoje krasno izkićeni, a pod njima Ga dočekuje mlado i staro i sluša Njegovu muževnu i mudru riječ. Mužari pucaju, da misliš, zemlja se trese. More naroda dočekuje ovdje svoga Vođu. Sva obližnja sela pa čak i Bjelovarčani i Čazmanci su tu, nije ih zaustavilo niti to, što je sutra zakazana skupština i u Čazmi, jer Vođa dolazi u nedjelju poslije podne u Čazmu.

Redaju se pozdravni govori, jedan ljepši i stvarniji od drugog. Svi se guraju bliže, da Ga vide. Kleče, kuda on prolazi — nas druge kao da ni ne opažaju, a neki nas motre, kao da se pitaju: Da li su ovi ovdje vjerni našemu Vođi??

Kada su se izredali govornici, bio je razlaz — oni, koji su došli iz bližih sela otišli su kući, da se sutra opet vrate na javnu skupštinu. Oni iz dalnjih sela ostali su čekajući do sutra na skupštinu. Sada je nastao dirljiv čas. Predsjednik se sastao sa svojom sestrom Katom. Do sada Ga je imao narod — sada pripada njima, braći — rodbini. Tu Ga ljube, grle, plaču, ne čujemo ništa nego: »Bratec, bratec, sunce, zoro naša! ružo naša! Jabuko naša — nado naša!« Nikada, mislim, nisam toliko plakala kao kod toga prizora radi ove bratske nježnosti — plakali smo svi.

Poslije smo se odmorili u velikoj zadruzi obitelji Radić, gdje su se priredila tako birana jela kao na največem banketu. Kod stola je Predsjednik nazdravio svojoj dragoj Marinki i rekao, radi česa ona nije mogla doći.

Poslije objeda, koji je bio oko 4 sata, prošetao se Predsjednik svojim rodnim mjestom, za sve se zanimao, sve je htio znati, sve vidjeti; kao da sluti, da zadnji puta gleda svoje rodno mjesto. Približuje se zapad sunca, mi smo s njim, šećemo. Iznenada stane, gleda, gleda, bez riječi, taj divni prizor. Mi šutimo, neka zla slutnja pojavi se u mojoj duši i pomislim: Oh! Bože, tko bi znao, što On sada misli? Možda je upravo mislio, hoću li te, drago sunašce, još ikada gledati iz ovoga mjesta?

Noć je prospavao Predsjednik kod svoje sestre Kate, gdje Ga je čuvala straža od samih prvih ljudi iz sela. U nedjelju dne 24. u jutro budnica, pjevači i glasba svira podoknicu. Narod je dolazio sa

svih strana već po noći. Predsjednik je veoma dobro razpoložen, šali se sa svima, svira tamburicu i pjeva. U to dolazi sva prestrašena i zaplakana sestra Kata: »Bratec moj mili, sunašce moje, nemoj danas govoriti na skupštini. Golubek moj! Dvadeset žandara je došlo — došli žandari, da Te, sunce moje, uhvate!« Međutim Predsjednik miri nju i nas, jer smo se svi za Njega prepali — a On se ne boji, jer kaže — za narod treba žrtvovati pa makar i život — — — Primiče se deset sati, naroda ko lista, čovjek do čovjeka, rame do ramena. Kroz špalir ide Predsjednik na govornicu, koju obkoliše seljaci kao tjelesna straža, iza njih pjevačka družtva, ženski i mužki sborovi, onda narod. Žandari, dvadeset i jedan na broju, stoje dvije stotine koraka udaljeni od govornice. Na govornicu dolazi kao izaslanik kotarske oblasti iz Siska Jakov Fancev pristav. Tu je sazivač skupštine seljak Gjuro Miković i predsjednik skupštine seljak Stjepan Kelečić. Pjevačkih družtava bilo je četrnaest. Tamburaških petnaest. Preko tri stotine konjanika. Trideset kola svečano izkićenih. Četrdeset prekrasno izvezenih hrvatskih zastava. A naroda preko dvadeset i pet hiljada duša. Bio je hladan dan sa vjetrom i sitna se kišica spustila. Nastane gibanje, kao kad se more talasa, jer narod opazi. On, njihov Vođa, dolazi, trubljači to navješćuju!

Za čas, eto Ga na krasno podignutoj govornici među samim cvijećem. Nastane urnebesni: Živio Radić! Misliš, zemlja tutnji, kako mužari opet pucaju, glasba svira. Konačno ih Predsjednik sam kretom ruke umiruje, da može početi govoriti.

Nastane tišina, misliš, u crkvi si, sada se imade dići pri oltaru Sveto tijelo. U takvoj tišini Predsjednik govori poldrug sata, samo od vremena do vremena prekidan je sa povlađivanjem: »Živio!« «Tako je!«, da opet nastane svečani mir. Sve oči uprte su samo u Njega kao u neko nadzemaljsko biće. On mirno tumači narodu seljački program, On ih nauča — kako je Isus naučao svoje učenike — da smo svi djeca jedne majke, pa tako moramo imati i jednako pravo na baštinu svoje majke Hrvatske! Beogradski Ga izaslanik po više puta opominje.

Eto! Dolaze konjanici, misliš, vile su na konjima a ne ljudi, to je izvidnica iz Čazme kao i tjelesna pratnja, koja je došla po Predsjednika, jer Ga čeka 15 hiljada naroda u starodrevnoj Čazmi, gdje je također zakazana skupština. Predsjednik svršava svoj govor i oprašta se od svoga rodnoga sela, jer mora dalje po narodnom poslu.

Ovoga časa mišljah, nebo će se prolomiti, a narod će Mu i one nebeske zvijezde skinuti s neba — a Njega gore u visine postaviti, da Ga mole, štuju, diče kao Boga!!

Poslije Predsjednika govorila je Olga Barić, koja je došla iz Amerike, pa je, razumije se, govorila u duhu amerikanskomu — o slobodi! Ali nije znala, da se istina svagdje ne smije govoriti kao u Americi, pak ju je više puta opominjao vladin povjerenik, da će joj riječ oduzeti. Narod ju je pozdravio toplo i srdačno. Zatim su govorili narodni zastupnici Karlo Kovačević, Dr. Gjuro Basariček, Ivan Robić, Jan Janečka, Mato Jagatić, te Ivan Radić iz Trebarjeva, tako da je skupština

u Trebarjevu trajala do 4 sata poslije podne.

Predsjednik je sa svojom pratnjom sa narodnim zastupnicima Karlom Kovačevićem, Crlenjakom i Olgom Barić krenuo autom u Čazmu. Na putu im se pridružila Predsjednikova kćerka Milica. Narod je došao u susret svome Vođi — pa kada su prvi glasnici javili, da ide Predsjednik, nastalo je silno veselje, tim većma, što je narod u Čazmi saznao, da je toliki broj žandara iz Siska došao u Trebarjevo, pa se pobojao za Predsjednika.

Sada, kada Ga je gledao svojim očima i uvjeren, da Mu se nije ništa dogodilo, svakomu je odlanulo kod srdca. Bila su tu sela udaljena i 30 km hoda: Grabovnica, Pobjenik, Komuševac, Štefanje, Konšćina kod Vojnoga Križa, Šušnja, Dubrava; pa iz bjelovarskoga kotara: Zabrdje, Grabrić, Fuka, Cugovec, Habjanovec; iz garešničkoga kotara: Šamarica, Šimljanik, Oštri zid. Sve je to listom pohrlilo na poziv narodnoga zastupnika Rafaja i Čižmekovića i organizacija HSS za čažmanski kotar! Na ulazu u Čazmu bio je Predsjednik pozdravljen i zasipan cvijećem od čazmanskih gospođa te je krenuo kroz špalir djevojaka na lijepu govornicu, koju je ukusno podignuo sa seljačtvom inžinir Prohaska. Narod je od oduševljenja domahivao šeširima, petnaest hiljada glasova pozdravlja svoga Vođu i Učitelja i borca za seljačka i čovječanska prava! Predsjednika je narod pozdravljao sa najnježnijim izrazima, pa sam čula čak poklik: »Živio naš hrvat-magnet!« Jedan mi to gospodin protumači veleći: »Predsjednik je osovina, oko koje se cijela zemlja okreće, on je mnaget, koji privlači.« — »A tako, rekoh, sada razumijem!«

Predsjednik je govorio po dva puta, iza Predsjednika govorila je Olga Barić, koja je ovaj puta imala više sreće nego u Trebarjevu i koja je razložila prisutnima, kako Amerikanci shvaćaju slobodu. Govor Olge Barić bio je u cijelosti otisnut u »Domu« — ali olovka državnoga odvjetnika kod čitanja na cenzuri ga je prilično okljaštrila. Govornici su još bili narodni zastupnici: Kovačević, Crlenjak, Lakuš, Čižmeković i Rafaj. Predsjednik je bio dobro razpoložen i šalio se s nama. Meni je rekao: »Vidite gospođo! U Trebarjevu bio je vaš govornički izpit, tamo ste položili rigoroz. U Čazmi ste dobili diplomu. A kada u Zagreb dođete, tamo možete dobiti zatvor!«

U 5 sati bio je zajednički objed, gdje je Predsjednik opet govorio o jakosti i slozi seljačtva; u 6 sati krenuo je put Zagreba sa svojom pratnjom, gdje Ga je opet čekao narodni posao.

Zagreb, dne 29. rujna 1929.

Olga Barić.

Veličanstvena skupština u Koprivnici.

Nauka predsjednika Stjepana Radića pustila je najprije svoje klice u Podravini, u selima Torčec, Drnje i Gjelekovac, od kuda je počela širiti svoje zlatne trake na sva okolišna mjesta Hlebine, Novigrad, Ludbreg itd., gdje je Predsjednik bio prvi puta biran za narodnoga zastupnika u hrvatski sabor i to pod najžešćim terorom peštanskog pouzdanika a hrvatskoga bana Khuena Hédervárija.

Podravski je seljak prvi prozreo pokvarenu gospodsku politiku vladajućih režima, koja je bila uvijek puna sladkih riječi i obećanja a nikada djela. I baš za to je Podravina prva ugledala i spoznala svijetlo nauke Predsjednika Radića, tu je seljak prvi upoznao, da nema sreće ni blagostanja nijednom narodu u nijednoj državi, zvala se ona kako mu drago, gdje ne odlučuje o svojoj, to jest narodnoj sudbini onaj, koji je temelj države, onaj, koji je u toj državi brojem najjači. Kako je kod nas temelj države i brojem najjači seljak, to se mora o njemu prvome voditi računa, i zato će se sve ono, što se bez njega, bez temelja, izgradi, porušiti i razpasti.

Predsjednik Stjepan Radić sa svojim pokojnim bratom Antom nebrojeno je puta pohodio Podravinu, išao je od sela do sela i nastojao seljaka izvesti iz neukosti, mraka i neprosvjećenosti, koja je sputavala narodnu dušu. I tako je Predsjednik prvu pobjedu slavio na magjarskoj granici osvojivši ljudska srdca za sretniju budućnost hrvatskoga seljaka.

Došao je veliki svjetski rat, koji je seljačkom narodu otvorio oči, da je savkoliki seljački svijet i prava narodna inteligencija upoznala nauku Predsjednika Radića i da su se počeli okupljati pod Njegov barjak, barjak narodne slobode i čovječanske pravice.

Godine 1921. bio je pozvan Predsjednik Stjepan Radić, da u Podravini, gdje je prvo korenje uhvatila Njegova Nauka, održi reviju svojih četa, da održi veliku javnu skupštinu, da vidi uspjeh svoga dvadesetgodišnjega mukotrpnoga rada.

Skupština, o kojoj sam nakanio napisati nekoliko redaka, bila je sazvana za dne 8. svibnja 1921. u 11 sati prije podne na Zrinjskom trgu pred gradskom vijećnicom. Na skupštinu je imao doći Predsjednik Stjepan Radić i oni narodni zastupnici, koji su taj dan bili slobodni i nisu bili zauzeti kojim drugim narodnim poslom. Skupštini je prisustvovala osim narod-

nih zastupnika i gospođa Barić, Hrvatica iz Amerike i nekoliko stranih novinara.

Na tu je skupštinu došlo osamdeset tisuća naroda, počam od Virovitice cijela Podravina, Međumurje i Prekomurje tako, da je na ovu veličanstvenu skupštinu došao narod sa glasbom i pod barjacima pješice čak iz mjesta, udaljenih na stotine kilometara.

Koprivnica bila je sva izkićena zastavama i cvijećem, na oglasnim stupovima i stupovima plinskih svjetiljaka bili su postavljeni hrvatski grbovi. Od kolodvora do gradske vijećnice bila su postavljena tri velika slavoluka, koji su bili oduhovljeni živim slikama seljačkih djevojaka u narodnoj nošnji iz raznih krajeva Podravine.

Seljačtvo iz udaljenijih krajeva skupljalo se dva dana prije skupštine po selima koprivničkoga kotara tako, da je na dan skupštine moglo sudjelovati u velikim povorkama pod nebrojenim zastavama sa velikim banderijem na čelu, kao da kreće silna vojska, koja hoće da zauzme kakovu veliku tvrđavu. Tako je i bilo. Vojska Stjepana Radića zauzela je i osvojila ne samo nekad jaku tvrđavu grada Koprivnice, već je ona osvojila ne samo čitavu bansku Hrvatsku nego i Hrvatsku bosansku i dalmatinsku, Vojvodinu i Sloveniju.

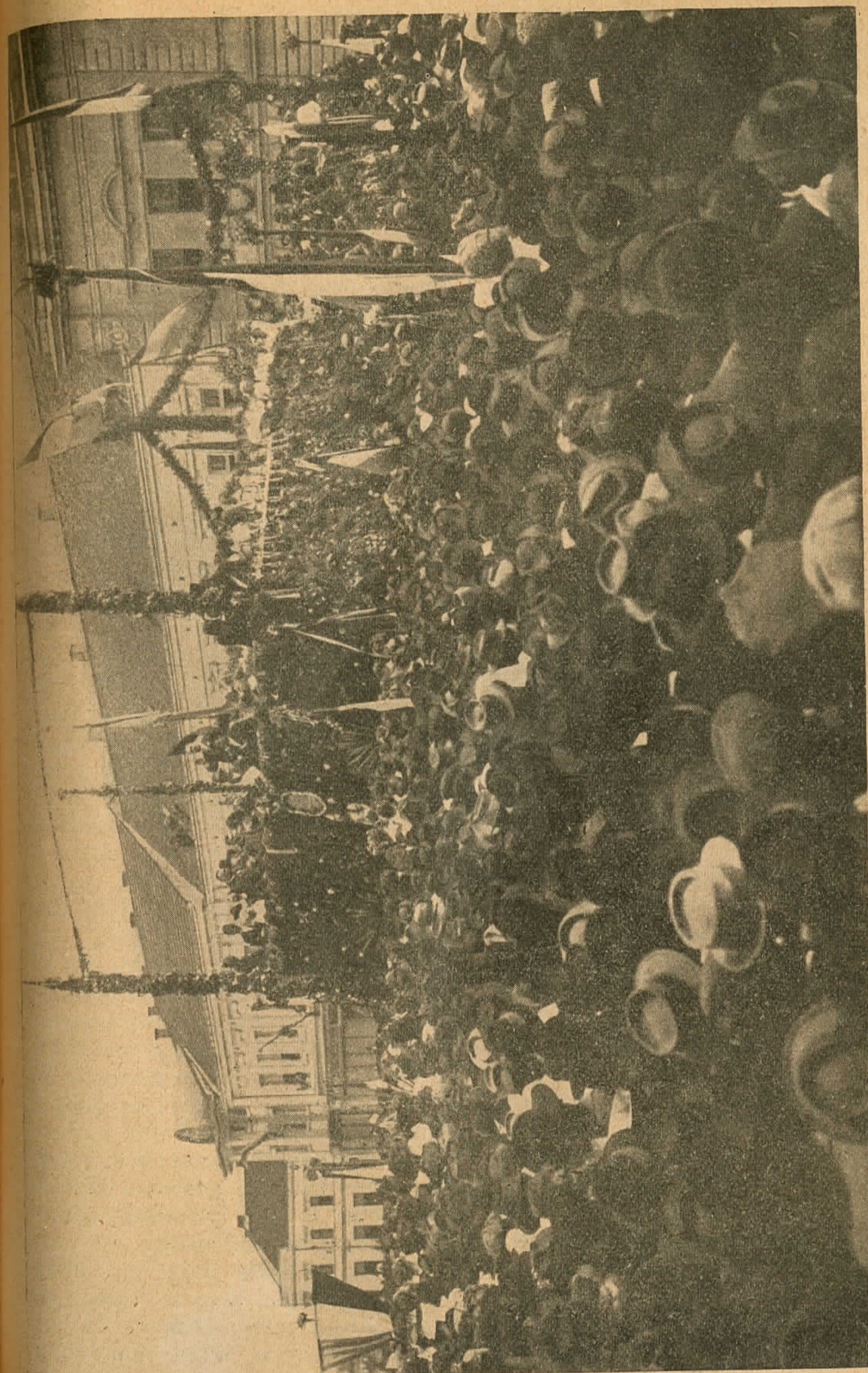
Goleme povorke naroda tako su u redu kroz jedan sat prolazile gradom, da je svaka organizacija HSS točno u određeni čas prispjela na svoje opredijeljeno mjesto, koje je bilo njoj određeno, bez ikakove gužve i vike. Oko stotinu vatrogasnih družtava došlo je pod svojim barjacima, a najviše su se izticali konjanici u uniformi na težkim belgijanskim pastusima, kojima je Podravina bila poplavljena u ono doba. Tako je bilo lijepo vidjeti konjaničku vatrogasnu četu iz Hlebina u bijeloj uniformi, koja je bila lih za tu sgodu sašita, a imala je izgled kao nekad križarska vojska. Banderij držao je špalir od kolodvora do mjesta skupštine preko jedan kilometar, tako da je bio konj do konja s lijeva i s desna, dok su izpred banderija bila dva reda seljačkih djevojaka u narodnim nošnjama, svaka sa kitom cvijeća. Od stanice do gradske vijećnice bile su sve ulice i trgovi dubkom puni naroda, tako da je bio spriječen svaki prolaz kroz njih, već se je moralo obilaziti iza kuća po polju i vrtovima, ako je tko htio iz jednoga mjesta proći na drugo.

Kada je prispio na stanicu zagrebački vlak sa Predsjednikom Stjepanom Radićem, počela je svirati glasba i mužari pucati, a narod je stao oduševljeno klicati Predsjedniku.

Na stanici je prvi pozdravio Predsjednika gradski načelnik Ivan Kraljić u ime grada i u ime Podravine (kao predsjednik kotarske organizacije i za to je bio suspendiran). Zatim Ga je pozdravila djevojčica Ružica Kraljić, kćerka gradskog načelnika i predala Mu kitu cvijeća, a djevojčica Katica Granželić ponudila Mu je kruha i soli.

Kada je Predsjednik sjeo u kola, koja su bila sva izkićena zelenilom i vijencima, sa svojom gospođom, krenula je povorka kroz gusti špalir banderija i seljačkih djevojčica u grad.

Kod prvoga slavoluka pozdravila je Predsjednika građanska djevojčica, kćerka ljekarnika Derenčina i predala Mu kitu cvijeća,

Veličanstvena govornica u zelenilu i hrvatskim trobojnicama sa hrvatskim grbom na pročelju, podignuta prigodom skupštine HRSS dne 8. svibnja 1921. Predsjednik Stjepan Radić govori sakupljenom narodu.

a zatim Krešimir Derenčin, ljekarnik, pozdravlja Ga u ime gradske inteligencije, naglašujući da je njojzi mjesto u hrvatskom seljačkom narodu. Poslije par stotina koraka bila je kočija, u kojoj je sjedio Predsjednik sa svojom gospođom, cvijećem upravo zasipana.

Kada je Predsjednik stigao do govornice, koja je bila jedna od najljepših i najvećih govornica, koje su bile ikada gdje za koga postavljane, dok je na samoj govornici bilo tisuću osoba, a bila je sva u zelenilu, kao da je nikla iz prirode — nastala je grobna tišina.

Pred ulazom na tribinu pozdravlja Predsjednika seljačka djevojka iz Gole u ime prekodravskih Hrvata iz Gole, Ždale i Gotalova. Zatim Ga na samoj Govornici pozdravlja u ime podravskih seljaka Petar Gaži iz Hlebina, koji ujedno otvara skupštinu i podjeljuje riječ Predsjedniku Radiću. Kada je Predsjednik stupio na govornicu, bila je tišina kao u crkvi, a narod je slušao i gutao svaku Njegovu riječ, jer je svaka Njegova riječ bila melem za ljudska srdca.

Predsjednik počima svoj govor i pozdravlja narod, koji uspoređuje sa morem, koje je lijepo, kad je burno, a narod je lijep i divan, kad je miran. Ističe geslo: Vjera u Boga i seljačka sloga.

»Hrvatski narod, koji je pravedan, mora biti jak, a mi smo trostruko jaki, jer živimo od svoga rada. Tražimo narodnu slobodu i čovječansku seljačku pravicu. Mi smo danas u Koprivnici na tlu, koje nikad nije bilo ni pod čijim gospodstvom.« Dalje veli: »Nas ne smije nitko guliti, a govoriti, da smo oslobođeni te lupati kundakom i vikati, da smo braća.«

»Narod je progledao, narod zna, što hoće i što mu treba i takav narod mora doći do svoje slobode. Duboko shvaćanje hrvatskoga seljaka obnoviti će historiju Hrvatske.«

»Nazivi ulica, gradova i pokrajina mogu se mijenjati, ali narod se ne mijenja, on ostaje vječan.«

Iza Predsjednika govorili su narodni zastupnici: Pancer u ime Međumurja i Kovačević u ime Posavine. Poslije njih uzima riječ Olga Barić, Hrvatica iz Amerike, koja izjavljuje, da donosi pozdrave od braće iz Amerike i njihovu poruku i molbu, da ustraju u borbi za slobodu, koju je pritisla bajuneta.

Iza nje govorili su još narodni zastupnici: Šalamon i Škrinjar, koji veli, da je nadošlo vrijeme, da hrvatska gospoda priznaju svoje grijehe počinjene na narodu. Dalje su još govorili Lovreković, dr. Adžija, Crnčić i dr. Krnjević, a budući je već vrijeme poodmaklo Predsjednik predstavlja još ove narodne zastupnike: Vrtara, Čižmekovića, Ćapu, Robića, Lakuša i Crlenjaka. Nakon toga predsjedatelj Petar Gaži svršava skupštinu, na kojoj je za cijelo vrijeme, dok je trajala, bio takav mir i red kao u crkvi.

Poslije skupštine održan je izpred tribine, na kojoj se nalazio Predsjednik sa pratnjom, mimohod konjice, koji je i filmski snimljen.

Nakon toga pošla je povorka sa Predsjednikom i njegovom gospođom kao i svim narodnim zastupnicima, praćena banderijem i glasbom kroz špalir u gostionu Domoljub, gdje je bio priređen zajednički objed za 150 osoba.

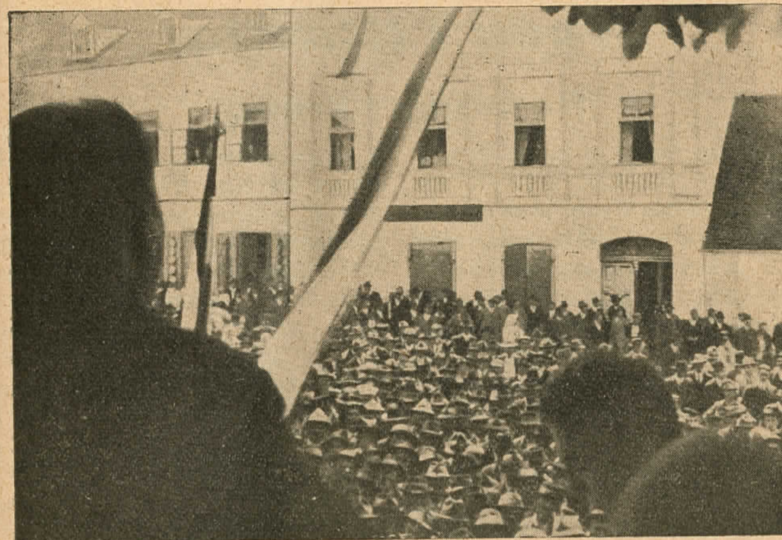
Poslije banketa bila je velika narodna zabava, koja je trajala do četiri sata u jutro, kada se išlo po Predsjednika u stan Ljudevita Brozovića, gdje je prenoćio, i odpratilo Ga se sa gospođama i nekim zastupnicima na stanicu.

Na banketu palo je mnogo zdravica i lijepih govora, a sjećam se i danas Predsjednikovih riječi:

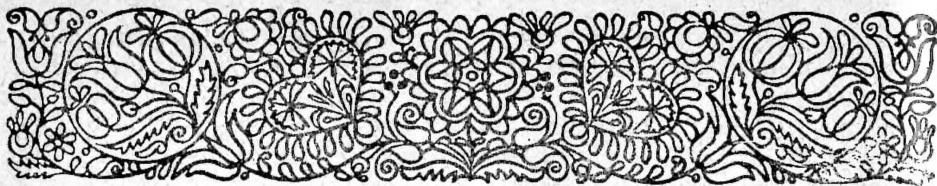
»Narod, koji je tako prosvijećen, da shvaća tako duboko i dobro svoj položaj, kao što ga vi shvaćate, ne će i ne može izginuti niti se izbrisati sa lica zemlje!«

U Koprivnici, mjeseca listopada 1929.

Ivan Kraljić.

Skupština u Klanjcu dne 30. svibnja 1926.

Iz mojih uspomena na velikoga Vođu i Učitelja.

Gospoda i vrabci.

Članovi izvršnoga odbora Hrvatske Seljačke Stranke bijasmo na okupu u Zagrebu. Svaki dan i prije i poslije podne obdržavali smo sjednice u hrvatskoj sabornici pod predsjedanjem Vođe i Učitelja. Određivali smo zastupničke kandidate za izbore, koji su bili zakazani za 11. rujna 1927. godine. Izvještaji članova odbora o prilikama u narodu zauzeli su više sjednica. Svaki se trudio, da što bolje i izcrpnije izvijesti o razpoloženju u svome kraju i da što točnije odredi značaj ljudi, a naročito onih, za koje je mislio, da bi mogli doći u obzir kao kandidati za narodne zastupnike. U svima izvještajima najviše su spominjana imena gospode, iz česa je izgledalo, da će oni biti u većini kandidirani. Predsjednik, pošto je pažljivo saslušao izvještaj prisutnih članova reče:

»Vaši su izvještaji vrlo lijepi, čak su neki i učeni. Ne mogu reći, da ste baš svaku riječ izvadili iz narodne seljačke duše, ali moram priznati, da ste dokazali, da vam je duša seljačkoga naroda najbliža. Nije ni lahko ući u seljačku dušu. Dublja je nego more, gdje je najdublje, i šira je nego sva mora zajedno. Tko nije vještak u plivanju, i čija duša nije ljiljan, srdce drijen a pluća planina, taj neka ne kreće na tu pučinu. Vi ste seljačka gospoda, ali ste ipak gospoda. Gospoda mnogo uče i mnogo znaju, ali u školama je češće puta dosta i prašine i nečistoga zraka, sbog čega vrlo rijedko kod gospode ostanu jaka pluća, zdravo srdce i nenatrunjena duša. S tim nedostatcima je gospodi teže zaroniti u seljačku dušu nego bogatašima ući u carstvo nebesko.

Među licima, koja ste spominjali i koja očevidno uzimate kao buduće zastupničke kandidate, primijetio sam, da ima vrlo mnogo gospode, a vrlo malo seljaka. Ja nijesam protiv gospode, ali gospoda nijesu cvijet, koji raste na polju, da mu bude ukras. To su seljaci. Gospoda, ako su dobra, rosa su na cvijetu. Rosa cvijet osvježuje, ali nije istina, da mu daje miris. Ja ne ću ostaviti cvijeće bez rose, ali ga ne ću ni daviti mutnom poplavom, koja je u sebi skupila svu gradsku nečistoću. Ima i među seljacima nerazumnih i slabih, ali među gospodom ima vrlo malo razumnih i jakih. A što je najglavnije, među gospodom rijedki su pošteni i vjerni.

Kad bih vam mogao reći sve, što sam od seljaka čuo, ja bih vam pričao čitave dane. To sve napisano bila bi knjiga mudrosti. Ipak ću vam reći nešto, što sam čuo o gospodi od jednoga seljaka. Vi ga nijedan nijeste spomenuli, ali on će ipak biti kandidat, i to u najsigurnijem kotaru«.

»Nama trebaju gospoda, Predsjedniče«, reče mi on. »Mi ne možemo bez gospode, i ako znamo, da gospoda kao i vrabci, kad ogladne, jedu balege.«

On mi je rekao, da to ne rade sva gospoda, zato ću ja i nekoliko gospode kandidirati, ali samo malo i samo onu gospodu, za koju ja i moj seljak ne mislimo, da su »vrabci«...

Crveno Jadransko more.

Bilo je to na Uzkrsni ponedeljak dne 9. travnja godine 1928.

Seljačko-Demokratska Koalicija održala je veliku skupštinu u Splitu. Na mjesto skupštine, na kraju grada, već od rane zore stizali su seljaci i seljanke u većim skupinama i pod razvijenim hrvatskim zastavama i zauzimali svoje mjesto.

U sredini bila je podignuta visoka, prostrana govornica, divno izkićena ćilimima i cvijećem. Oko govornice barjak do barjaka, seljak do seljaka, seljanka do seljanke — preko dvadeset tisuća. Malo podalje ima i građana u manjim skupinama.

Oko devet sati urnebesni poklici: »Živio Radić!« objaviše dolazak Vođe i Učitelja. Praćen od većega broja narodnih zastupnika nađe se na govornici, kao da su ga vile iznijele. Pozdravni poklici nijesu prestajali prelijevajući se jedan u drugi kao talasi burom uznemirenoga mora. Vođa podiže ruku, i talasi snažnih uzklika potonuše u tišinu, koju stvara čežnja, da se čuje svaka riječ Onoga, kome je sreća hrvatskoga seljačkoga naroda san Njegovih noći i misao Njegovih dana. Vođa je govorio, dugo je govorio. I ako češće prekidan uzvicima radosti i odobravanja, ipak nije ostala nijedna riječ nečuvena i nijedna misao nezapamćena.

Govorilo je još nekoliko narodnih zastupnika.

Već je jedan sat poslije podne. Vođa sa pratnjom siđe sa govornice i krenu u grad prema obali, praćen od svih učestnika skupštine u ogromnoj povorci. Zastade pred Dioklecijanovim Dvorom. Seljaci oko njega napraviše krug. Crvenkapa do crvenkape, kao da je cijela obala posuta crvenim makovima. Okrenut prema morskoj pučini, pustivši pogled daleko preko nje, Vođa dade rukom znak, da hoće da govori:

»Braćo seljaci, crvena boja, to je boja slobode. Tko nju nosi nije rob, a tko ju je kroz vijekove nosio, taj nikada nije bio rob. Vi od pamtivijeka imate crvenkape, a to je dokaz, da ste vazda bili slobodni, da je vaša duša bila crkva, koja je misao slobode uvijek pomno čuvala. Vi nosite vaše crvenkape već hiljadu godina. Nosite ih od kralja Tomislava, a to za vas znači od postanka svijeta, jer za čovjeka svijet počinje sa početkom njegove slobode. Sve može biti bez slobode, samo ne čovjek, a samo čovjek počinje misliti o ljudima, o svijetu. Samo za slobodna čovjeka postoje ljudi, postoje narodi, postoji čovječanstvo i čovječnost.

Već hiljadu godina ovo more gleda vaše crvene kape, ali nikada od njih nije bilo crveno kao danas,

jer ih valjda nije nikada zajedno toliko vidjelo koliko danas.

Za to je današnji dan veliki dan, jer je danas od vaših crvenkapa pocrvenilo Jadransko More. One su ga pretvorile u svoje zrcalo i dale mu svoju boju.

Ako bi se ikada itko usudio, da vam pokuša oduzeti more i slobodu, dokažite mu, da je crvena boja vaših crvenkapa i Jadranskoga Mora boja vaše nepobjedivosti.

Vođa dobi odgovor uzklikom iz tisuća grla: »Živio Radić! Živjelo crveno Jadransko More!«

U Zemunu, dne 16. studenoga 1929.

Dr. Sekula Drljević,
bivši narodni zastupnik.

Seljačka politika vođena duhom Matije Gubca i francezke revolucije.

Bilo je to treće nedjelje mjeseca travnja godine 1928. u pola 8 sati u jutro, kada sam sa svojim nezaboravnim otcem i još jednim članom redakcije »Narodnoga Vala« Šerifom Šehovićem sjeo u osobni vlak, koji je krenuo prema Sisku.

Jutro je bilo tmurno, malo je rosila kišica, no kasnije je sunce obasjalo nepregledna polja, puna žita, kroz koja je jurio vlak.

U vagonu je Predsjednik bio pozdravljen oduševljeno od svih putnika, ponajviše seljaka. Odmah se pročulo po cijelome vlaku:

— Predsjednik Radić putuje u jednom od vagona trećega razreda!

On se uvijek vozio u trećem razredu, kada je putovao po danu, samo da može putem razgovarati i da bude zajedno sa seljačkim narodom. Imajući kao narodni zastupnik kartu prvoga razreda upotrebljavao ju je samo onda, kada je išao na dugačka putovanja i to ponajviše u nesretni Beograd, koji je ostao pokvašen krvlju hrvatskih narodnih predstavnika.

Seljaci, koji su htjeli da Ga pozdrave, dolazili su iz sviju vagona, da Mu bar stisnu ruku. Nitko nije slutio, da dolazi po zadnji put među njih, da nauča ondje svoju nauku — seljački program.

Iz Siska pođosmo automobilom u Petrinju. Prolazio je Vođa Hrvata kroz bezbroj slavoluka, posutih cvijećem seljačkoga naroda. Predsjednik veseo i nasmijan odzdravljao je mašući rukom na oduševljene pozdrave naroda:

— Živili braćo! Živio seljački narod! Živila Hrvatska!

Na skupštinu u Petrinju došlo je oko desetak hiljada naroda.

— Hoćemo da budemo gospodari u svojem domu, da gospodarimo svojom mukom! — jasno se začuše Njegove riječi kroz svečanu tišinu.

— Seljak, koji najviše radi i privređuje, koji sve hrani, on mora da bude prvi... Oko njega treba da se sakupe svi staleži, koji su izrasli kao pojedine grane na ogromnome deblu — na seljačkome narodu...

— Narod je vlada, narod je država, a ne par gospode, koji su kao krokodil, imaju samo zube i drobac i ništa drugo. Ne će biti krokodili gospodari. Vi znate, kako su pčelice malene, i znate, kad dođe jesen, što prave sa trutom. Njih dvije, tri, i one trutove odstrane.

— I francuzka revolucija je pokazala, da nevaljanu gospodu treba odstraniti.

— Mi Hrvati spadamo u one na-

rode, koji su imali od starine svoju državu.

— Gdjegod se razgovor vodi, gdjegod se knjiga čita, starinska riječ čuje se uvijek: Hoćemo stare pravice. Vid'te, u starini je bilo pravo, to znači, da u našoj staroj hrvatskoj državi nije bilo ovog zla, s kojim mi imamo posla.

Zatim Predsjednik prelazi u svom govoru na politiku Hrvatske Seljačke Stranke:

— To, što mi radimo, ta naša politika, to je stari hrvatski duh, — duh seljački i narodni, duh Matije Gubca, drugo, to je duh i noviji, duh francuzke revolucije, koju je kasnije cijeli svijet priznao, gdje se je reklo: *Narod je vladar,* ili kako to učeno vele, narodni suverenitet treba da vlada.

— Cincari su se svemu nadali samo ne tome da bi Hrvatska bila opet jedna cjelina. Nisu se nadali, da će uz bansku, bosansku i dalmatinsku Hrvatsku biti s nama Vojvodina i Crna Gora.

Zatim Predsjednik govori o dužnostima države:

— Država je tu da daje, država mora organizirati privredu, mora napraviti puteve, — država mora otvoriti granice, da sve prodamo, što imamo suviše, i kupimo, što trebamo. I vidite, braćo, to je naša sreća, da mi vodimo ovu težku borbu i nijedan čovjek nije rekao, idite u vladu pa nas zaštitite. Vi ste u borbi izrasli, vi ste prošli Kalvariju i vi ste zaslužili, da u našoj zemlji bude reda i rada.

— Sad stupiše u naše redove i pravoslavna naša braća iz prečanskih krajeva. Njih bije isto zlo kao i nas. I oni konačno progledaše. To će pojačati našu borbu te pospješiti našu pobjedu.

Predsjednikov govor bio je pozdravljen sa neopisivim oduševljenjem. Po svem, i po slozi, i po organizaciji, i po narodnom veselju bila je to jedna od najljepših skupština Hrvatske Seljačke Stranke, što ju je On održao, i ako nije tako velika brojem kao na primjer nezaboravne zagrebačke skupštine HSS, na kojima je prisustvovalo i do stotinu hiljada naroda.

Prošavši kroz more oduševljenoga naroda krenusmo na objed te nakon toga u Galdovo k jednom od osnivača HSS i staromu članu Glavnoga Odbora Josipu Stiiću. Moj otac nazivao ga je »patrijarhom seljačke stranke«. Kao da je slutio, da ga ne će više nikada vidjeti, htio je da posjeti svoga staroga prijatelja, s kojim dugo vremena nije bio.

Bijaše to ganutljiv prizor, kako su starini Stiiću suze radostnice kanule od veselja, kada je ugledao veselog i nasmijanog Predsjednika, kako u pratnji dvadesetak pristaša ulazi u njegov dom.

— Sada ću lako umrijeti — reče taj dični starac — kada si me još jednom došao pohoditi, moj Stipe!

Brišući suze radostnice uvede nas on u svoj gostoljubivi dom, gdje smo ostali do kasno u večer.

— Vi ne možete pojmiti, moji prijatelji — govoraše Predsjednik, kao da je jasno slutio, da se nešto sprema — kako je težka naša borba u Beogradu. Mi znamo, s kime imamo posla! Zamislite si jedan parlamenat, gdje niste sigurni za svoj život!

— Takova situacija ne će moći dugo potrajati. Seljačko-demokratska Koalicija ostaviti će parlamenat te će prenesti borbu u narod. Onda ćemo vidjeti, tko će biti jači: Narod ili zločinačka sila!...

I ako nitko od prisutnih nije mogao ni slutiti strahoviti zločin, kakav se odavna spremao u Beogradu, ove riječi probudiše u svima strašan dojam.

Veličanstvena skupština u Zagrebu pred Sveučilištnom knjižnicom dne 14. rujna 1924., kojoj je prisustvovalo preko sto tisuća naroda.

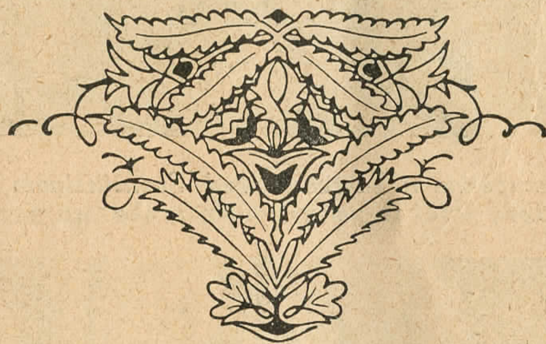
Predsjednik Stjepan Radić prolazi sa suprugom poslije skupštine dne 14. rujna 1924. kroz dvored zastava organizacija HRSS, koje narod pred Njime priklanja na ulazu u Zagrebački Zbor.

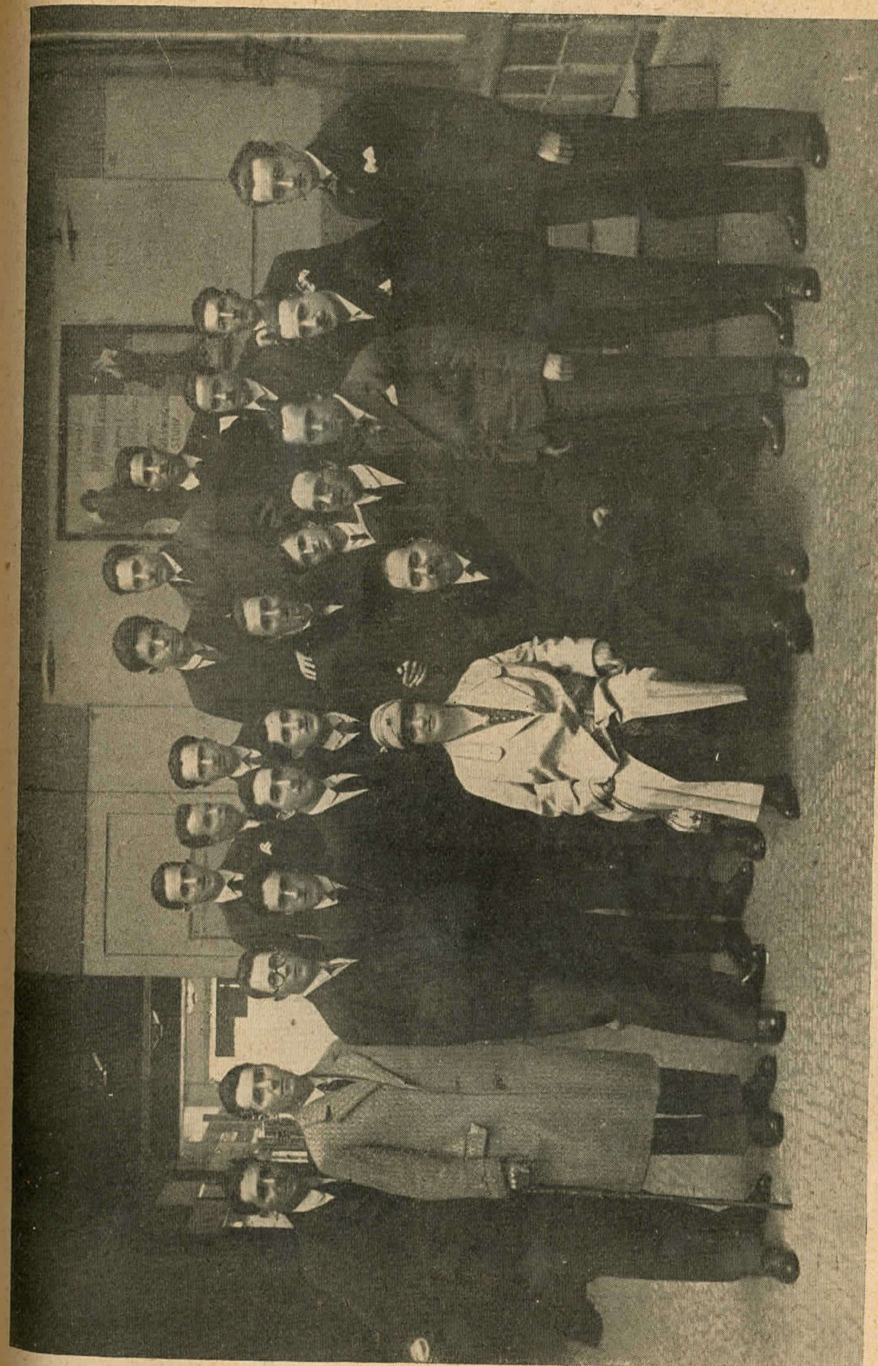
Oproštaj bio je dug i srdačan. Predsjednik je obećao starome patrijarhi, da će ga doskora posjetiti zajedno sa Svetozarom Pribićevićem u Galdovu.

Ali do toga nije došlo. Kalvarija hrvatskoga naroda, za koju su svi mislili, da se približava kraju, iznova je započela. Zločinačka ruka srbskih hajduka presjekla je nit Njegovom životu, koji je bio toliko drag ne samo nama — njegovoj djeci i obitelji, nego cijeloj ogromnoj Njegovoj obitelji — hrvatskome narodu, za koju se On jednako brinuo i borio.

Paris, mjeseca listopada 1929.

Vladimir Radić.

Predsjednik Stjepan Radić sa svojom suprugom i sveučilištnim družtvom »Matija Gubec« u Pragu dne 1. travnja 1928.

Stjepan Radić - Učitelj - učenjak.

Historija naroda još ne pamti, da bi smrt jednog čovjeka izazvala takav bol i toli istinsku žalost i saučešće milijuna, kao što ju je izazvala u hrvatskom narodu smrt Stjepana Radića. Sav narod, muževi, žene i djeca jednako oplakuju velikoga pokojnika, kao da su izgubili svojega otca. I ako se malo pobliže zadubimo u značenje svega toga, onda nam život i rad Stjepana Radića objašnjuje, da je On duševno bio otac i brat svakoga seljaka, svakog malog čovjeka, a to je u prvom redu razumio, znao i osjećao hrvatski seljak. Radić je bio prožet velikim obće čovječanskim idejama i obuzet pitanjima sveobće ljudske kulture i civilizacije, no On je u prvomu redu govorio svojoj najbližoj braći, hrvatskomu narodu.

On je želio podići hrvatski narod na najviši stupanj kulture i civilizacije, On mu je htio pribaviti i pravo i posjed duševne i materijalne kulture.

I to sve osjeća i znade sav hrvatski narod i svako najmanje hrvatsko dijete. Svatko znade, da je Radić za to živio i radio, pa i za te svoje velike ideale na najtragičniji način svršio svoj život, i za to Ga Njegov narod ne će moći nikada dosta oplakati i prežaliti.

Mnogi udaljeni strani svjetski političari — prem Radićeva duša nije bila ni od koga daleka — viđahu u Njemu samo političara. Ali On nije bio samo političar.

On je bio utjelovljenje osjećaja i volje seljačkoga puka, njegovih težnja za napredkom, za duševnim preobraženjem i obogaćenjem i njegovih težnja za slobodu.

Sve, što je bolilo seljaka, bolilo je i Njega; radost seljaka bila je Njegova radost. Čitajući Njegove govore i članke mogli smo osjetiti i razumjeti, da je svoj način mišljenja priljubio shvaćanju seljaka. Nama gradskim ljudima bio je stoga obširan u govoru. Ali za to Ga je seljak razumio. Radić je svojim genijem osvjetljivao sve narodne osjećaje i sve narodne potrebe.

Radić je u mladoj dobi učio sve sa najvećim zanimanjem, i nema toga dijela kulture, za koji se ne bi bio interesirao, jer je htio svojim znanjem koristiti cijelom svom narodu.

Bio je učen. Ali nije bio svakodnevni učenjak, koji se zatvara u svoju sobu, koji je učenjak radi vlastite zabave ili radi zvanja, ne, On nije bio takav učenjak. On je bio sijač, borbeni učitelj-učenjak, koji oplođuje cijeli jedan narod, možda i cio svijet svojim velikim mislima, voljom i moralom. Školska ili sveučilištna katedra preuzka bi bila za Njegovo znanje, jer je On učio čitavi narod, i bila je zapovijed sudbine, da sav svoj narod nauči misliti, htjeti i boriti se.

U našem današnjem svijetu, koji računa i hrli za materijalnim uspjesima, koji se mogu rukom dohvatiti, takvi ljudi zacijelo pitaju, čemo ovo slavljenje Radićeve uspomene, ta nije sagradio novih gradova ni željeznica, možda ni škola za puk? Ali Radić na ovo nije dospio. On je mnogo više trebao dati svome narodu. Dao mu je duševno oslobođenje, srčanost za vlastito mišljenje, za vlastitu volju i spoznaju njegove vrijednosti. A ta stečena sposobnost vlastitoga mišljenja, hrabra volja i ta spoznaja graditi će gradove, željeznice imostove, a biti će kadra učiniti i stvoriti i daleko veće stvari.

Tko je samo jednom čuo Radića govoriti puku na trgu, — i kad su Njegovim slušateljima u biblijskom smislu bile obuzete uši — proćutio je i razumio, da je Radić toliko obezcijenjenu tržnu govornicu nanovo podigao i učinio je proročkom, apostolskom govornicom, odakle je pučkim jezikom biblijsku, kršćansku, humanu i znanstvenu nauku razpirivao u duši seljačkoga naroda.

Govorio je i pisao. Mnogo. O svačemu. Uvijek s dubokim osjećajem i plemenitom namjerom. Jer je htio poučiti na narod na sve dobro i sve lijepo. Veliko blago predstavljaju njegovi članci izašli u»Domu« i drugdje, i njegove knjige. Ove će sada čitati narod. Ta tko ih ne bi čitao, tko ne bi proučavao ove u baštinu ostavljene spise i Nauku, te članke i knjige, koji znače školu za svaku seljačku kuću... I tako je Stjepan Radić izgradio bezbroj nerazrušivih škola.

Radić je bio više nego političar i diplomata. On je bio duša čitavoga **naroda.** Radić je bio apostol i genij, a geniju i apostolu politika je samo epizoda, forma i sredstvo a ne cilj.

I pobijedio je genij i apostol. Narod je Njegove ideje i Njegovu Nauku duboko usadio u svoje srdce. Seljaci će se podići do naobraženih ljudi, koji će stupati na čelu civilizacije. Ta Njegova Nauka pomoći će izgraditi pravu demokratsku državu, te Njegove ideje pomoći će i kod stvaranja saveznih država nove humanističke Evrope.

Radićev duh nije mogla skršiti ubojita kugla.

Dovršivši duševno oslobođenje svojega puka svijetlo Njegove Nauke i Njegovih velikih ideja obasjati će novo i preporođeno čovječanstvo.

Mjeseca kolovoza 1928.

Ignac Kádas.

Na grobu i u hramu . . .

Dvadesetog lipnja, toga tužnog dana,
Došlo množtvo svijeta a sa sviju strana
Do Zagreba grada slavne katedrale,
Jer tog dana žrtve nevine su pale . . .

I pred svetim križem u Božjemu hramu
Šalju dragom Bogu svoju molbu samu,
Da žrtvama crna zemlja bude laka,
I da mirno sniju kosti tih junaka . . .

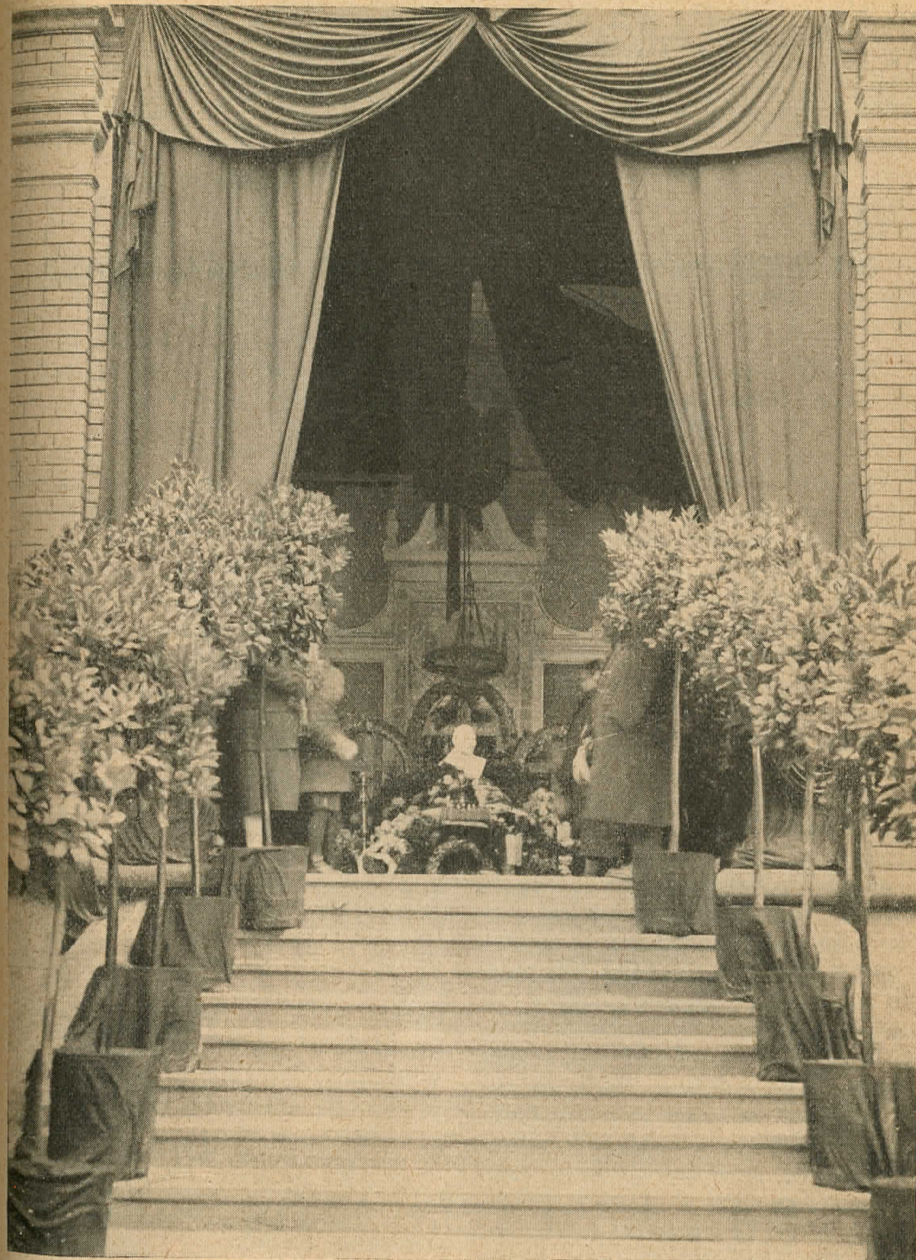
Kad se služba Božja bješe odslužila,
Skupina se tužna k groblju odputila
Na grob dragih naših vel'kih Mučenika,
Triju cvjetnih i narodnih žrtvenika . . .

U hrvatskom Splitu i u Šibeniku
Sav naš narod ima tugu preveliku,
U našem Banatu i svud na sve strane
Žale Tebe, Vođo, Radiću Stjepane . . .

Svi za Tobom plaču i mole se Bogu
Iz sveg srdca svoga što toplije mogu,
Da se smire Tvoje mučeničke kosti,
Duh Tvoj neka bdije nad nam' u vječnosti . . .

Vođinci (Srijem), koncem lipnja 1929.

***Gjuro Školić,** seljak.*

Grob hrvatskih mučenika Stjepana Radića, Pavla Radića i dra. Gjure Basaričkа u Mirogojskim arkadama.

Razgovor s jednim danskim pjesnikom.

Danski poznati pjesnik Jeppe Aakjär govori o svojim uspomenama na Stjepana Radića.

Vrlo ugledno mjesto u danskoj lijepoj književnosti zauzima pjesnik Jeppe Aakjör (čitaj: Okjer). Taj pjesnik vanrednim svojim talentom i skladnim, milotnim stilom opisuje naročito život i rad seljaka. On opisuje živovanje, radost, veselje, porodični život, mladenačku živahnost, brige, bolove, nesreće, uspjehe, razočaranja ... sve to, što izpunjava život seljaka, danskog seljaka. Ali, kako je danski seljak danas već toliko uznapredovao u svome radu i naročito u svome kulturnom životu, da je gotovo već izbrisana svaka razlika između danskog sela i grada, između seljaka i građana, taj pjesnik traži građu za svoju pjesničku maštu i obradu u životu seljaka, što je živio u Danskoj prije, u ono »staro, dobro doba«, kada je seljački život još imao oznake neke patrijarhalnosti, neke jednostavnosti, kada je seljak živio u vanredno uzkoj vezi sa samom prirodom i kada je njegova zemlja za njega predstavljala najveće blago i uživala njegovu najveću ljubav. Taj pjesnik — i sam sin seljaka — koji je u svome djetinjstvu učestvovao u svim seljačkim poslovima, a kasnije kao mladić i sam imao svoj posjed, na kojem je bio, kako sam kaže, prvi svoj radnik, taj pjesnik mašta o životu seljaka prije nekoliko desetaka godina i opisuje u svojim pjesmama slikoviti život tadašnjeg seljaka.

Kada sam doznao, da se pjesnik g. Aakjär oporavio od svoje nedavne bolesti i da se nalazi na prolazu u Kopenhagenu, odlučio sam, da ga posjetim i zamolim ga, da mi priča nešto o sebi i svojoj pjesničkoj djelatnosti.

Posjetio sam ga. Sbog nedavne bolesti zamotan u gunjeve, pjesnik se izpričava, sjedeći u svom udobnom naslonjaču, što ne može da ustane i da me pozdravi. A onda, živahno, s nekim ugodnim sjajem u svojim svijetlim lijepim očima, odmah mi postavlja pitanje:

— Vi ste iz Hrvatske?

— Da! Ja sam Hrvat!

— Hrvat?! Pa onda ste zemljak Stjepana Radića?

Pjesnik mi tada ponovno pruža ruku. Ovaj puta, kako sam reče:

— Kao zemljaku Stjepana Radića!

— Vi ste došli — polagano i sabrano govori g. Aakjör neprestano s ugodnim smješkom na ustnama, — da meni postavljate pitanja. Ali zapravo, čini mi se, da bih ja vama trebao da postavljam pitanja. Da vas pitam mnogo toga o velikom umrlom vođi hrvatskih seljaka, za kojega osjećam vanrednu simpatiju ...

— Poznajete li pobliže njegov životopis i njegov rad?

— O da, vjerujte, da poznam! Ja i sam opisujem u svojoj pjesničkoj djelatnosti našeg, danskog seljaka, onako, kakav je on bio prije. Opisujem njegove ideale, njegovu borbu, njegovu plemenitost i njegov mukotrpni rad. Volim seljaka, naročito onakovog, kakav je on prije bio ... U nas, vi znate, gotovo da i nema više seljaka ...

Nakon šutnje nastavljamo opet.

— Vi pokazujete svoju ljubav prema zemlji i seljaku u svim svojim pjesmama. Zašto ste baš odabrali seljaka kao predmet svoga djelovanja?

— Ja sam i sam seljak. Odrasao sam u seljačkom domu ... išao sam za plugom ... i naučio sam, da ljubim seljaka i njegov rad ...

— A vjerujete li, da biste mogli da pjevate o seljaku i zemlji, kada ne biste i sami prije bili seljak?

— Ne! Nikako ne! — Ono, što ja pjevam, to su pjesme moje mladosti ... to je prirođena ljubav prema zemlji, seljaku i prirodi ... svi su motivi mojih pjesničkih radova uzeti iz te sredine ...

— Pjesma je najveći izvor ljudskog i životnog veselja — nastavio je nakon kratke stanke danski pjesnik — ona je ono, što budi čovjeka na novi rad, što budi u njemu nove energije, što ga potiče na sve to veći napredak ... pomoću pjesme ljudi se sastaju, zabavljaju, pridobivaju se prijateljstva i nove životne radosti ... pomoću pjesme dolazilo se konačno i do samog pjesničtva: uljepšavajući svoj život pjesmom svijet postaje ljepši i bolji ... Život je u njemu lakši i ugodniji ...

Pjesnik zastade malo, uzdigne se u svome sjedištu, a onda nastavi:

— Pratio sam rad Stjepana Radića! Naročito nakon njegova tragična završetka. O, nije on zaslužio takovu sudbinu ... Ali često, vidite, mislim, da si vođa cijelog jednog naroda, vođa seljaka, koji je pokazao u svome životu toliko samožrtvovanja, koji je pretrpio toliko, da si mi uobće ne možemo zamisliti toliko strpljenja i dobrote u jednog čovjeka, zamišljam si, da je takova smrt ipak najljepši završetak rada toga čovjeka ... Nemojte me, nikako, krivo shvatiti! Mislim naime, da je Radić na taj način dao samoga sebe kao žrtvu na oltar svoje domovine, koju je toliko samozatajno ljubio ... Da, dao je samoga sebe! Više se ne može tražiti ni od koga! Pače ni to se ne može da traži od običnih ljudi. Ali Radić nije bio običan čovjek! ... Molim vas, čije srdce da se ne napuni bezkrajnim saučešćem, divljenjem i simpatijom prema čovjeku, koji polazeći u očitu opasnost za svoj život izgovara svoje puno uvjerenje, da se može ubiti samo tijelo, jer je ono prah, ali da se nikada ne može ubiti duh i sve ono, što je čovjek za svoga života učinio dobra i plemenita ...? Vjerujte, to je upravo veličanstveno i to je

stajalište, s kojeg ja promatram Radića... Ja mu se divim. Klanjam se njemu i njegovoj ljudskoj veličini... On je po toj svojoj veličini najbolji primjer svim seljačkim vođama prošlosti, sadašnjosti i budućnosti... I često puta, kada mi je u ruke doprla koja vijest, možda sasma kratka, što je u dvije tri riječi govorila o Radiću i njegovoj djelatnosti, ja sam je upravo gutao... Kada sam pročitao vijest o njegovoj smrti... ne, nemoguće je riječima izgovoriti, koliko me je zaboljela ta vijest... Poslije, često, kada sam ležao u bolestničkoj postelji i kada sam čitao svoje pjesme, koje su mi donosile i utjehu i neku slast, mislio sam i na Radića, kao plemenitog vođu hrvatskih seljaka. Polazio sam u mislima svojim u Zagreb i pobožno prilazio njegovu grobu. U ruci bio je stručak cvijeta. Nije to bila ruža ni karamfilj... Običan stručak poljskog cvijeća... Mislim, poljsko cvijeće mora da je on najviše volio. To cvijeće nosi u sebi miris cvjetnih polja, onih polja, koja je on toliko ljubio... Prilazio sam tako njegovu grobu sa stručkom cvijeta u ruci i poklonio sam mu se, poklonio sam se neumrlom duhu njegovu... I zahvalio sam mu se u ime seljaka... U ime svih seljaka, zahvalio sam mu se za sve ono, što je on učinio za hrvatskog seljaka...

Nastala je opet šutnja. Ona šutnja misli i bola, što nastaje, kada se spominje rad i plemenitost pokojnika, što smo ih izgubili, da ih nikada više ne ugledamo i samima njima izkažemo svoje divljenje i zahvalnost.

Gospodin Aakjär također šuti. Bolest ga je srozala u posljednje vrijeme s pijedestala njegove plemenite pjesničke mašte. Trpio je i trpi mnogo. U sebi osjeća nutarnju neku vatrenu snagu, a tijelo je krhko i slabašno. Treba se čuvati, mora da bude oprezan! Tankoćutnim svojim i idealističkim shvaćanjem taj čovjek-pjesnik, koji je i sam doživio u svom životu vrlo mnogo razočaranja, bola i jada, izriče poludrhtavim riječima svoje uspomene na velikog vođu hrvatskih seljaka. On ga poštuje. On ga voli. Voli ga onom iztančanom ljubavi, kojom samo plemeniti čovjek može da voli drugog plemenitog čovjeka. To je ljubav intimna, topla, ljubav, što ju diktira pravedni osjećaj plemenitog duha. Divi se on Stjepanu Radiću. Divi mu se. Zato mu riječi, što ih izgovara, dok rukama svojim prolazi kroz bujnu svijetlu kosu, podrhtavaju. Osjeća se: u sebi pjesnik kao da proživljava strku, pucnjavu, krv, prenos, njegu, nadanje čitavoga naroda, mise zahvalnice, tople molitve... pa onda smrt... bol... pokop... grob...

Razgovarali smo još dugo. Na razstanku mi pjesnik pruži ruku izgovarajući svoju molbu:

— A kada prvi puta budete u Zagrebu, položite u moje ime stručak cvijeta na Njegov grob!...

Kopenhagen, mjeseca listopada 1929.

Franjo Pakaci.

Neumrlom Geniju i Mučeniku.

Evo tužna godinica prođe,
Što međ' nama nema našeg Vođe,
Kako nam je bolan preminuo
I sav narod u crno zavio...
Poginuo On je nas svih radi,
Jer slobodu htješe da sagradi.
Naša Majka u crno zavita,
Kad će zora narodu da svita?!...
Ako Njegov Nauk uzdržimo,
Da se nikog nigdje ne bojimo,
Da smo svoji na svome koraku,
Da slobodu štitimo jednaku!...
Koje muke Vođa je trpio,
Kad za narod On se je borio!...
Mučeniče, naša ljuta rano,
Ti narodna diko i obrano,
Tvoji sinci po svitu hodaju,
Kud dolaze Tebe spominjaju,
Tebe slavit nikda ne pristaju.

Tebe znade strani narod svita,
Da si genij seljačkoga cvita,
Tvoja duša u narodu živi,
Veličini Tvojoj svak' se divi,
Tvoje knjige dosta svita uči,
Tvoj se narod po tuđini muči!...
Da Ti se je, Vođo, podignuti
Pa žalostni narod pogledati,
Kako radi i danom i noći,
Ali malo imade pomoći,
I da čuješ po gori ptičice
I po zemlji mlade čobanice,
Kako svoje izvode pjesmice,
Nauk Tvoj i ime Tvoje slave,
Vijence pletu, na Tvoj grob ih stave,
Slavit će Te, dokle traje svita,
Dokle sunce sja i zora svita...

U Montignies sur Sambre (Belgija), dne 10. kolovoza 1928.

Josip Bušić, seljak.

Pjesma naših čobanica.

Jednog dana, kada sam prošeta,
Bila je baš nediljica sveta,
Iz Ceranja uputim se sela,
Do Pristega vuče mene želja,
Čujem pisme mladih divojčica,
Živih naših milih Hrvatica,
Gdi pivaju pismu od Radića,
Hrvatskoga miloga vodiča...
Pisma njima progovara više,
Čijim duhom sav narod sad diše:
»Oj Radiću, naš si Vođa mili,
Ničijoj se ne pokori sili,
Čuvo si nas dosta od dušmana,
Što su nama zadavali rana,
Sve do smrti Ti si junak bio,
Od zla si nas svakog izbavio...
Za hrvatski narod Ti si pao,
Dušu, život svoj si žrtvovao...«
Ovo j' pisma mladih divojčica,
Što pivaju kod svojih ovčica...
Kad sam ovu pismu razumio,
Očima sam mojim zasuzio,
Pa mi moje srdce ne da mira,
Pa uzimljem pero i papira,
Na njeg' hoću stavit ova slova,
Dok me tuga ne saleti s nova...
Kad sam ove pisme promislio,
Od radosti ja sam zanimio,
Jer sam čuo pismu od Hrvata,
Oko moga srdca što se hvata...
Pastirice iz Pristega sela,
Vaša pisma k vama me zan'jela...

U Pristegu (Dalmacija), dne 4. kolovoza 1929.

Izpjevao ***Božo Antić.***

Prvi spomenik slavnoga osnivača seljačke demokracije Stjepana Radića.

Bijah u Hrvatskoj prošle godine na veličanstvenoj obali Plitvičkih Jezera u času tragične smrti Stjepana Radića, herojskoga i slavnoga Vođe hrvatskoga naroda, kukavno umorenoga u beogradskoj skupštini. Vratih se onamo ove godine privučen ne manje nesretnom sudbinom hrvatskoga naroda nego prirodnim i veličanstvenim krasotama te divne zemlje. Veliko je bilo moje veselje, što sam opet vidio Zagreb, taj alem kamen Hrvatske.

Nečuveni zločin u beogradskoj skupštini zavio je u crno čitavu Hrvatsku. Misao na užasni i nezasluženi svršetak Stjepana Radića, koji je bio sav svoj život očiti protivnik nasilja, i Njegova neosvećena uspomena lebde nad Hrvatskom poput strahovitog i veličanstvenog primjera i poput spočitavanja...

Njega se sjećamo i na Njega mislimo dižući oči prema pročelju Hrvatskoga Seljačkoga Doma, koji je sada osamljen i pust. Ali Ga izpunjava Njegova velika ličnost.

Dvaputa umoren, u svojoj osobi zločinačkom kuglom i u svome djelu razpustom seljačke stranke, hrvatski Vođa još uvijek uznemiruje i plaši svoje divljačke neprijatelje poradi svoje neobične popularnosti. U svom životu doživio je najveće narodno slavlje. Nakon Njegove smrti odana Mu je najveličanstvenija pošta. Njegov sprovod bio je jedna znamenita i veličanstvena narodna manifestacija, kojoj nema primjera u povijesti. On je ostavio sajnu i neizbrisivu uspomenu u srdcima svih onih, koji su Ga osjetili. Na filmskom platnu oživjela je Njegova moćna i plemenita ličnost. Glavni momenti Njegovoga plodnoga rada apoštola i borca bili su sjajno prikazani i narod je iznova prisustvovao velikim skupštinama Stjepana Radića, onim ogromnim i veličanstvenim skupštinama, gdje se odlučivala sudbina Hrvatske, kojima je prisustvovalo na desetke tisuća naroda, koji su zanosili ideali boljega i sretnijega družtvenoga i državnoga uređenja.

Neodoljiva i ganutljiva zahvalnost naroda podigla Mu je spontano krasan, najdivniji spomenik. Tisuće pjesnika i muzičara opjevali su Ga. I eto došao je red na umjetnike slikare i kipare. I nji-

ma se nametnula zadaća, da slave Onoga, koji je toliko volio svoje visoke ideale i patničko čovječanstvo, te im je žrtvovao i svoj odmor i svoju sigurnost i svoju slobodu i svoj život.

Hrvatska umjetnica Mila Vod načinila je prvi spomenik Stjepana Radića. I trebalo je, da to bude žena, koja je dala poštu tom velikom čovjeku, jer je Stjepan Radić bio iskreno zauzet za politička prava i ravnopravnost žene.

Spomenik Radićev učinjen je iz bronze. Naručio ga je grad Petrinja i bio je izložen u Zagrebu u Hrvatskom Seljačkom Domu, ognjištu hrvatskih seljaka. Išli smo pogledati taj prvi spomenik hrvatskoga Vođe i bili smo oduševljeni. To djelo je majstorsko po tehnici svoje izvedbe i usavršenom i neobičnom sličnošću s Onim, koga predstavlja.

Ušavši u dvoranu Hrvatskoga Seljačkoga Doma bio sam odmah zadivljen tom neobičnom sličnošću. Činilo mi se, da doista vidim pred sobom velikoga mirotvorca. Ta bronza živi. Mila Vod može biti zadovoljna. Ona je uzkrsla neslomivoga borca. Ona je vještom rukom udahla u bronzu i ostavila budućnosti sjaj Njegovoga pogleda, dobrotu Njegovoga smiješka, svijetlo Njegovoga genija i živahnost Njegovih kretnja. Kip Stjepana Radića je živ. Umjetnica Mu je doista udahnula dušu. Dušu vatrenu i plemenitu, dušu neograničeno dobru bezsmrtnoga Vođe hrvatske demokracije.

Stjepan Radić je prikazan u času, kako stoji i govori narodu. Pogledajte Ga, vi, koji ste Ga poznali. To je zbilja On! On je pred vama kao nekim čudom životu povraćen u svom plemenitom poslanju. To nije demagog niti možda tribun rimskoga foruma, koji je spreman svaki čas, da se promijeni u diktatora! Ne! To je genijalni apostol, to je veliki reformator i narodni prosvjetitelj, to je otac i brat i odvažni prijatelj onih, koje brani. To je On, koji je osjetio još kao dijete neodoljiv poziv svoga velikoga poslanja, koji je snatrio ne o bogatstvu nego o tome, kako da se sa svim žarom svoje mladenačke duše posveti svojim uzvišenim idealima. To je Onaj, koji je htio da se dade od svoje najranije mladosti u službu izmučenoga čovječanstva, da pomogne onima, koji su na rubu propasti bijede i neznanja, da pomogne pobjedi pravde i pravičnosti sa svim darovima kao i sposobnostima svoga velikoga genija, sa svom duševnom snagom svoje najplemenitije prirode, sa svim najzavidnijim darovima duha i srdca.

Hrvati! Čujte govoriti Stjepana Radića! Ah! Zar ste mislili, da je mrtav, jer ste prisustvovali Njegovom sprovodu? Ne, vi to niste mislili! Stjepan Radić nije mrtav. On živi. On je među vama. Njegovi neprijatelji htijući Ga ubiti, staviše Ga na kraj vječnosti. Njegov duh napunja čitavu Hrvatsku. On lebdi nad čitavim narodom. Čujte Ga, velim Vam! On govori! Poslušajte! On govori narodu s ljubavlju i s uvjerenjem. On mu govori iz dna svoga srdca i svoje plemenite duše. Veći, genijalniji, iskreniji i otvoreniji od Mojsije On svoj narod doista oslobađa robstva. On ga ne vodi iz Egipta u Palestinu, ali iz robstva u slobodu, iz mraka pokornosti u podpuno svijetlo demokracije. On Ga vodi u borbi, da dobije svoja prava i pokazuje mu put njegova oslobođenja. On podiže seljaka u vlastitoj snazi.

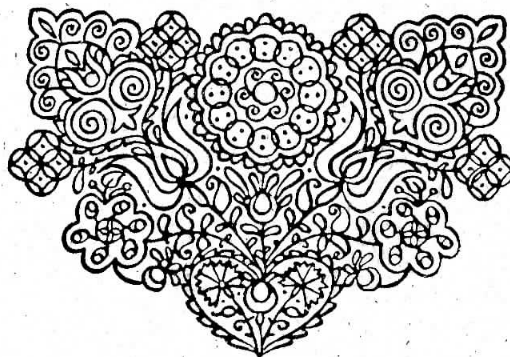
On je pokazao hrvatskomu seljaku važnost i dostojanstvo njegovoga rada. On mu odkriva vrijednost, plemenitost i poeziju toga težkoga i mučnoga rada na polju, koje je prvo vrelo bogatstva naroda. On Ga nauča, da radi, da bude štedljiv, i da uči. On mu veli, da bude ponosan. On mu kaže, da bude slobodan. On mu veli, da bude junakom i pera i pluga. I On veli mužkarcu, da poštuje ženu, da ne gazi njezinih prava i da ju smatra sebi podpuno ravnom.

Eto, to sve izaziva u nama i toga svega nas sjeća taj divni spomenik Mile Vod. Hrvati će joj biti zahvalni, što je njihovim očima uzkrisila toga genijalnoga sina Hrvatske, oni će joj biti zahvalni, što je znala produžiti za one, koji su Ga poznavali, utješnu obmamu Njegove tjelesne prisutnosti.

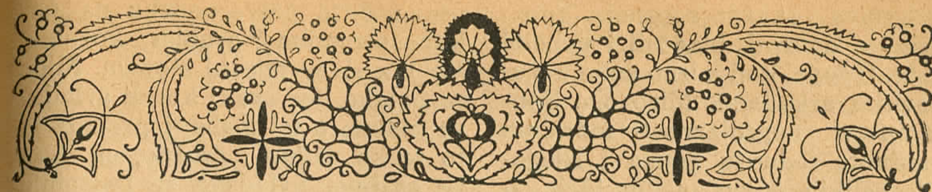
I svagdje, po čitavoj Hrvatskoj, trebalo bi podići spomenike toga velikoga i hrabroga hrvatskoga Mučenika. Ti spomenici moraju biti granitni i brončani pjesmotvori! Oni moraju prikazivati povijest ovoga plodnoga i velikoga života.

Suze bola, udivljenje, oduševljenje ljubavi i zahvalnosti i velika uspomena, što ju je ostavio Stjepan Radić na svoj mukotrpni život i mučeničku smrt, to sjećanje na Njegovu nauku i na Njegov primjer čvrste volje, da ide odlučno i neustrašivo za svojim ciljem i sve ono cvijeće, koje ne može uvenuti, što su ga Hrvati prostrli i razasuli na grobnom kamenu svoga Velikoga Vođe, sve to treba ostati uklesano i ostavljeno potomstvu u Njegovim klesanim i neizklesanim spomenicima u kamenu i srdcu hrvatskom.

Fer.

Prvi spomenik Vođe i Učitelja hrvatskoga naroda Stjepana Radića.

Pred Njegovim spomenikom . . .

. . . Predvečerje dvadesetoga lipnja . . . Težki se oblaci nadvijaju na obzorju hrvatske domovine, tama se spušta i naviješta oluju. U zraku lebdi neka jeziva napetost, i odasvud se šuljaju nejasne slutnje. Bojazan provejava hrvatskim narodom . . .

I onda se prolomi munja . . . !

Zlokobna i podla paklenska kugla oborila je Onoga, koji je visoko poput goleme luči u mraku svojim svijetlom prodirao guste i tmurne naslage noći i želio, da svome narodu pokaže put k prosvjeti, napredku i slobodi . . . Oborila Ga je cijelom svojom snagom, ne bi li osujetila Njegove velike osnove, da ne uzmogne izvesti svoje silne legije iz labirinta neizvjestnosti i muka. I uspjela je . . .

. . . ali ne podpuno! Činilo se, da Usud nije dao, da se dovrši Njegova misija, činilo se, da je uza svu jačinu udarca, ostalo još u Njemu snage, koja će se uvećati živom i nepokolebivom vjerom onih, što iđahu za Njim. Pridigao se, uzpravio se, koliko su Mu dopuštale sile , — dao je, da narod ponovo ugleda Njegovo lice. Lice, s kojega se odražavahu najsmjelije i najvedrije nade, na kom je vječno titrao blagi, uvjerljivi i apostolski smiješak. I činilo se, da će se opet doskora staviti na čelo legijama i izvesti ih na svijetlo . . .

No onda se nenadano pokoleba i padne . . . Zauvijek! Ubojita kugla dovršila je svoje razorno djelo . . .

Osmoga kolovoza izpuni se uzduh tužnim i otegnutim akordima zvonova, koja nagoviještahu, da se Vođa za navijek razstao sa svojim narodom. Gradovi i sela uvijaju se u crno . . . Tisuće i tisuće onih, što se pouzdavahu u Njegovo vodstvo, osjetiše toga dana, da je On bio taj čovjek, koji se tako čvrsto i tako nerazriješivo srastao sa svojim Narodom. Osjetiše, kako je neizmjerno težko i strahovito gorko razstati se s Onim, koji ih je branio i čuvao kao rođeni otac, koji ih je svojim znanjem, svojom riječju i perom štitio od svakoga prežestokoga udarca i protiv svake nepravde.

I dođoše, da Ga vide zadnji put, da makar pogledom pomiluju ono lice, ona usta, koja su njih milovala, štitila i branila kroz čitav svoj život — sada zauvijek zatvorena i nijema. — Nepregledne povorke — desetci i stotine tisuća prolazile su pred Njegovim odrom, da se posljednji put oproste sa svojim Vođom, da se poklone pred Njegovim trudnim i mučeničkim tijelom . . .

Prošla je od onda godina dana. I ako bezgranična bol nije nestala i nije se ublažila . . . prestali su mukli i prigušeni jecaji, a na njihovo mjesto je došla jasna,

uvjerljiva i snažna spoznaja. Spoznaja o dobroti, blagosti i veličini duha Onoga, koji mirno snije u sjenovitim arkadama Mirogoja. Spoznaja o neprolaznosti moralnih vrednota jednoga genija i Njegovih velikih čovječanskih ideja, o neumrlosti Onoga, koji se rodio u narodu, živio za nj i poklonio Mu svoj vlastiti život.

Srdce je ustupilo mjesto razumu... Niknula je odluka, čije će ostvarenje biti barem mali znak odanosti i harnosti. Sazrela je misao, da se ovjekovječi nezaboravna i draga pojava Njegova, da se ostavi potomstvu Njegov lik u svojoj najznačajnijoj pozi — kako sa pijedestala govori narodu. Shvatili su, da će se tako najljepše odužiti svomu Vođi... Veliki, impozantni kip Stjepana Radića izliven je u bronci i predstavlja jedan rijedki spomenik, to više, jer je stvoren od žene. Umjetnica Mila Vod izradila ga je na molbu grada Petrinje.

Taj je spomenik izprva bio mjesec dana izložen u Umjetničkom Paviljonu, a zatim je premješten u Hrvatski Seljački Dom. Sa svih strana Hrvatske dolazili su štovaoci velikoga Učitelja, dnevno je stizao narod iz najudaljenijih krajeva, da se, ostavivši i polje i dom, pokloni Njegovom kipu. Ali ne samo seljački narod! Dolazili su i građani, intelektualci i svi oni, koji su ma i jednoč samo vidjeli ili slušali Njegovu riječ. Redali su se prizori, koji su i opet jednoč potvrdili, da je umro čovjek, koji je najdivnije i najbolje razumijevao izpaćenu dušu hrvatskoga naroda.

*

Širokim i visokim stubama, što vode u paviljon, uzpinje se ratni invalid. Nema nogu, amputirane su mu do iznad koljena. Hoda, zapravo puže četveronožke na nekim otrcanim i grubim kožama, što mu služe mjesto stopala. Miče se polako, jer svaki korak svladava mučno u tri maha. I premda je to težko, jadno i grozno, on ipak ne sustaje. Svladava se i uzpinje dalje. Stepenicu po stepenicu. I kad je prekoračio zadnji brid, zaustavlja se malko i otire znoj. Zatim uđe na velika vrata i bez riječi daje svoj obol. No toliko je velikodušje i samilostan izgled tog nesretnika, da mu čuvarice kipa žele i hoće povratiti novac. No on to najodlučnije odklanja i onda polako uđe u dvoranu. Stane i pogled mu padne na spomenik... Svijetlo, koje je dolazilo odozgo, davalo je inače mrkoj bronci neku živu boju, a sjene su postale naravne. Cijela statua, kao da će sad progovoriti. A njemu se jadniku, na dohvat tako bliza, a opet tako daleka, branitelja zacakle oči i napune suzama, a duboki, duboki uzdah vine mu se iz grudiju:

»Ah Stipe, Stipe moj...! Nijesam se nadao, da ću tako brzo gledati tvoj kip!«

A malo kasnije, dok mu se grlo oslobodilo onih prvih i najtežih utisaka, krene on polako i ne žaleći napora oko spomenika. Postajkujući svaki časak, kušao je zacijelo obnoviti nedavne uspomene, dozivao si je u mislima svoga Vođu u krugu naroda, u krugu milih i poznatih, kako nadahnjuje srdca prisutnih neslomivom vjerom i pouzdanjem. Onaj široki i ne mali prostor obišao je tri puta. Nijednoč, da bi se na njegovom licu pojavila zlovolja sbog napornog kretanja, kao da je u obće bio neosjetljiv prema tjelesnim mukama. Njegove su misli lutale negdje u prošlosti...

Kad je ipak sabrao snage, da se odtrgne s toga mjesta, izašao je iz dvorane okrenut prema kipu, pobožno i ozbiljno, kao da ostavlja hram. Prišao je čuvaricama kipa i upitao:

»Želim znati, kad će Zagreb dignuti ovakav spomenik?!«

Pitanje je bilo kratko i kao sa primjesom gorčine. Htio je jednostavno da sazna, kad će hrvatska metropola slijediti primjer malene Petrinje.

Rečeno mu je, da će to ovisiti o prilikama, u kojima se nalazimo. Onda je nadovezao malo tiše:

»Kad se to odluči, javite mi! Ja sam odmah u početku stavio na stranu trideset dinara, koje sam namijenio u tu svrhu. I kad bih bio u najvećoj oskudici, kad ne bih imao svakdanjeg hljeba, žacao bih se dirnuti u taj novac. To je namijenjeno Njemu, i ja samo čekam onaj čas...«

Prisutni su bili ganuti, i oči im se orose suzama. Bile su to suze simpatije ali još više udivljenja, koje je izazvao taj rijedki značaj. Bili su svjedocima jednoj od onih divnih plemenitosti, koja je svojstvena priprostim ljudima, kojima ni hladni grad ni neumoljivi život ne može oteti široko i toplo srdce puno ljubavi. On još jednoč uzdahne, oprosti se i izađe. Sporo i s mukom sađe niza stepenice i udalji se...

A nama se samo od sebe nametnulo pitanje: Koliko će vremena proteći, da on uzmogne prinesti svoju uistinu težku žrtvu...

*

A prije podne su Paviljon posjećivali najčešće seljaci i seljakinje iz okolice. No tim posjetima nije bila jedina svrha: znatiželja. Oni su došli, da Ga vide, da obiđu onu nepomičnu statuu, ne bi li se osvjedočili, da je sve to kruta java a ne tek samo san. Sablastni, mučni i nesnosni san. Donašali su cvijeća iz svojih vrtova, iz onih šarenih bašča, gdje se On tako volio odmarati i uživati u bujnosti rastlinja. Pleli su vijence iz poljskih ivančica, sastavljali su kitice lijepih katarinčica, dragoljuba i velikih, divnih ruža.

Sve je to imalo služiti kao mali spomen u znak velike harnosti.

Nijesu zaostale ni gradske cvjetarnice. Odlučeno je među njima, da svako jutro dolazi druga uresiti kip cvijećem i jasno šarenilo boja prekriti crnim velom. A od prvoga dana do zadnjega nije nedostajalo bosiljka, tog najizražajnijeg hrvatskog cvijeta.

*

Jednog oblačnog jutra, poslije dvodnevne kiše, kad su građani izbjegavali sumorne ulice i zaklanjali se u tople i prijatne domove, uđu polako dvoje ljudi... Seljak i seljakinja. Bili su blatni i poprskani, što je još više povećavalo njihovu starost, — a njihove su kose bile bijele i leđa pogurena pod težkim i kobnim teretom života. Došli su zacijelo iz daleka i bili su umorni. Ali jača je od toga bila želja, da vide spomenik svoga Učitelja.

Ušli su tiho i kao malo uplašeno. Djelovala je na njih tišina toga jedinstvenog, a opet tako turobnog svetišta. On, starac, skinuo je instiktivno šešir i nekim jačim pozivom srdca uhvati ženu za ruku i privede je u bliže. No onda se više nije mogao suzdržati, jer su mu oči bile pune suza:

»Gledaj ženo, dobro gledaj! To je naš otac i zaštitnik. Nijesi Ga još vidjela — evo tu je! Upravo kao živ, kao onda, kad sam s njim razgovarao... Isto držanje, isto blago i nasmješljivo lice... Ne mogu ti reći, kako je vjeran, kako

je sličan... kao živ... Ali ne! Ne kao živ. Ta to je samo spomenik, mrtav, nepomičan i bezćutan...«

Dalje nije mogao! Zaplače kao nad svojim otcem. Tim tragičnije bilo je njegovo staračko lice sa bezbrojnim borama, niz koje se sada spuštahu vrele suze... u kojima je bila sadržana sva nesreća i bol ojađene mu duše.

*

Onda je došla ona... Predsjednikova sestra... Visoka, dostojanstvena, sa naoko mirnim licem, na kom su samo nosnice podrhtavale i odavale uzbuđenu nutrašnjost. Prišla je tiho i kao sabrano — izgledalo je, da će silnom snagom volje ugušiti plač. No titranje usana postajalo je odviše jako, da ga se savlada... i provalilo je. Najprije jecaj, tihi i izprekidani jecaj, a zatim grcanje... I njena dosele uzpravna pojava klone, da se malo poslije potrese u grčevitom i bolnom plaču...

Kako da se slaba ljudska volja uzprotivi onom svesilnom nagonu, što se zove sestrinska ljubav...

Deset časaka kasnije, kad se primirila, i na njenom se licu pokazao onaj kobni i odlučni mir, okrenula se i pristupila čuvaricama kipa. Ali se nijedna od prisutnih nije usudila pozlijediti njenu tugu i ona progovori:

»Uistinu je to On... dragi moj brat. Točno kao prije dvije godine, kad nas je posjetio i pripovijedao nam naveče pred kućom. Ah, mili moj brate, zadržat ćeš za uvijek ovaj pokret rukom i taj blagi smiješak...«

Zatim se oprostila i okrenula još jednoč... Željela je posljednji put očima ubuhvatiti cijeli onaj lik, što je nijemo i ukočeno stajao na pijedestalu.

Kad je bila na stubama, činilo nam se, da je ubrzala korake, kao da hoće živim kretnjama zatomiti u sebi novu provalu čuvstava.

*

Mnogi su dolazili i posjećivali spomenik i ondje u blizini velebnoga kipa odavali počast i u obliku stihova stavljali ju na podnožje. Prve je takve stihove izpjevao Niko Pinčić, invalid, a glase ovako:

»Ovo je narode spomenik Vođe Hrvata!
Stani i tihu molitvu moli za svog najvećeg brata —
Pa u sredini Hrvatske glavnoga grada
Poput Petrinje naše spomenik digni Mu sada!«

Ne sadržavaju li prva dva stiha najdirljiviju odanost i razumijevanje za ono, za što se On borio i što Mu bijaše životni cilj. Pa onaj žalobni i turobni poziv...

*

Ima na jednom komadiću tvrdoga risaćeg papira kitica, koju nije pisao ni seljak ni građanin već — dijete. Mala djevojčica, koja je svršila tek treći razred osnovne škole. Nije to dijete moguće shvatilo svu zamašnost narodne tragedije, nije moglo da dogleda posljedice, koje će se izroditi, ali ono je naslutilo nešto, osjetilo je po svojoj oštroumnosti dječje duše, da se nešto desilo, što je Hrvate pogodilo neočekivano kao munja. To nejasno predosjećanje, taj gotovo očiti odjek nesreće, izrazilo je u toj jedinoj kitici:

»Mučeničko tijelo hladna zemlja krije,
A na križu lovor Ti se vijenac vije,
Bogo dragi nek' Ti dušu spasi,
Trobojnica nek' Ti grobak krasi!

U slavu velikom patniku Vera Šrbec, učenica III. razreda osnovne škole.«

I još jedna također značajna pjesma seljaka Josipa Rudara iz Sv. Jane kod Jaske:

»Učitelju, ne bije srdce Tvoje više,
Ne kreću ga stoga krvi Tvoje vali,
Ruka Tvoja perom već ne piše...
Al' još živu sveti Tvoji ideali...

Ti umro jesi, al' ime Tvoje nije,
Jer hrvatski narod za slobodom žudi,
Jer ranjeno s Tebe srdce njegvo bije,
Pravednosti zora dok mu ne zarudi...«

*

Napola razsvijetljena srednja dvorana Hrvatskoga Seljačkog Doma, kuda je spomenik bio kasnije premješten, oživjela je jednoga ranog popodneva s nenadane i neobične posjete. Došli su svatovi... On i ona, roditelji i kumovi. Bilo ih je više od petnaest i sačinjavahu cijelu povorku. Mladenka je s mladencem ušla prva i sakupivši ruže, što ih je razasute držala u rukama, stavi ih na podnožje kipa.

Zatim su pošli bliže i zagledali se bez riječi u visoku figuru. Gledali su dugo držeći se za ruku i nijesu prekidali tišine, koja je ovdje vladala. Čitali su zacijelo sa lica svoga Učitelja savjete za život, slušali su u duhu Njegove opomene i želje...

I svaki je od njih bio iz golemog stada, koji je izgubio svoga pastira...

*

Za ranoga poslije podneva sretoše se u dvorani Seljačkoga Doma dvije žene. Građanka iz Zagreba, sa Pantovčaka i seljakinja iz nekoga nedalekoga hrvatskog kraja. Kao mnoge druge iz svih hrvatskih krajeva, tako je i te dvije žene u tu dvoranu dovela ista misao i vruća želja — da vide od umjetničke ruke izvajanu pojavu svoga neumrloga Vođe.

Lakim i tihim korakom pristupale su kipu i njihova su lica odavala začuđenje, jer očito nisu očekivale tolike sličnosti između kipa i pokojnoga Vođe.

Građanka, koja Ga je dnevno vidjela izlaziti iz Njegove vile i prepoznavala Njegovu pojavu već iz daljine, uzkliknula je ugledavši kip:

— Oh, Bože... to je zaista naš Predsjednik... Tako je vjeran, da bi se Njegovi ubojice preplašili i pobjegli od grižnje savjesti!

Seljakinja je čula taj uzklik i nadoveže na njezine riječi ogorčeno i s uvjerenjem:

— Ne, ne... Ne bi žalibože pobjegli, jer pucaju na Njega još uvijek! Ali nevidljivi duh Njegov, koji je duboko sakriven u srdcima čitavoga hrvatskoga naroda, ne mogu više pogoditi...

U Zagrebu, mjeseca listopada 1929..

Gizela Hitrec.

Neumrlom Duhu hrvatskoga narodnoga Vođe Stjepana Radića.

Vječnom slavom Duhu proslavljeni,
Po Narodu Tvome posvećeni!
Zdravo Duše Svetca Narodnoga!
Zdravo Duše Vođe Hrvatskoga!

Pozdravlja Te Dalmacija cijela:
Prê Hrvatska „Crvena" i „Bijela";
Pozdravlja Te kršna Herceg-Bosna,
Bijedna Istra, Slavonija rosna,

Pozdravlja Te čitava Hrvatska,
Međumurje te Banat i Bačka;
Slave Tebe brda i doline
Cjelokupne mile Otačbine.

Tebe slavi sve naše Zagorje
I cijelo pitomo Primorje,
Svi ostrvi našeg sinjeg mora
I vrhunci naših kršnih gora.

Slavit' će Te djeca i unuci
I dozivat' u trudu i muci,
Kô što zovu Boga Velikoga
I Njegova Sina Mučenoga . . .

U Drnišu, dne 8. kolovoza 1929.

Ante Novaković,
seljak.

Hrvatsko božićno drvce godine 1908. i 1929.

Prekapajući među starim člancima, korespondencijom, novinama, izvještajima, zapisnicima i drugim stvarima moga nezaboravnoga druga naišla sam i na jedan božićni članak. Tako je slikovit i pun osjećaja, te ga iznosim iz onoga vremena, da se sjetimo na prilike i odnošaje u našoj nesretnoj domovini Hrvatskoj prije trideset godina te da povučemo kakvu takvu poredbu između onoga vremena i dana današnjega. Dakako da nam poredba ne može biti savršena, jer su se prilike, kako svi znamo, svjetskim ratom iz temelja promijenile, te na primjer ne možemo sada govoriti o »činovničkim suzama« — ili kako ih pisac zove »srebrni lančići na božićnom drvetu«, jer su se činovničke suze — tokom vremena — davno izsušile, ali zato su proliveni čitavi potoci suza narodnih...

Donašam samo početak i sredinu članka, koji je najljepši i najznačajniji te nam u krasnim prispodobama slika ondašnje prilike — hrvatsko božićno drvce godine 1908.

»Na bijelom ovom širokom svijetu domovina naša Hrvatska, ako nije najveća, nije ni najmanja, a i stranci to priznaju, da je ponajljepša. I božićno drvce u tom našem hrvatskom domu nije baš veliko, a nije ni bogato ukrašeno. U ostalom, gdje stoji pisano, da je najveće božićno drvce najljepše isto ako je baš osim toga prebogato ukrašeno? Eto, pogledajte si naše seljake par dana prije Božića sa širokom jelovom granom, koju nose na leđima i koju će doma u kutu za stolom pribiti i svakojakim šarenilom okititi, te će se dječici činiti, da je u onom kutiću zbilja komadić Božjega raja. I ta će nas misao učiniti skromnijima.

Kad smo se ovako u duhu ponizili i s malim zadovoljili, pogledajmo si svoje hrvatsko božićno drvo i potražimo na njem darove, koji bi nas sve skupa kao narod razveselili.

Ne znam, što vi, koji ovo čitate, baš najvolite na božićnom drvetu. Ja najvolim one zlatne i srebrne niti, koje u prirodnom zelenilu smreke i jele, osobito pri svjetlu svijećica, upravo čarobno odsijevaju. I gle, na hrvatskom božićnom drvetu najviše je tih zlatnih i srebrnih niti.

Zlatnih još više nego srebrnih. Vi se čudite i ne vjerujete. Ali pogledajte malo bolje, pa ćete opaziti, kako su s njima prepleteni i sami lančići. A da istom znate, od čega su te niti postale... One zlatne, to su vam Božjim blagoslovom pozla-

ćeni milijuni kapljica težkoga znoja hrvatskoga puka. A one srebrne, to su vam potajne suze, što kroz dvadeset godina kapahu tolikim našim činovnicima prije i poslije izbora. A najsjajnije s uniti od onih suza, kojih nije nitko vidio, ni ista vjerna žena, nego su se izgubile, kao da su propale u grlo, koje je tako strašno gorilo na izborni dan, te kandidatovo ime jedva izgovorilo...

I svijećice zaista volite, ta šta bi bez njih bilo božićno drvce! I njih ima vrlo mnogo i to sve samih tih čudesnih svijećica, koje gore uz veliki prasak i blještavo svjetlo. Ali samo prekratko. A znadu iznenada i utrnuti kao od prevelikoga pucketanja. Znate li, kako su te svijećice nastale? Od demonstracija naših sveučilištnih đaka i od glasovitoga njihovoga štrajka. Lijepo je to i krasno kod naše sveučilištne mladeži, ne, ne — kod tih čudesnih magnezijevih svijećica, samo što prenaglo izgore i onda — to ću samo šapnuti — i za Božić su **preskupe**... «

Tako je gledao »božićno drvce« moj suprug godine 1908.

A sad si pogledajmo ovogodišnje hrvatsko božićno drvce. Posljednjih nam je godina božićno drvce bilo vrlo bogato nakićeno zlatnim nitima i lančićima, koji nam predstavljaju težki znoj našega naroda.

Ali gle! Već druge godine ih ne vidimo! Zamjenjuju ih lančići srebrni! Kakvo čudo! Šta će tih zlatnih lančića možda nestati? Ne, ne, samo što se ti zlatni lančići nekako gube u moru tih srebrnih, u moru narodnih suza, koje nam ti lančići predstavljaju... To su potoci gorkih suza hrvatskoga seljačkoga naroda, koje je prolio nad gubitkom svoga Vođe i Učitelja. Da, da, dobro se razpoznaje tužni šum tih lančića, to je još odjek od lanjskoga božićnoga drvca. Ta lanjsko je naše drvce bilo okićeno sve samim krvavim ružama, zavijenim u crno velo, pa je kroz sjaj srebrnih niti i lančića probijao krvavi plamen crvenih ruža... Na njem su i naše male drage hrvatske trobojnice bile u crnom velu, a niti ljetos ne će još smjeti ni moći slobodno zalepršati.

A gdje su nam svjećice?

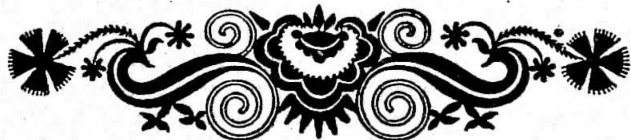
Tih uobće ne vidimo. Ne gore ni obične, a kamo li da nam zasjaju iskre magnezijevih svjećica. Drvce bi bilo u podpunoj tami, da sa vrha bora ne baca bljesak jedna zvijezda — i velika i sjajna. Angjeli oko nje pjevaju Božićnu pjesmu:

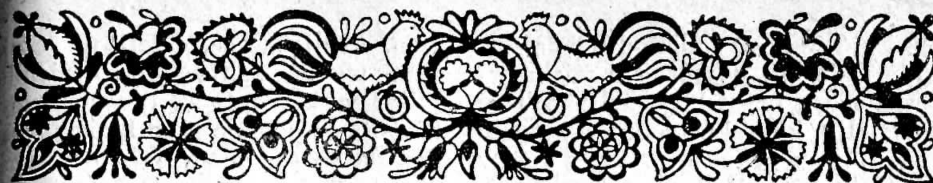
Narodil nam se Sin Djevice...

Gledajući sjaj te zvijezde — na božićnje drvce — mi vidimo blistanje Njegove velike duše.

U Zagrebu, mjeseca studenoga 1929.

Marija ud. Radić.

Drugi tužni Božić.

Zemlju je počeo da uspavljuje zimski san. Lišće sa drveća već je sasvim popadalo, tek još gdje gdje drhti na vjetru koji žuti list po golim granama. Sunce još do nedavna sjajno i toplo postalo je blijedo, i hladno griju njegove daleke zrake. Zima je na vratima, a s njome dolazi i Božić. Sve se priprema za te svete dane, ali ne onako veselo i bodro kao prije. Umirila se priroda, otupili su ljudi od velike boli, koja je shrvala srdca njihova nad smrću Tvojom, o mili i dragi Vođo i Otče naš!

Narod Tvoj još kao da uvijek čeka, da ćeš doći sa nekog putovanja, jer ne vjeruje, da Te nema, dobri Otče i Veliki Učitelju, koji si mu bio sve, sva nada, sve ufanje, sva vjera u njegovu bolju budućnost, za koju si umro. Velika je i gorka istina, da Tebe više nema među živima, već je prošla duga, sumorna i tužna godina. Tvoje umorno tijelo odmara se, a Tvoja plemenita i čista duša odletjela je k drugim pravednicima, da bude u sredini njihovoj. Naše oči više nikada ne će vidjeti predragoga bića Tvoga, ne ćemo više čuti glasa Tvoga ni milovanje riječi Tvojih, kojima si nas bodrio u težkoj životnoj borbi.

Tebe nema, ali narod Tvoj Te osjeća duboko u srdcima svojim, a lik Tvoj ostat će vječito u duši njegovoj poput svetinje, pred kojim pale luč, koja gori u srdcima njihovim poput svetoga ulja pred ikonama zavjetnim.

Tvoj dragi lik, to svijetlo hrvatskog naroda svijetliti će mu vječno, da uzmogne slijediti Tvoj primjer ne žaleći truda ni žrtava, jer samo velikim radom i mukom stiče se blagostanje i sloboda. Hrvatski narod, koji je naučan stradati i trpjeti i koji nije mogla satrti nikakova sila, kroz vijekove je znao obraniti djedovinu svoju i uvijek je ostao svoj gospodar na svome, pa će vjerno slijediti nauk Tvoj, da brani muku, trud i slobodu svoju. Za taj svoj veliki nauk, koji si naučao narodu svome najvećom požrtvovnošću i stradanjem na koncu si mučeničkom smrću položio život svoj. Svaka velika nauka imade žrtava, a nauka Tvoja, o mili Učitelju i Vođo, zapisana je krvlju Tvojom za vječnu spomen svim Hrvatima.

Hrvatski narod daje ti zahvalnost svoju natapajući trnovu krunu Tvoju sa svježom krvlju svojom za nauku Tvoju i slobodu svoju. Sa suzama svojim rosi i zalijeva cvijeće na grobu Tvome, od kojeg odlazi jači i uvjereniji, da će Tvoja nauka morati pobijediti.

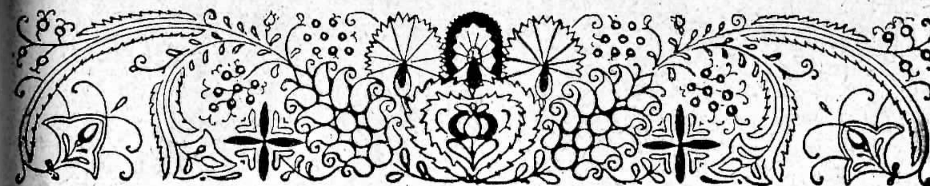
Uzalud su farizeji i rimski plaćenici mučili i ubijali na najokrutniji način kršćane. Što veće su bile njihove patnje, tim je bilo više Njegovih sljedbenika, a nauka je njihova pobijedila i postala je vječna.

Zato će i ove godine drugi žalostni Božić biti posvećen u mislima i razgovoru hrvatskoga seljaka Tebi Učitelju, koji si se rodio, da umreš za njegove pravice. Seljačke kućice stajati će sa bijelim krovom od snijega, a seljačke će obitelji u svetoj tišini uz plamsanje sitnih božićnih svijećica kleknuti sa djecom svojom, da se pomole pred likom Tvojim, da se rođenjem Kristovim rodi ovaj puta sloboda Hrvatske.

Paris; mjeseca studenoga 1929.

Marija Devčić-Radić.

Narodi države stvaraju -- narodi su jedini državotvorci.

Posljedice razrušenja državne tamnice Bastille.

(Doslovan prvi dio govora Predsjednika HRSS Stjepana Radića prigodom proslave sto trideset i četvrte godišnjice razrušenja Bastille, dne 14. srpnja 1923. na pouzdanom sastanku u Streljani.)

Gospodo i prijatelji!

Današnji dan 14. srpnja novi je međaš u povijesti ne samo Evrope, nego može se reći i svega prosvijećenoga svijeta, i mi znamo i iz škole, da je to onaj dan, kada je razrušena Bastilla ili velika državna tamnica, a znamo svi i to, da je to blagdan francuzkog naroda. Pravi narodni blagdan. Ali je malo kod nas poznato, a ja bih rekao možda nimalo, kakve je posljedice imalo razrušenje Bastille ne samo za Francuzku nego za čitavu Evropu, a dok je Evropa središte svijeta i za sav svijet. Vrijedno je iztaknuti to, da je na Bastillu navalio parižki puk gotovo golim rukama, da je navalio jednim naletom kao val i da ju je razrušio kao nekim čudom. Savremenici pripovijedaju, da je ono tvrdo kamenje pucalo pod rukama Parižanka — nisu bile možda baš sasvim gospodske ruke, jer je to bio priprosti svijet — kao staklo.

I dvor se je tako uplašio toga, da je Bastilla bila kao jednim čudom razrušena, da je 18. srpnja gotovo sav dvor pobjegao u inozemstvo. Pobjegli su svi ti vojvode ili, kako bi se u Beču reklo, nadvojvode, i kao što je malo plemstvo

pobjeglo u gradove, tako je dvorsko plemstvo pobjeglo u tuđinu. To je bila prva velika posljedica razrušenja Bastille.

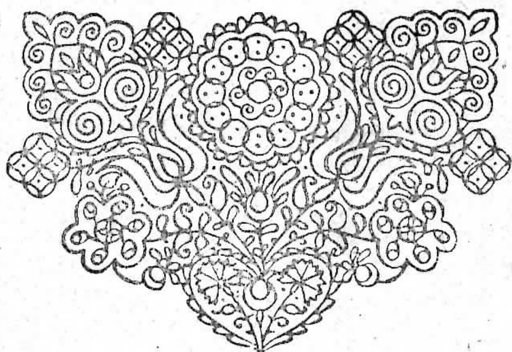
Vlast je osjetila, da je protiv nje narod. Sve je to veliko djelo Richelieu-a (Rišlje-a) i svih tih njihovih velikih Ljudevita palo u prah. Ono, što je kazao Ljudevit XIV.: L' état c' est moi (država, to sam ja) pokazalo se, kako je bila velika obmana i velika zabluda. Pokazalo se prvi put jasno Evropi, kontinentalnoj Evropi, da države nema bez naroda, a kamo li protiv naroda. Velika Britanija pokazala je to Evropi sto godina prije toga svojom revolucijom od godine 1688., ali mi o toj revoluciji danas malo znamo, a onda Evropa o tom nije znala ništa. I zato je taj strah vlasti, državne vlasti pred narodom, strah gospode pred pukom i to takav strah, pred kojim bogovi, to jest dvorska gospoda bježe glavom bez obzira. To je bio prvi događaj, prva posljedica i to sudbonosna posljedica za svu Evropu. Taj dvor, koji se razbježao po Evropi nije ništa drugo znao, nego da svoj rođeni narod kleveće, protiv njemu Evropu dotično evropske dvorove organizira, tim revoluciju učvršćava i tim od revolucije stvara onu nepokolebivu snagu, koja je od Francuzke učinila svjetionik za dugo vremena za cijelu Evropu i za cijeli svijet. Premda su to bili umni i obrazovani ljudi, te nisu bili sami mekušci, to nije bio dvor Sardanapala. I ako su to bili vanredno obrazovani ljudi, ipak nisu bili mislioci, a pogotovo nisu ništa razumjeli u revoluciji, koja je počinjala. Nisu razumjeli, da je revolucija bila pripravljana duhovno najvećim umovima, što ih je francezki narod i rod ljudski ikada dao. Nisu shvatili, da se ne radi o parižkom puku, nego da se radi o francezkom duhu, koji je shvatio svoje mjesto u Evropi i u svijetu. I jer to nisu shvatili, pobjegli su i urotili se protiv svoje domovine, a domovina je ostala. Kako je ostala? Ostala je kao narod, a do onda je bio kralj država. I zapjevali su onda Francuzi: »Allons enfants de la patrie« — »Napred hajdmo sinci domovine«, jer je to bila prva domovina u Evropi. Onda su zapjevali Poljaci: »Jeszcze Poljska nie zginiela« i onda su zapjevali Česi: »Kde domov můj«, a za njima smo zapjevali i mi Hrvati: »Lijepa naša domovino« i »Da svoj narod Hrvat ljubi«, zapjevali su Magjari »Hazádnak rendülетlenül légy hive oh magyar« — »Domovini budi uvijek vjeran, o Magjar«, zapjevali su Nijemci »Vaterland, magst ruhig sein, die Wacht am Rhein« — »Mirna budi domovino,

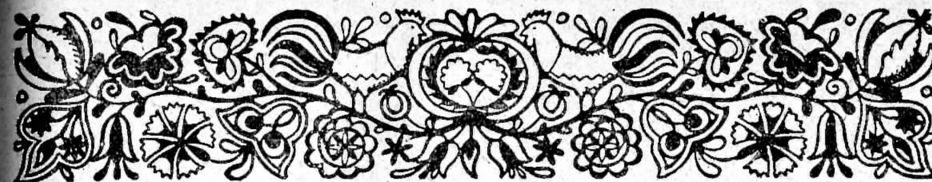
straža je na Rajni«. Ali nekoji narodi pjevahu i dalje vladaru. Rusija je pjevala: »Bože carja hranji« — Austrija »Gott erhalte unsern Kaiser«.

Narod francuzki ustao je najodlučnije u onom obliku, koji je u Evropi bio onda, a i danas joj je nekako najrazumljiviji: u vojničkom ruhu. To je bila prva narodna vojska. I prije nego se pojavio kasniji glasoviti vojni organizator inžinir Carnot (Karno), francezki je narod proveo prvo republikansko novačenje. I jedna četa, jedan mali odjel te vojske, ne kraljevske, ne državne, nego vojske naroda, došao je 20. rujna — godinu dana kásnije — 1790. u jedno malo belgijsko selo Valmy. Tu su čekali Prusi i drugi saveznici. Prusi Fridrika Velikoga, vojska vojničke vlade, prve vrsti, sjajno opremljena, najbolje naoružana, onako izbiksana, kako samo Nijemac može biti izbiksan. Savremenici kažu, da nikada nitko nije imao takve vojske, koja je stajala kao živi zid, a na drugoj strani odrpani Francuzi sa trikolorom na prsima i na kapama i s pjevanjem »marseljeze«. Smijali su im se. Kad se pokazao ovaj zid pruski, mislili su, da će se razsuti kao pljeva. A stajali su kao zid. Nitko od njih nije ni okom trenuo, piše drugi savremenik Göthe. I kad su jurnule te pruske čete u podpunoj vjeri, da će se pred njima sve razpršiti, stale su i tukle se neko dva sata. Ali su se Francuzi borili. I Prusi su morali uzmaknuti — Prusi, ti prvi soldati svijeta, pred republikancima, koji su branili svoju domovinu. Sastao se generalštab i maršal Masséna kazao je, da je sve izgubljeno. Ovo nije jedno čarkanje, ovo nije jedna bitka, ovo je mjerenje starih i novih snaga. Stara snaga je slabija. To je značio 14. srpanj, kad je narod, kad je parižki puk porušio Bastillu, državnu tamnicu, i pokazao, da on više ne će imati tamnice, već da on hoće, da domovina bude slobodna zajednica, republika. Da u domovini bude gospodar samo narod i narodno zastupstvo. Kako svi narodi vjeruju u čudo, tako se i sad vjerovalo, da je učinjeno čudo, da će od staroga nereda biti učinjen red, od krivice pravica, od zla dobro, od nesreće sreća — i učinjeno je. Talleyrand piše u svom izvješću od 11. veljače 1790. (pol godine poslije razrušene Bastille): »Protivnici naši pričinjaju se, da ne znaju, što je učinila narodna skupština. Mi ćemo vas sjetiti, što je učinila. Kod nas nije imao čovjek nikakovih prava, a sad su sva prava čovječja obnovljena. Narod je izgubio pravo, da si sam stvara zakone i da si sam određuje porez. Sad su

mu ta prava povraćena. Mi smo te povlastice za uvijek ukinuli. Čitava Francezka bila je osnovana na feudalizmu. Feudalizam je za uvijek izčeznuo! Želili ste svi, da se ne kupuju službe, učinili smo tako. Financije su bile u razsulu, mi smo ih popravili. Naši zakoni i kazneni zakon bili su zamršeni, nejasni i protuslovni. Promijenili smo ih i mijenjamo ih. Jednaki smo pred zakonom. Radimo slobodno, pišemo slobodno, govorimo slobodno. Nijednom pojedincu nemamo davati nikakovog računa. Slušamo samo zajedničku volju narodnog zastupstva. Tko ne bi ovaj čas bio ponosan, da je državljanin, da je čovjek, a može li se veće djelo učiniti za potomstvo, nego li što smo ga mi učinili. Ne može.« (Albert Sorel: L'Europe et la révolution française II. str. 6. i 7.) Povijest je dokazala, da ne može. To je učinio 14. srpanj. Nije se moglo spriječiti — i ako je sabor bio bez izkustva, vlada bez izkustva, a domovina kao država bez autoriteta — da se francezka revolucija ne razvije u ono, u što se razvila. Ne govorimo o užasima strahovlade, nego da se razvila u to, da se francezkom seljaku dade zemlja, ali ne pljačkom, da se francezkom narodu dadu njegove slobodne ustanove i da se svim narodima Evrope povrati vjera u to, da su narodi jači od države, da narodi državu stvaraju, da narodi vlade postavljaju, da su narodi jedini tvorci i jedini državotvorci. (Burni pljesak. Tako je! Živio!)

Stjepan Radić.

Sam.

Vjetrić putem ruže ljubi,
A ja hodam sam,
Slavulj pjevom drúgu snubi,
Ja si pjevam sam,
Mjesec šeće s večernjicom,
Ja ti idem sam,
Golub lijeće s golubicom,
Ja se vraćam sam.

Pčele zuje u svom roju,
Ja ti sviram sam,
Junak s vojskom ide k boju,
Ja se borim sam.
Oblaka su guste čete,
Ja se mrštim sam,
Grom i bura skupa lete,
Ja se ljutim sam.

Val za valom se nalijeće,
Ja se sigram sam,
Cvijet uz cvijet se k vijencu splijeće,
Ja se tješim sam.
Jasne zvijezde nebo straže,
Ja ti bdijem sam — —
Rosne kaplje cvijeće blaže,
Ja ti plačem sam.

Kamen leži do kamena,
Ja počivam sam,
Kraj stijene stoji stijena,
Ja sam stražar sam.
Zvonik s crkvom k nebu hrli,
Ja se molim sam,
Bor se s vitom jelom grli,
Ja se nadam sam.

U Trebarjevu desnom (poslije izključenja iz gimnazije) godine 1888.

Stjepan Radić.

Iz Predsjednikove književne ostavštine:

Ljubit će Te...

Ljubit će Te moje misli smjele,
Dok slobodu domovini traže,
A Tvoje će ruke da ih blaže,
Kad bi s gnijeva čelo probit' htjele.

Ljubit će Te moje težnje vele,
Dok u prsim' vjeru živu straže,
A kad im se tuge led ukaže,
Talit će ga Tvoje grudi vrele.

Ljubit će Te stare uspomene,
Dok mi iz njih nove cvatu nade,
Dok i zadnji listak im uvene,

Ljubit će Te sva moć duše mlade,
Dok je duša iskra vječnog krijesa,
Vječnog Boga, vječnijeh nebesa.

U Bjelovaru (u zatvoru), dne 5. veljače 1896.

Stjepan Radić.

Iz Predsjednikove književne ostavštine:

Evropa se budi!

Evropom čudna pjesma se ori:
„Slobode, prava, narodne časti
Želimo imat! Robstva je dosta,
Ne ćemo biti pod tuđom vlasti,
Jaram pretežkim nam posta!“

Čudna struja Evropom struji.
Vatra tinja. Kad eto zahuji
Bijesna bura. Sve se upali.
Brzinom munje plamen preleti —
Narodne svijesti vulkan provali.

Silnije pjesma se ori,
Vrela već krvca se lije,
Eno i Hrvat se bori,
Ni on posljednji nije.
U sebi i on osjeća svijesti,
Još može svoga krvnika smesti!

Evropom čudna struja prostruji,
Sve se upali, vihor zahuji,
I eto — udari grom
I carska prijestolja strese.
I naš se uzdrma dom,
Al' nas sloboda uznese!

Stjepan Radić.

Sretni dom.

Temelji tvoji nisu duboki,
Ali su drevni kao i svijet,
Krovovi tvoji nisu visoki,
Ali su dragi kao i cvijet.
Zidine jake tebe ne brane,
Plotić je slabi ograda sva,
Ukrasa nemaš s nijedne strane,
Ali ti širom sunašce sja.
Nit' se ne skrivaš, nit' ne naduvaš,
Već samo svoje poštenje čuvaš.

Za tvojom pećju starica moli,
Snašica prede, djetešce spi,
U stolu imaš kruha i soli —
U komorici srdašca tri.
S posla se ide k tvojemu stolu,
Uz okno radi vilinski stan
Dajući ruha za polom polu,
Za djelatnike, za svečan dan.
Tvoja je svaka korica kruha,
Tvoja ljepota vjenčanog ruha.

Kraj tebe staje, štaglji, hambari
I drugih velikih sitnica niz —
Kuružnjak, kotci, pčelinjak stari,
Čardak, kuharna — čitav Pariz.
I jošte više: Čitav svijet mali,

Ljudstvo u prvom korjenu svom,
Svetište, gdje se tamjan ne pali,
Čovječji prvi — seljački dom.
Tu je poštenje, tu je ljepota,
Tu je veselje, tu je dobrota.

K tomu još samo jedna malica
— Očice sjajne, krilašca dva —
K tomu još tvoje slobode ptica
I Zemlja će se razcvasti sva.
Zato se složite domići prvi
U domovinski veliki skup,
Da božjom slogom bez kaplje krvi
Dignemo do neba pravici stup,
Da nam sloboda nad njim zamnije:
Seljak već nikom podložan nije!

U Zagrebu, mjeseca lipnja 1919.

Stjepan Radić.

Čuvajmo baštinu narodnih genija!

Najveća i najvrednija ostavština velikih umnika i junaka duha sastoji se u duševnim, ćudorednim, intelektualnim ili umnim dobrima, koja iza njih preostaju. Ta su dobra, za razliku od raznih materijalnih dobara, koja se nasljeđuju po užem krugu rođaka ili prijatelja, trajna i nepotrošiva, a mnoga su i vječna.

I ta su duševna dobra razne kakvoće i vrijednote. Najveća su ona dobra, koja veliki mislioci, narodni geniji, stvaraju za svog, većinom i u pravilu, mučeničkoga života te ih nakon smrti ostavlja-ju u nasljedstvo ne svom bližem rodu i porodu nego cijelom narodu ili šta više čitavom čovječanstvu.

Riječ »**genij**« latinskoga je podrijekla, dolazi od riječi »genius«, koja znači genij, bog, koji upravlja naravi i bićem ljudskim, koji djeluje kod stvaranja i kod poroda čovječjega, prati ga kao duh čuvar kroz život te mu određuje sudbinu, dijeli s njime radost i žalost pače i po smrti čovječjoj živi. Kao što pojedini čovjek, tako ima i svako mjesto, svaka država i svaki narod, svako pojedino stanje i djelovanje svoga genija, koji je s njegovim postojanjem uzko vezan.

U prenesenom smislu se riječju »genij« označuje najviši stupanj obće ili specijalne duševne nadarenosti, a u konkretnom smislu samog nadarenika. Geniji se prema tome javljaju na svim područjima ljudskoga djelovanja, u znanosti, umjetnosti i politici.

»Genij« je daleko savršeniji pojam nadarenosti nego li pojam riječi »talenat«.

Genij je prije svega originalan u svojim činitbama, stvara uvijek nešto podpuno novog, s lahkoćom riješava probleme, za koje se držalo, da su neriješivi, daje svojim savremenicima posvema nov sadržaj u načinu mišljenja i težnja, nove ciljeve i tako uvodi novu epohu svoga doba. Genij daje stoga svim talentima svoga doba poticaj i hranu za rad i stvaranje. Genij stvara nehotično i više puta nesvijestno, a ideje se rađaju same od sebe bez ikakvoga tuđeg posredovanja, one dolaze gotove iz duše genija. Prema mnogostranosti i savršenstvu nadarenosti genija dijelimo ih na obćeljudske (univerzalne), narodne i specijalne genije.

Dakle i po samom značenju riječi vidimo, da je genij svojina čitavoga naroda, dok najveći geniji pripadaju čitavom čovječanstvu.

Obćeljudski geniji, za sve vijekove, za sva vremena i narode, su oni, u kojima, dotično u čijoj nauci, svaki bez obzira na narodnu pripadnost vidi utjelovljen obćečovječanski ideal.

Iz sv. Pisma poznajemo život i muku Isusa Krista. Došao je na svijet, kada je čovječanstvo, odnosno kada su narodi, koji su ostalim narodima bili na čelu — Grci i Rimljani — klonuli i čamili u duševnom robstvu. Svoju su staru baštinu, narodnu kulturu, iztrošili, a nisu imali snage, da stvore temelje za novi život. Svoje su stare bogove srušili, a pravoga Boga nisu upoznali. Svijet su osvojili, a sebe su izgubili. Tijelo su iztrošili, a duše nisu u sebi osjetili.

I u to doba među najponiženijim tadanjim kulturnim narodom rodio se spas čovječanstva. Židovi su Ga izčekivali u robstvu i pokori. Njihovi proroci, narodni geniji, su Ga predosjetili i prorekli — a kada je došao, židovski Ga narod nije upoznao.

Čekali su spasitelja židovskog, a došao je spasitelj čovječanstva. Čekali su kraljevski mač željezni, a On je donio mač duševni. Njegova je nauka obćeljudska i nepotrošiva baština.

I zato je svaki genij u kršćanskom prosvijetljenom narodu nadahnut i prožet tom naukom te nastoji, da i u drugima razpali iskru požrtvovne ljubavi spram bližnjega, iz koje onda nastaje plamen narodnoga oduševljenja i odpora.

Oni su narodni geniji ne po tome, što su se rodili u nekom narodu i pronijeli mu glas, nego zato, što su dali vidljivi izražaj narodnim težnjama i narodnoj duši, zato što čitav narod vidi u njima kao u zrcalu sebe i sve svoje osebujnosti. Oni su kao križ na crkvi ili zvoniku, koji se visoko diže, blista na suncu i daleko se vidi. Križ na crkvi narodnoj. To su oni, koji su odkrili i udahnuli narodnu dušu i to u doba, kada su klonuli, posumnjali i posrnuli oni, koji su izgubili vjeru u svoju dušu, pa kako bi onda mogli vjerovati u dušu narodnu! To su izabrani vođe i neokrunjeni kraljevi svoga naroda. To su čuvari i stvaraoci narodne slobode i osebujnosti. To su narodni bezsmrtnici.

I ti geniji idu redovito stopama obćeljudskog genija. Ne idu k učenima i bogatima nego k priprostim ribarima i seljacima. Ti učeni i moćni, farizeji i saduceji, bacaju se na njih drvljem i kamenjem, proganjaju ih i nastoje izvrći ruglu, a kada to ne uspije, proglašuju ih izdajicama i zlotvorima, a konačno ih predavaju krvniku. A narod, onaj maleni prezreni i izrabljivani, ide za njima, da ih izprati na Golgotu. Nađe se među njima po koji te im pomaže i križ nositi i krvavi znoj sa lica otrti. A kad umru, svijet se u temeljima potresa, čudesa se stvaraju, i veliki se zastor razkida na dvoje. Nastaje novo doba — Uzkrsnuće — najprije u dušama i u svijesti, a onda i u zbilji.

Zato — čuvajmo baštinu svog narodnog Genija!

U Karlovcu, mjeseca listopada 1929.

Dr. Niko Matanić.

Suborci Stjepana Radića za narodnu slobodu i seljačka prava.

Gigantska borba Hrvata za svoju slobodu nije se još dokrajčila. U posljednjih jedanaest godina bila je osovina hrvatskog političkog života Hrvatska seljačka stranka na čelu sa neumrlim Vođom Stjepanom Radićem.

Svjetski rat je u dušama hrvatskog seljaka okopao sve duboke brazde, što ih je neumorni orač i sijač Stjepan Radić preorao i posijao.

Hrvatski seljak, vrativši se u domovinu prigrlio je svim svojim bićem ideje — koje nosi kroz vjekove u biću svome — čovječnosti, slobode i pravice.

Hrvatski seljak odmah je osjetio u duhu svoga Vođe, da su mu vlastodržci nametnuli nešto, što ne odgovara tim velikim idejama, koje su temelj svakog narodnog života. Borba Hrvata za svoj život nastavila se svom odlučnošću i snagom. U toj borbi poginuo je Vođa hrvatskoga naroda Stjepan Radić od podmukle razbojničke ruke u beogradskom parlamentu. Vođa je poginuo, ali Njegov duh ujedinio je čitav hrvatski narod, Njegov duh postade duhom hrvatskoga naroda.

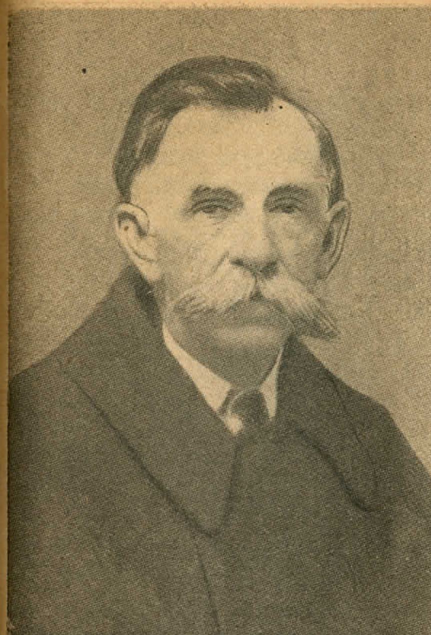
Sve ono, što je mnogim Hrvatima do 20. lipnja 1928. bilo nejasno, postade svima vidljivo i jasno. Koprene, koje su kroz cio devetnaesti vijek, počevši od Iliraca pa do 1928. godine sakrivale stvarnost, preko noći nestadoše — i već svako hrvatsko dijete sa milijunima otaca čitavog hrvatskog naroda jednako osjeća i gleda stvarnost, koja više nije zastrta nikakvom maglom i zavjesom. Nema više među nama širokog genija Stjepana Radića, čiji su pogledi i vidici išli daleko preko granica sadašnjosti u budućnost, ne samo hrvatskog naroda, nego čitavog čovječanstva.

U preogromnoj Njegovoj historijskoj pojavi leži i tragedija, veličina i značenje Njegove smrti: poginuo je, jer je htio svima potlačenima i bijednima dobro na zemlji.

Nije čudo, da je poslije Njegove mučeničke smrti morao doći kao Njegov zamjenik čovjek, kome su jadi hrvatskoga naroda do u tančine poznati, i da iz težke kušnje naše najnovije povijesti stvori o svemu jasan pregled, konačni sud i stalni smjer. Dr. Vladko Maček, koji je kroz punih dvadesetpet godina bio najjači podporanj u borbi za narodnu slobodu i seljačko pravo pod vodstvom Vođe Stjepana Radića, čovjek inače šutljiv, kratak i neobično jasan u izjavama, koje po-

Dr. Vladko Maček.

Jure Valečić.

Dragutin Kovačević.

Josip Predavec.

put rakete iz vremena na vrijeme razsvijetle stvarnost, došao je nakon svih tih za hrvatski narod tragičnih događaja na čelo njegove gigantske borbe. Svijestan povjestne odgovornosti dr. Vladko Maček točno zna, za čim žudi i što želi hrvatski narod. A taj isti narod točno zna, što hoće i što misli dr. Vladko Maček. Radi njegove poznate hrvatske nepopustljivosti, uztrajnosti, samoprijegora i seljačke stalnosti predložio ga je Predsjednik Stjepan Radić već koncem 1919. godine za prvog podpredsjednika Hrvatske seljačke stranke, sluteći već unapred, da će doći čas, kad će hrvatska povijest tražiti za svoje predstavnike ljude katonski čistoga hrvatskog značaja.

Uz dra. Vladka Mačka kao zamjenika vođa stoje nepokolebivo njegovi drugovi, iskušani u borbi: svi jednog srdca i jedne misli.

Tu je starina seljak Juro Valečić, apostol hrvatskog seljačkog pokreta, najizrazitija osobnost svih pozitivnih snaga hrvatskog sela, koji je svoje slobodno vrijeme upotrijebio za podizanje prosvjete i seljačkog narodnog gospodarstva.

Uz ovu dvojicu stoji nepokolebivi i neustrašivi borac seljak Dragutin Kovačević, koji spada među osnivače Hrvatske seljačke stranke. Svima je poznato, da je u borbi posijedio — ali stojeći uz rame pokojnog Predsjednika nije uzmaknuo ni koraka, nego daje živi primjer graničarske uzdržljivosti u borbi hrvatskoga naroda.

Josip Predavec isto je čovjek pun poleta, snage i upravo začudne energije. Rijedki su ljudi, koje ne bi slomile tolike navale, kakove je morao do danas podnesti Josip Predavec. Ali on je uzprkos svega ostao stalan i nepokolebiv u hrvatskom seljačkom pokretu od đačkih vremena pa do danas.

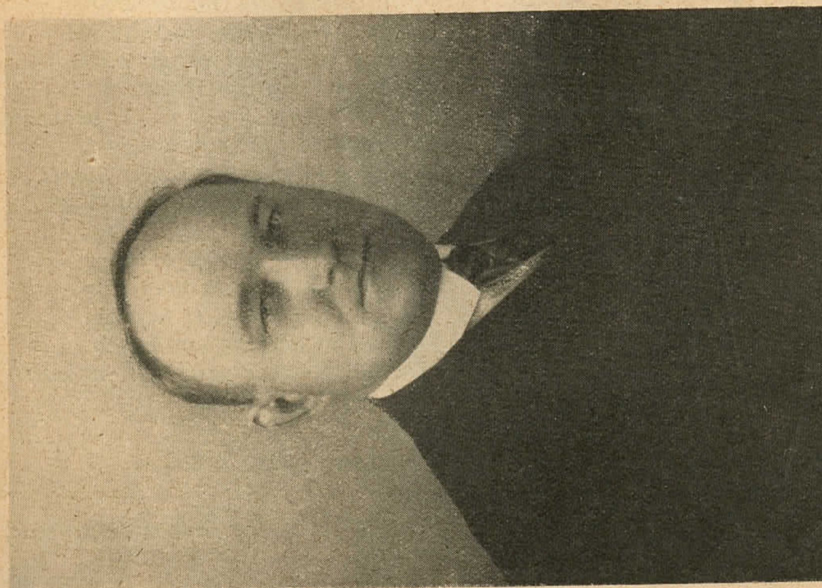
Dvojica mlađih suboraca Stjepana Radića jesu Dr. Juraj Krnjević i Ing. August Košutić, koji su sve svoje snage dali u zalog bolje budućnosti hrvatske domovine. Obojica su pošli putevima, koje im je označio veliki Vođa, i Njegov duh ih vodi kroz sve međunarodne klance i tjesnace. I ako će njihova mala dječica ovogodišnji Božić provesti bez svojih oceva, koji spremaju slobodnu Božićnicu u slobodnoj Hrvatskoj, to će Svevišnji dati, da ih čim prije roditelji ogrle na slobodnoj rođenoj grudi.

Vladimir Radić.

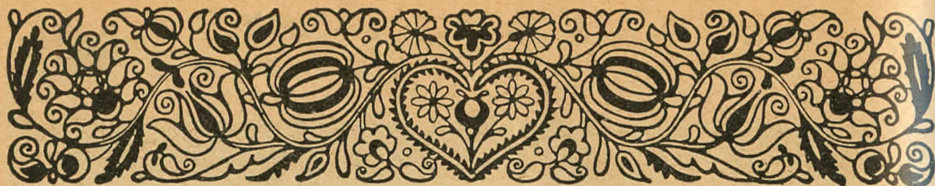

Dr. Juraj Krnjević.

Inž. August Košutić.

Složno seljačtvo neka živi!

Ljeto prođe, sad će jesen biti,
Sad će težki posli se svršiti,
Prestati će cvijetak mirisati
I u lugu slavuj pripjevati,
Odletit će ptice lastavice,
Opadnut će lišće sa gorice,
I seljak će počinuti sada
Od svog težkog i napornog rada . . .
Žarko sunce jako peći ne će,
Val ledeni jerbo pokrit sve će,
Ne će znoj ti, moj seljače, teći,
Al' će jadi doći ti i veći . . .
Za jeseni doć će zima jaka,
A ti nemaš peći ni štednjaka,
Nit' na klincim po troje odijelo,
Več na pola golo ti je tijelo . . .
C'jelo ljeto radiš poput mrava,
A sad briga opet puna glava,
Drugi traže za zimu zabave,
A ti briga imaš preko glave . . .
Doć će duge u jeseni noći,
Nitko ne će prispavat ih moći,
Mladi momci ić' će divojkama,
A gospoda svud po čajankama . . .
A kud ti ćeš, moj seljače, druže,
Kad te misli turobne okruže,
Za te ništa ne ostade sade,
Što kruh stvaraš, za 'ne, što ne rade . . .
Neg', seljače, mili, dragi brate,
Nek' te znanje i prosvjeta prate,
Uzmi štivo, dobru knjigu uči
I od sebe knjige ne odluči;
To će biti za tebe zabava,
Sijelo, cure i čajanka prava . . .
Knjige će ti pokidati mreže,
Što neznanje u nje te upreže . . .
Ti pogledaj u danskog seljaka,
Pribire on znanje učenjaka,
Napredan je i on živi dobro,
A sve znanje dalo mu je, pobro! . . .
Pa i tebi sad prosvjeta sjaje,
Znaš li, brate, tko joj osnov daje?
Tko je svoje uložio znanje,
Da bi tvoje poboljšao stanje?!
Dobro znadeš, da je Vođa mili
Žrtvovao za to život cili!
Zato nikad tog' ne zaboravi,
Nego uči, moj seljače pravi,
Uči, brate, pa i druge puti,
Jer s neznanjem treba prekinuti!
I zapamti one svete riječi,
I nek' svaka srdce tvoje liječi:
To je vjera u višnjega Boga
I hrvatska i seljačka sloga!
To su riječi Učitelja tvoga . . .
U sred zime, u te noći duge,
Te će riječi riješiti te tuge,
Te su riječi melem izličivi,
Da seljačtvo složno nek poživi! . . .

U Biorinam (Imotski, Dalmacija), mjeseca rujna 1929.

Stanko Škare, seljak.

Hrvatskoj Majci.

Oj hrvatska stara majko,
Majko naša, Ti svetice,
Poživi za naše dobro
Nebrojene godinice . . .

Živi vječno! . . . Djecu hrani,
Svojim mlijekom sladkim poji,
Nek' Ti budu odabrani
Svi hrvatski sinci Tvoji!

Oj hrvatska naša majko,
Ti, što žarko ljubiš sve nas,
Svom porodu svuda reci,
Nek' se svagdje čuje Tvoj glas:

»Od Dunava do Jadrana,
Svud okolo naokolo
Bud'te djeco sva valjana
I junačko slož'te kolo!

Oj seljaci i građani,
Sva hrvatska djeco moja,
Ja bez vaše sloge nemam
Niti sreće nit' pokoja!

Složite se i sljubite,
Majka će vam sretna biti!
Kad ju jadnu utješite,
Ne će više suze liti! . . .«

Grad i selo nek se složi,
Hrvatsku nek Majku slavi,
Njeno cvijeće nek' se množi,
Cvijetak crven, bijeli, plavi . . .

U Vođincima (Srijem), mjeseca listopada 1929.

Đuro Školić, seljak.

Velikom i neumrlom Geniju naroda hrvatskoga.

I ako si umro, Vođo, još živi i živjet će s Duhom Tvojim narod Tvoj.

Mukotrpan je bio Tvoj život, naporan je bio i težak Tvoj rad, smrtonosna je bila Tvoja rana, od koje si umro.

Da, Ti si se mučio i radio dane i noći, nikada Ti nije bilo ništa težko i nemoguće, jer je to bilo za narod Tvoj, iz kojega si se rodio, za to si poznavao tegobu života njegova, vidio si trud i muku njegovu, s njime si ćutio i osjećao jednako bol, koja ga je tištila.

Domovina naroda Tvoga, ta krasna zemlja sa zelenim i divnim šumama, sa nepreglednim poljima, kroz koja teku žubor potočići, i ubavim dolinama, kroz koje se žure rijeke brzice, oplakivana sinjim Jadranskim morem, bila je ponos Tvoj, i za Nju si radio prosvijetlivši narod hrvatski velikom naukom svojom, koja će vječito živjeti u njemu.

Podigao si se među narodom svojim kao golemi čvrsti hrast, koji svojom veličinom i krošnjom nadmašuje sve ostalo drveće te pušta, da se sve bure i grmljavine zadrže i otresu na njegovom vrhu i granama, samo da zaštiti drveće manje i slabije sa njegovim mladicama. Tako si i Ti, mili Vođo i Učitelju naš, primio sve na sebe, samo da zaštitiš narod svoj! Velika je bila borba Tvoja, a još veća i silnija je bila žrtva, koju si dao za svoj narod stavivši srdce i čelo svoje na nišan ubojici, kada Ti je ubojito tane zadalo težku ranu i smrt.

Ti si neustrašivo stajao na polju pravice i poštenja i za to je smrt Tvoja ponizila i satrt će u prah ubojice Tvoje, koje pozna i osuđuje cijeli kulturni svijet, koji je na njih udario neizbrisivi žig barbarstva.

Hrvatski narod poslije Tvoje mučeničke smrti nastavlja svoju veliku borbu, jer njega u njegovoj borbi vodi veliki i neumrli Duh Tvoj, uz golemu snagu njegovu krijepi ga vjera, koju si Ti naučao, da se pobjeđuje slogom, istinom i pravicom — a ne silom i prevarom.

Prolaze dani, mjeseci i godine, ali ostaje narod i historija, jer historija se bilježi radi naroda, a ne radi silnika i ugnjetavača, koji su prolazni. Mnoge i mnoge su bure prohujale nad hrvatskim narodom, ali on je ostao čvrst i jak kô hridina, o koju mora da se razbije svaka samovolja i nasilje, kao što se o nju razbijaju i najbjesniji valovi. Jest, hrvatski narod mora da ostane i on će ostati svoj, jer Ti si mu bio Vođa, Veliki Geniju, jer si mu Ti pokazao put u borbi njegovoj i pod vodstvom Duha Tvoga on će doći do svoje samostalnosti i slobode. Hrvatski je narod imao slobodu i opet će ju imati, On se za nju bori i ništa mu težko ne će biti, kao što ni Tebi težko nije bilo.

Ti si dao život svoj za slobodu naroda svoga. Ti si umro smrću mučenika — to je pisano u srdcima naroda Tvoga — Ti si umro u naponu snage svoje, kada si najviše trebao da živiš. Ali ako si morao umrijeti, imao si, što nikada nitko imao nije. Imao si, što nisu ni ne će imati carevi ni kraljevi, pa ni silnici, koji tresu zemljom.

Jest, imao si ono, čemu će se diviti naši potomci, dok će biti svijeta i vijeka. Imao si vjeran, odan i junačan narod, koji je umirao i umirati će za Nauku Tvoju i za slobodu svoju, za koju si se Ti junački borio i poginuo.

U zadnjim danima Tvoga života srdce je Tvoje drhtilo od veselja, duša Ti je lebdjela nad krasnom slikom sloge naroda Tvoga.

Bio si okružen odanošću i vjernošću čitavoga naroda svoga, bio si obavijen ljubavlju njegovom, bio si uspavan molitvom njegovom, bio si krunjen krvavim suzama srdca njegovoga, najljepšom krunom, koja nije nikada resila čelo ni jednoga kralja.

Suze naroda Tvoga natapaju trnovu krunu na Tvome grobu, te suze poput dragocjenih bisera sjaje i obasjavaju put, kojim nam valja poći.

Paris, mjeseca studenoga 1929.

Marija Devčić-Radić.

Popis knjiga

izašlih nakladom ili preuzetih od

Slavenske Knjižare St. i M. Radić u Zagrebu.

Jurišićeva ulica br. 1. Telefon 23-43.

BANOVAC: Tomislav, roman iz hrvatske prošlosti I. i II. dio . . . . Dinara 90.—
BASARIČKOVA MALA KNJIŽNICA sv. 2. Josip Predavec: O narodnom gospodarstvu . . Dinara 4.—
» » » sv. 3. i 4. O zaštiti posjeda . . . . Dinara 8.—
» » » sv. 5. i 6. Narodni pokret u Hrvatskoj Dinara 6.—
» » » sv. 7., 8. i 9. O pogodbama u obće, a o darovanju napose Dinara 10.—
» » » sv. 10. Josip Predavec: Pučka prosvjeta u Danskoj . Dinara 4.—
» » » sv. 11., 12., 13. i 14. »O obćinskom zakonu« . . . . . Dinara 10.—
BISKUP EDUARD: Z knihy mého života, básně . . . . Dinara 4.—
BOŽIĆNICA, godište 1913., 1914., 1921., 1923., 1924., 1927., 1928. i 1929. . . . . Dinara 10.—
BUBLIĆ DRAGAN: Tamnice Stjepana Radića, broširano Dinara 10.—
ukoričeno Dinara 22.—
CHOMADOVSKI: Poljaci u borbi za svoju neovisnost . . Dinara 4.—
» Ukrajina i Ukrajinci . . . . Dinara 4.—
GJURIĆ: Novi Pogledi . . . . Dinara —.50
HERCEG RUDOLF: Seljački pokret u Hrvatskoj na hrvatskom, njemačkom i magjarskom jeziku . . . . . . Dinara 10.—
» » Svjetski rat i problem nove države . Dinara 5.—
HIKEC ANTUN: Radić, portret historijske ličnosti . . . Dinara 10.—
HRVATSKA MISAO god. III. sadržaje: Stjepan Radić: Narodno će vodstvo niknuti iz seljačkoga skupštinskoga pokreta. — Češka književnost i umjetnost za djecu. — Panslavizam i rusko jedinstvo. — Naše mjesto u međunarodnoj politici. — Rus o slavenskoj uzajamnosti. — Sibirska Rusija i Japan. — itd. . . . . Dinara 10.—
pojedini svezak . . . . . . Dinara 1.—

HRVATSKA MISAO god. IV. sadržaje: Za napredak bez revolucije proti aristokratizmu. — Što je to napredak? — Imperijalizam i nacionalizam. — Moderna kolonizacija i Slaveni. — Jakub Kubata, češki Matija Gubec . . Dinara 10.—
pojedini svezak . . . . . . Dinara 1.—
» » god. V. sadržaje: Psoglavci ili Seljačka buna na češkoj Šumavi. — Kako da škola nama služi, mjesto da mi njoj robujemo . . . . . Dinara 10.—
pojedini svezak . . . . Dinara 1.—
IVANČAN: Hrvatskoj gospodi . . . . Dinara —.50
JALŽABETIĆ: Prelaz u bolji način gospodarenja . . . . Dinara 1.—
JIRÁSEK ALOIS: Pasoglavci, preveo Stjepan Radić, broširano . . . . Dinara 25.—
ukoričeno . . . . Dinara 40.—
KOROLENKO: Slijepi muzikant, ukoričeno . . . . . . Dinara 22.—
KOREN: Država, seljačtvo i politika . . . . Dinara 1.—
LAGERLÖF: Povjest jednoga imanja, preveo Stj. Kranjčević, ukoričeno . . . . Dinara 22.—
MIŠAK: Parni stroj i parni kotao . . . . Dinara 20.—
NAJNOVIJA HRVATSKA RATNA PJESMARICA . . . Dinara 5.—
OGRIZOVIĆ: Godina ljubavi, drama, broširano . . . . Dinara 12.—
ukoričeno . . . . Dinara 22.—
PAVIČIĆ-ŠUNJIĆ MALOVAN: Tugovanja za Vodom, broširano . . . . Dinara 12.—
ukoričeno . . . . Dinara 24.—
PREDAVEC: Agrarna politika u znanosti i životu . . . Dinara 3.—
» Dvije najpotrebnije gospodarske razprave . Dinara 1.—
» Gospodarski zakoni i naredbe . . . . . Dinara 1.—
PREDAVEC, NOVLJAN, RADIĆ: Gospodarstvo, prosvjeta, politika . . . . Dinara 4.—
RADIĆ ANTE: Car Napoleon u Ruskoj . . . . Dinara 4.—
» » Hrvati i Magjari . . . . Dinara 1.—
» » Ruska škola . . . . Dinara 3.—
RADIĆ STJEPAN: Devet seljačkih zastupnika prvi put u hrvatskom državnom saboru . . . Dinara 2.—
» » Jak se Čech brzo nauči chorvatsky . Dinara 15.—
» » Javna politička poruka . . . . . Dinara 1.—
» » Kako ćemo se naučiti ruski . . . . Dinara 3.—
» » Mir, pravica i sloboda . . . . . . Dinara 1.—
» » Obnovljena Bugarska . . . . . . Dinara 8.—
» » Seljačka svijest i narodna volja . . . Dinara 3.50
» » Uzničke Uspomene I. dio broširano . Dinara 20.—
ukoričeno . Dinara 35.—
» » Uzničke Uspomene II. dio broširano . Dinara 16.—
ukoričeno . Dinara 28.—
» » Uzničke Uspomene III. dio broširano . Dinara 20.—
ukoričeno . Dinara 35.—
» » Za lakši i bolji seljački život . . . . Dinara —.50
» » Živo hrvatsko pravo na Bosnu i Hercegovinu . . . . Dinara 5.—
RADIĆ STJEPAN, PREDAVEC i Dr. RADIĆ ANTE: Federalizam i narodno oslobođenje . . . . Dinara .4—

ROLLAND ROMAIN: Naš Gandhi, preveo Dr. Josip Vandekar, broširano . . . . Dinara 20.—
vezano u pravom platnu . . . . Dinara 35.—
vezano u pravom platnu na japanskom papiru . . . Dinara 45.—
SAJMOVNIK . . . . Dinara 3.—
SEDMAK IVAN: Amerikanska škola . . . . Dinara 5.—
SEIGNOBOS-MÉTIN: Najnovija svjetska povijest od 1815.—1900., preveo i obširnim tumačem popratio Stjepan Radić, ukoričeno I. i II. dio . . . . Dinara 60.—
SRETNI DOM, pripovijesti i poučno štivo . . . . . . Dinara 2.—
STUPARIĆ: Matija Gubec; pjesma o seljačkoj buni god. 1573. Broširana s krasnom naslovnom slikom Matije Gubca u bojama . . . . Dinara 2.—
TOLSTOJ LAV NIKOLAJEVIĆ: Što nam je dakle činiti, preveo Stjepan Kranjčević, broširano . . . . Dinara 20.—
ukoričeno . . . . Dinara 35.—
TEMELJNI NAUK ALI PROGRAM HRSS, na jeziku slovenskom, njemačkom i magjarskom . . . . Dinara 5.—
USPOMENE I SJEĆANJA NA VOĐU I UČITELJA, broš. Dinara 10.—
ukoričeno Dinara 25.—

ZABAVNO I POUČNO, A NADA SVE ZANIMIVO

bit će za svakoga seljaka i školovanoga gospodina, ako pročita knjigu

ROMAIN ROLLANDA: »NAŠ GANDHI«,

koju je izdala Radićeva Slavenska Knjižara (Zagreb, Jurišićeva ul. 1.)

Francezki je pisac vanrednim zanosom i nenadkriljivom živošću opisao divovski oslobodilački pokret, što ga je poveo Indijac Mahatma Gandhi za oslobođenje indijskih naroda. Majstorski prikaz ove veličanstvene nenasilne borbe uz obširan će uvod prevodiočev otvoriti čitaocu nove vidike u jedan nama do sad gotovo nepoznati, a ipak tako golemi svijet, — golem po svom prostranstvu, po broju svoga pučanstva, a nada sve po obilju dubokih misli i etičkih načela, kojima je prastara indijska kultura obogatila čitav svijet.

Cijena je knjige u vanrednoj opremi Din. 25.—, ukoričeno Din. 35.—.

SAJMOVI.

U HRVATSKOJ I SLAVONIJI.

A

Andrijaševci (županija srijemska): 27., 28. i 29. studena marveni, a 15. kolovoza i 30. studena robeni.
Andrijevci (žup. požežka): 5. svibnja; 28. kolovoza. — Tjedni sajam svake subote.

B

Babina Greda (županija srijemska): 21. i 23. travnja;7. i 10. kolovoza; 21. travnja i 7. kolovoza marveni; 23. travnja i 10. kolovoza robeni; 15. studena marveni.
Babska (županija srijemska): 20. travnja; prvi i treći dan po Tijelovu; 6., 7. i 8. rujna.
Badljevina (županija požežka): prvu nedjelju iza rim.-kat. Sv. Ivana Krstitelja; 29. kolovoza.
Bakar (županija modruško-riječka): 13., 14. i 15. srpnja margaretski; 1. i 30. studena.
Banoštar (županija srijemska): tjedni sajam svake nedjelje.
Banovajaruga (županija požežka): 6. ožujka; 1. svibnja; 26. lipnja; 11. srpnja; 17. kolovoza; 28. rujna.
Barci (županija modruško-riječka): 26. srpnja.
Bedekovčina: Novi marveni sajmovi 18. ožujka; 30. travnja; 27. lipnja; 10. srpnja; 28. kolovoza; 21. rujna.
Bednja (županija varaždinska): 22. ožujka; 9. svibnja; 14. kolovoza; 28. rujna. — Mjesečni sajam svakog prvog ponedjeljka u mjesecu. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Begteš (županija požežka): 6. svibnja; 29. rujna.
Belgrad (županija modruško-riječka): 5. kolovoza i nedjelja iza 16. srpnja.
Beravci (županija požežka): 5. srpnja marveni.
Berek (županija bjelovarsko-križevačka): 24. veljače; 28. svibnja; 26. kolovoza; 29. listopada.
Beška (županija srijemska): prva nedjelja po kat. Blagovijesti; prva nedjelja po kat. Velikoj Gospoji. — Tjedni sajam svakoga petka.
Bistra donja (županija zagrebačka): četvrtak pred Gjurgjevom; 26. srpnja; 16. rujna.
Biškupci (županija požežka): 10. svibnja; 22. rujna.
Biškupec (županija varaždinska): 24. ožujka marveni; 14. kolovoza; 7. rujna; 3. studena marveni.
Bizovac (županija virovitička): 10. siječnja; 19. ožujka; 1. lipnja; 20. rujna.
Bjelopolje (županija ličko-krbavska): prva nedjelja po pravosl. Spasovu; na pravoslavni duhovni ponedjeljak; 3. i 26. listopada.
Bjelovar (županija bjelovarsko-križevačka): 17. travnja; 19. svibnja; 17. rujna; 20. listopada. — Mjesečni sajam svakog prvog ponedjeljka u mjesecu. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Bobota (županija srijemska): 7. i 8. travnja; 3. lipnja; 27. i 28. kolovoza; 7. listopada. — Tjedni sajam svakog petka.
Boljevci (županija srijemska): Tjedni sajam svaki utorak.
Borovac (županija požežka): 11. studena sa robom.
Bosiljevo (županija modruško-riječka): prvi utorak po Spasovu; 26. ožujka; 24. travnja; uzkrsni utorak; ponedjeljak po Vidovu; utorak po Maloj Gospi.
Bošnjaci (županija srijemska): 8. studena marveni; 11. studena robeni. — Mjesečni sajam svakog prvog četvrtka u mjesecu.
Brckovljani (županija zagrebačka): 14. veljače; na veliki Petak u ponedjeljak po Tijelovu; u ponedjeljak koji slijedi iza 2. srpnja; u ponedjeljak po sv. Jakovu; 29. rujna; 24. listopada; 13. studena.
Brdovec (županija zagrebačka): Utorak po Uzkrsu; utorak po Duhovima; 16. lipnja; prvi ponedjeljak nakon nedjelje po Petrovu; ponedjeljak po andjeoskoj nedjelji; na sv. Barbaru.
Bregi Posavski (županija zagrebačka): 20. srpnja; 13. listopada. — Mjesečni sajam svakog prvog dana u mjesecu.
Breznički Hum (županija varaždinska): 15. veljače; 15. svibnja; 8. lipnja; 13 srpnja; 18. kolovoza; 12. studena.
Brezovica (županija zagrebačka): na sredopostni ponedjeljak; 11. lipnja; 7. kolovoza.
Bribir (županija modruško-riječka): 29. lipnja; 29. studena; prvu nedjelju iza Miholja, iza Jurjeva i iza Barbare.
Brinje (županija ličko-krbavska): tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Brod-Moravice (županija modruško-riječka): 25. ožujka; 10. svibnja; 16. kolovoza i 15. studena.

Brod na Kupi (županija modruško-riječka): 19. ožujka; 23. travnja.
Brod na Savi (županija požežka): 4., 5. i 6. travnja sa marvom; 7. i 8. travnja sa robom; 3., 4. i 5. lipnja sa marvom, a 6. i 7. lipnja sa robom; 30., 31. srpnja i 1. kolovoza sa marvom;; 2. i 3. kolovoza sa robom; na 22., 23. i 24. studena sa marvom; 25. i 26. studena sa robom. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Brod na Sutli (županija varaždinska): 24. veljače; 22. ožujka; 19. travnja; 17. i 25. svibnja; 13. srpnja; 24. kolovoza; 14. rujna; 30. studena. — Mjesečni sajam svakog prvog ponedjeljka u mjesecu.
Bršadin kod Vukovara: 10 travnja; 18. srpnja i 21. studena.
Buč (županija požežka): Tjedni sajam svake srijede.
Bučica donja (županija zagrebačka): 24. travnja (Gjurgjevo); 13. lipnja (Antunovo); 29. kolovoza (Ivanovo); 18. listopada (Lukovo); 8. prosinca sa robom i marvom.
Budinci (županija virovitička): 15. travnja; 25. rujna.
Budinjak (županija zagrebačka): ponedjeljak po Spasovu; ponedjeljak po Petrovu; ponedjeljak po Rokovu; ponedjeljak prije Male Gospe. — Mjesečni sajam trećeg četvrtka u mjesecu.
Budinščina (županija varaždinska): 24. travnja; 16. svibnja; 3. i 30. lipnja; 23. srpnja; 13. kolovoza; 29. rujna; 25. studena; ponedjeljak iza angjeoske nedjelje. — Tjedni sajam svakog zadnjeg petka u mjesecu.
Buševec (županija zagrebačka): dan po Josipovu; dan po Ivanju; dan po apoštolima; 15. travnja i 5. listopada.

C

Cerna (županija srijemska): 14. siječnja; 10. travnja; 15. kolovoza; od 26. do 29. rujna; 6. prosinca; (15. kolovoza i 29. rujna sa robom). — Tjedni sajam svake subote.
Cernik (županija modruško-riječka): mjesečni sajam svakog prvog ponedjeljka u mjesecu, te ponedjeljka koji pada iza 14. dana u mjesecu.
Cernik (županija požežka): na dan sv. Linarte; prva nedjelja po rimo-kat. Spasovu; 29. lipnja; 6. studena.
Cetin grad (županija modruško-riječka): 19. ožujka; 30. lipnja; 16. kolovoza. — Tjedni sajam svake subote.
Crikvenica (županija modruško-riječka): 15. siječnja; 15. kolovoza; na prvu nedjelju po Uzkrsu.
Crnac (županija virovitička): 19. lipnja.
Crnilug (županija modruško-riječka): 29. lipnja.

Č

Čabar (županija modruško-riječka): ponedjeljak pred Duhovima; ponedjeljak po skapularnoj nedjelji i ponedjeljak po Maloj Gospi.
Čačinci (županija virovitička): 27. veljače i 3. listopada.
Čadjavica (županija virovitička): 25. siječnja; tri dana prije Spasova; tri dana prije Petrova; 16. kolovoza; tri dana prije Martinja; ovo su marveni sajmovi; dočim robeni na Spasovdan i na Petrovdan, te na Martinje.
Čaglić (županija požežka): Tjedni sajam svakog utorka.
Čalma (županija srijemska): 3. i 4. lipnja; 19. kolovoza; 6., 7. i 8. studena marveni; 8. studena robeni.
Čazma (županija bjelovarsko-križevačka): 8. ožujka; 20. travnja; 23. srpnja; 8. kolovoza; prvog ponedjeljka po sv. Tri kralja; prvog utorka po Duhovima; 23. listopada; prvog ponedjeljka po sv. Kati. — Tjedni sajam svakog utorka.
Čepin (županija virovitička): 8. travnja; na drugi dan rimo-katoličkih Duhova; 9. rujna; 11. studena marveni, a robeni na rimo-katoličke Duhove i 21. studena. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Čerević (županija srijemska): 20. i 21. lipnja; 18., 19. i 20. srpnja. — Tjedni sajam svake subote.
Čučerje (županija zagrebačka): ponedjeljak po Mariji Škapularskoj; ponedjeljak po imenu Marije.

D

Dalj (županija virovitička): 6. svibnja; 12. srpnja; 31. listopada.
Daruvar trg. (županija požežka): u subotu pred pravoslavnu Bijelu nedjelju; 1. travnja; u subotu po pravoslavnom Spasovu; 27. lipnja; 26. srpnja; 11. kolovoza; u ponedjeljak po rimo-kat. Maloj Gospoji; 31. listopada. — Tjedni sajam svake subote.
Davor (županija požežka): 24. veljače; 12. srpnja; 8. rujna.
Deč (županija srijemska): na pravosl. Spasovo; 27. listopada.
Delnice (županija modruško-riječka): 24. lipnja; u nedjelju poslije 15. listopada. — Mjesečni sajmovi svakog prvog četvrtka u mjesecu; osim toga svakog četvrtka tjedni sajam.

Desinec (županija zagrebačka): na sredopostnu subotu.
Desinić (županija varaždinska): 25. travnja; 16. lipnja; 26. srpnja i 18. kolovoza. — Tjedni sajam svaki utorak.
Divljake (županija modruško-riječka): 10. svibnja; bijela nedjelja; kvatrena nedjelja u jeseni.
Djakovo (županija virovitička): 20., 21. i 22. siječnja; 24., 25. i 26. travnja; 24., 25. i 26. srpnja; 26., 27. i 28. listopada. — Mjesečni sajam 2. siječnja, 1. travnja, 1. srpnja i 1. listopada. — Tjedni sajam svaki četvrtak. — 22. siječnja; 26. travnja; 26. srpnja i 28. listopada sa robom.
Dobanovci (županija srijemska): 6. svibnja; 19. kolovoza; 21. studenoga.
Donja Zelina: 18. siječnja, Antunovski marveni sajam; 20. travnja; 22. svibnja, sv. Helenski; 30. lipnja Petrovski; 17. kolovoza Veliko-Gospojinski; 7. prosinca Nikolinjski. Za slučaj blagdana obdržaje se sajam slijedećeg radnog dana.
Donji Lapac (županija ličko-krbavska): drugi dan pravoslavnih Duhova (duhovski ponedjeljak). — Tjedni sajam svake srijede.
Donji Miholjac (županija virovitička): na 11. veljače valentinski sajam sa marvom; tri dana prije Cvjetne nedjelje; na sv. Kilijana (8. srpnja); tri dana prije sv. Mihalja, t. j. 26. rujna. — Svakog prvog četvrtka u mjesecu mjesečni sajam. — Tjedni sajam svakoga četvrtka. — Na ove dane obdržavaju se marvinski dočim robni na Cvjetnu nedjelju, na nedjelju poslije sv. Kilijana i na sv. Mihalja.
Dragalić (županija požežka): 29. kolovoza (sa robom).
Drenovac Slatinski: 7. srpnja; 11. rujna.
Drenovci (županija srijemska): 27. i 28. rujna marveni, a 29. rujna robeni. — Mjesečni sajam svake prve srijede u mjesecu.
Drnje (županija bjelovarsko-križevačka): 24. travnja; na duhovski utorak; 9. rujna. — Tjedni sajam svake subote.
Dubica (županija zagrebačka): Tjedni sajam svake subote.
Dubranec: ponedjeljak pred Spasovom; 6. srpnja; 5. listopada; 25. studena i 21. prosinca.
Dubrava (županija bjelovarsko-križevačka): 17. siječnja; 24. veljače; 10. ožujka; 1. travnja; 8. svibnja; 2. ponedjeljak po Tijelovu; 14. srpnja; 11. kolovoza; 1. rujna; u subotu po sv. Mihalju; 15. studenoga; 15. prosinca. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Dubravica (Lušaki, žup. varaždinska): na bijeli ponedjeljak; na ponedjeljak poslije Tijelova; na ponedeljak pred Križevom; na ponedeljak pred Margaretom; na dan sv. Jakoba; na ponedjeljak po Posvetilu; na Bartolovo. — Tjedni sajam svaki prvi i treći ponedjeljak u mjesecu.
Dugoselo (županija zagrebačka): 9. siječnja; 9. veljače; 8. ožujka; 14. travnja; 8. svibnja; 27. lipnja; 26. srpnja; 13. kolovoza; 4. rujna; 21. listopada; 17. studena; 4. prosinca. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka sa svinjama i teladi.
Dvor (županija zagrebačka): na pravoslavni Duhovski ponedjeljak i 27. rujna. — Tjedni sajam svake nedjelje.

E

Erdevik (županija srijemska): 7., 8. i 9. travnja; 7. i 8. srpnja; 27., 28. i 29. rujna; 27. i 28. listopada. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Erdut (županija virovitička): Tjedni sajam svakog petka.

F

Farkaševac ((županija bjelovarsko-križevačka): 23. svibnja; 9. srpnja; 6. kolovoza; 29. rujna.
Ferdinandovac (županija bjelovarsko-križevačka): 30. svibnja; 29. kolovoza; 6. prosinca.
Feričanci (županija virovitička): 14. ožujka; 19. ožujka; 5 dana prije Duhova; na duhovsku nedjelju; 19. kolovoza; prvu nedjelju iza sv. Stjepana kralja; 27. listopada; 1. studenoga. — Tjedni sajam svake srijede. — 19. ožujka, na duhovsku nedjelju i prvu nedjelju iza sv. Stjepana kralja sa robom.
Fužine (županija modruško-riječka): 13. lipnja.

G

Gaboš (županija srijemska): 5. ožujka; 18. i 19. rujna.
Gaj (županija požežka): 17. siječnja; 24. veljače; 4. travnja; 10. svibnja; 22. lipnja; 21. kolovoza; 25. studena.
Galgovo (županija zagrebačka): u četvrtak pred Franciskom, dan pred Rokovim proštenjem i 12. studena.
Garčin (županija požežka): 24. ožujka; 30. lipnja i 20. rujna.
Garešnica (županija bjelovarsko-križevačka): 10. ožujka; 13. lipnja; 3. srpnja (na Marijinje); na trojački rim.-kat. utorak; u ponedjeljak po Angjeoskoj nedjelji; 28. listopada; 30. prosinca. — Tjedni sajam svakog utorka.

Gerovo (županija modruško-riječka): 25. travnja; 16. svibnja; 16. kolovoza.
Gjelekovec (županija varaždinska): Tjedni sajam svakog četvrtka.
Gjulaves (županija požežka): 3. lipnja; 13. srpnja marveni; 28. rujna. — Tjedni sajam svake srijede.
Gjurgjevac (županija bjelovarsko-križevačka): 7. siječnja; 6. veljače; 12. ožujka; 24. travnja; dan poslije Spasova; 30. lipnja; 29. srpnja; 10. kolovoza; 4. rujna; 18. listopada; 19. studena; 21. prosinca. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Gjurmanec (županija varaždinska): subota poslije Augustinovog.
Glina (županija zagrebačka): 16. svibnja i 20. rujna. — Tjedni sajam svake srijede.
Gola (županija bjelovarsko-križevačka): 7. siječnja; 21. kolovoza; 5. studena. — Mjesečni sajam svake prve srijede u mjesecu.
Golubinci (županija srijemska): 20., 21. i 22. svibnja; 6., 7. i 8. rujna; 23. listopada; 22. svibnja i 8. rujna sa robom. — Tjedni sajam svakog petka.
Gora (županija zagrebačka): 5. nedjelju po rim.-kat. Uzkrsu; 26. srpnja; 15. kolovoza; 8. rujna.
Gorica (županija zagrebačka): 27. srpnja.
Gorjani (županija virovitička): 4. svibnja i 21. rujna marveni; 7. svibnja i 25. rujna s robom; 21. svibnja i 3. studena.
Gornji Kosinj (županija ličko-krbavska): tjedni sajam svake nedjelje.
Gornji Miholjac (županija virovitička): 3. travnja; tri dana prije pravoslavnih Duhova; 6. kolovoza; 12. listopada. Sa robom uvijek tri dana kasnije.
Gospić (županija (ličko-krbavska): 1. i 2. svibnja; 8., 9. i 10. rujna. — Tjedni sajam svakog petka.
Gračac (županija ličko-krbavska): na dan rim.-kat. sv. Gjurgja; na pravoslavno Spasovo. — Tjedni sajam svake subote.
Gradec (žup. bjelovarsko-križevačka): ponedjeljak po glušnici; ponedjeljak po Spasovu; ponedjeljak po uzvišenju
Gradište (županija srijemska): 14. travnja; 3. listopada marveni; 4. listopada robeni.
Grižane (županija modruško-riječka): prvu nedjelju iza 11. studena; ako 11. studeni pada na nedjelju, onda se ima na taj dan držati sajam.
sv. Križa; 30. lipnja i 13. prosinca.
Grubišnopolje (županija bjelovarsko-križevačka): 13. siječnja; 10. veljače; 20. ožujka; 10. travnja; 10. lipnja; osmi dan po rim.-kat. Spasovu; 15. srpnja; na dan poslije imena Marijina u rujnu; 4. listopada; 15. prosinca. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Gudovac (županija bjelovarsko-križevačka): 20. lipnja i 29. kolovoza.
Gundinci (županija srijemska): 21. i 24. veljače; 27. i 30. lipnja; 15. prosinca (robeni); 21. veljače i 27. lipnja marveni, a 24. veljače i 30. lipnja robeni.
Gunja (županija srijemska): 15. kolovoza samo robeni.

H

Hampovica (županija bjelovarsko-križevačka): 30. studenoga.
Hercegovac (županija bjelovarsko-križevačka): 3. veljače; 19. kolovoza.
Hrastovica (županija zagrebačka): utorak po rim.-kat. Duhovima; 24. kolovoza.
Hrtkovci (županija srijemska): 1. travnja; 15. lipnja; 29. rujna. — Tjedni sajam svake nedjelje.
Humski Brod (županija varaždinska): 24. veljače; 22. ožujka; 19. travnja. 17. svibnja; 25. svibnja; 13. srpnja; 24. kolovoza; 14. rujna i 30. studenoga. — Mjesečni sajam svaki prvi petak u mjesecu.

I

Ilača (županija srijemska): 29. lipnja.
Ilok (županija srijemska): 24. travnja; 13. lipnja; 2. kolovoza; 23. listopada. — Tjedni sajam svakog petka i nedjelje.
Indjija (županija srijemska): 16. veljače; 22., 23. i 24. travnja; 1., 2. i 3. lipnja; 19. kolovoza; 27., 28. i 29. rujna; 17., 18. i 19. prosinca. — Tjedni sajam svake srijede.
Irig (županija srijemska): dva dana prije pravoslavnog Teodora; 26., 27. i 28. kolovoza; u petak prije pravoslavnih Duhova. — Tjedni sajam svake nedjelje.
Ivanec (županija varaždinska): 5. siječnja; 14. veljače; 1. svibnja; 25. svibnja; 21. srpnja; 28. kolovoza; ponedjeljak prije Šimunova. — Mjesečni sajam svake prve srijede u mjesecu. — Tjedni sajam svake srijede.
Ivanić-grad (županija bjelovarsko-križevačka): dan iza Sv. Tri kralja; 15. veljače; 12. ožujka; 24. travnja; 15. svibnja; 30. lipnja; 12. srpnja; 29. kolovoza; 22. rujna; 4. listopada; 6. studena; 21. prosinca. — Tjedni sajam svake nedjelje.
Ivankovo (županija srijemska): 14. veljače; 10. lipnja; 14. rujna i 11. studena. (Marveni sajmovi).

Ivanovoselo (županija bjelovarsko-križevačka): 5. veljače; 6. travnja; 4. svibnja; 29. kolovoza; 1. listopada; 6. studena. — Tjedni sajam svakog utorka.
Ivanska (županija bjelovarsko-križevačka): 18. siječnja; 18. veljače; 17. ožujka; 15. travnja; 23. svibnja; 25. lipnja; 17. srpnja; 27. kolovoza; 15. rujna; 20. rujna; 10. listopada i 10. prosinca. — Tjedni sajam svaki utorak.

J.

Jablanac jasenovački (županija požežka): 2. kolovoza sa robom.
Jabukovac (županija zagrebačka): Tjedni sajam svakog četvrtka.
Jalžabet (županija varaždinska): 10. siječnja; 28. travnja; ponedjeljak pred Duhovima; 20. srpnja; 16. kolovoza; 15. listopada, 19. studena i 11. prosinca.
Jamena (županija srijemska): Mjesečni sajam svakog prvog četvrtka u mjesecu.
Jamnica pisarovinska (županija zagrebačka): 17. siječnja; u utorak po Uzkrsu.
Jamnička kiselica (županija zagrebačka): u utorak po sv. Trojstvu; 5. kolovoza; 16. kolovoza.
Jarmina (županija srijemska): 19. ožujka.
Jasenovac (županija požežka): 16. kolovoza; 8. studena; a 7. srpnja; 15. kolovoza; 8. rujna i 6. prosinca sa robom. — Tjedni sajam svakog utorka.
Jastrebarsko (županija zagrebačka): 7. siječnja; utorak poslije Duhova; ponedjeljak po Škapularu; 9. rujna; 7. prosinca. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Javorje (kod župne crkve sv. Vida): utorak po Uzkrsu, utorak po Duhovima; prvi dan po Vidovu; 8. svibnja; ponedjeljak po Petrovu; ponedjeljak po angjeoskoj nedjelji; 1. kolovoza; na sv. Barbaru.
Jelenja (županija varaždinska; općina Gjurmanec): 23. lipnja; u subotu poslije sv. Augustina u kolovozu.
Jelenje (županija modruško-riječka): 29. rujna; 11. studena.
Jelenska: na dan 22. svibnja, a u koliko bi ovaj dan bila nedjelja ili koji drugi blagdan, obdržaje se sajam slijedeći dan.
Jurovski Brod (županija zagrebačka): u ponedjeljak pred sv. Josipom; u ponedjeljak pred Duhove i u ponedjeljak pred Malom Gospom.

K

Kalinovac (županija bjelovarsko-križevačka): 25. veljače; 30. travnja i 5. kolovoza.
Kamanje (županija zagrebačka): 4. siječnja; 9. rujna; na dan poslije imena Marijina. — Mjesečni sajam svakog 15. u mjesecu, ako je taj dan srijeda, inače prvu srijedu iza 15.
Kapela (žup. bjelovarsko-križevačka): 10. ožujka; 20. travnja; 8. svibnja; 13. lipnja; 22. i 23. srpnja; 8. kolovoza; 12. rujna i 12. listopada.
Kaptol (županija požežka): 22. lipnja i 29. lipnja sa robom; 16. svibnja i 24. kolovoza sa marvom.
Karlovac (županija zagrebačka): na Miholjice (8. svibnja); na Vidovo (15. lipnja); na Jakobovo (25. srpnja); na Miholje (29. rujna); na Tominje (21. prosinca). — Tjedni sajam svakog petka.
Karlovci (županija srijemska): 6. svibnja; 2. rujna; 2. prosinca. — Tjedni sajam svake subote.
Kašina (županija zagrebačka): 14. veljače; u ponedjeljak poslije rim.-kat. Vidova; 24. kolovoza.
Kešinci (županija virovitička): 7. ožujka; 13., 14. i 15. lipnja; 5. studena; 15. lipnja sa robom.
Klanjec (županija varaždinska): prvi ponedjeljak poslije sv. Triju kralja (padnu li sv. Tri kralja u ponedjeljak, obdržaje se sajam slijedeći ponedjeljak); dan prije fašnika (fašinski ponedjeljak); svaki prvi ponedjeljak poslije kvatra; cvjetni ponedjeljak; četvrti ponedjeljak poslije Uzkrsa; prvi ponedjeljak poslije Petrova; prvi ponedjeljak poslije sv. Lovrenca; na dan sv. Leonarda (ako taj padne u nedjelju, obdržaje se sajam slijedeći dan). — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Klenak (županija srijemska): drugi i treći dan pravoslavnog Uzkrsa; drugi i treći dan pravoslavnih Duhova; na pravoslavni Petrov-dan. Treći dan pravosl. Uzkrsa, treći dan Duhova i pravosl. Petrovdan samo sa marvom.
Klenovnik (županija varaždinska): 1. travnja; 13. lipnja; dan po sv. Trojstvu.
Klinča selo (županija zagrebačka): na Veliki Četvrtak, na četvrtak po Tijelovu i po Luciji; u nedjelju i ponedjeljak iza Male Gospe (marveni i robni).
Kloštar Ivanić (županija bjelovarsko-križevačka): 4. siječnja; 3. veljače; 26. ožujka; dan po pravoslavnom Spasovu; 15. travnja; 2. svibnja; 25. lipnja; 16. kolovoza; 9. rujna; 26. listopada; 20. studena; 9. prosinca.

Kloštar Podravski (županija bjelovarsko-križevačka): 28. veljače; 21. ožujka; 8. svibnja; 8. lipnja; 5. srpnja i 3. listopada. — Mjesečni sajam svaki drugi utorak u mjesecu.

Kobaš (županija požežka): 14. kolovoza; na prvu nedjelju po Miholju robeni sajam.

Komin (županija zagrebačka): 7. siječnja; 6. veljače; 10. ožujka; prvi četvrtak po Uzkrsu; prvi ponedjeljak po Spasovu; 17. svibnja; prvi utorak po Tijelovu; 10. srpnja; u ponedjeljak po Kraljevu; 21. listopada; 20. studena i 22. prosinca. — Tjedni sajam svakog četvrtka.

Končanica (županija požežka): prvog petka u veljači, svibnju, kolovozu i studenom.

Konjščina donja (županija varaždinska): 13. veljače; 20. ožujka; 19. travnja; subotu po Tijelovu; 5. srpnja; 5. kolovoza; 9. studenoga. Tjedni sajam svakog ponedjeljka osim uzkrsnog i duhovskog.

Koprivnica (županija bjelovarsko-križevačka): 3. veljače (na sv. Blaža); 26. ožujka (prvi djelatni dan iza Blagovijesti); 4. svibnja (na sv. Florijana); 2. srpnja (na sv. Mariju); 28. listopada (na Šimunovo); 7. prosinca (prvi djelatni dan iza sv. Nikole). — Mjesečni sajam svakog trećeg ponedjeljka u mjesecu. — Tjedni sajam svakog ponedjelka.

Korenica (županija ličko-krbavska): tjedni sajam svake subote.

Koritna (županija virovitička): 10. svibnja; 5. listopada.

Korog (županija srijemska): 25. svibnja; 4. listopada.

Kostajnica (županija zagrebačka): 12. ožujka; 26. srpnja; 28. rujna; 19. studena. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.

Kostel (županija varaždinska): 15. ožujka; 10. svibnja; 8. srpnja; 22. kolovoza, 12. rujna; 1. listopada.

Koška (županija virovitička): 30. lipnja; u nedjelju iza Male Gospe; 23. listopada.

Kraljevec (županija varaždinska): svaki kvatreni četvrtak. — Tjedni sajam svakog četvrtka sa dogonom goveda i konja.

Kraljev vrh (županija zagrebačka): 24. veljače; u subotu po Uzkrsu; u subotu po Tijelovu; 6. srpnja; 7. kolovoza; u subotu pred Malu Gospu i u subotu po Miholju.

Krapina (županija varaždinska): 3. veljače; 19. ožujka; 5. svibnja; 16. svibnja; 27. lipnja; ponedjeljak po Škapularu; ponedjeljak po Preobraženju; ponedjeljak po Imenu Marije; 29. rujna; 11. studena; 6. prosinca. Mjesečni sajam svaki prvi četvrtak u mjesecu. — Tjedni sajam svaki četvrtak.

Krapinske Toplice (županija varaždinska): 15. veljače; 24. travnja; 4. rujna; 6. studena. — Tjedni sajam svake subote.

Kravarsko (županija zagrebačka): 1. ožujka; ponedjeljak po Bijeloj nedjelji; 13. lipnja; na dan sv. Antuna Padovanskoga; 24. kolovoza; 15. rujna; 1. listopada.

Križ (županija bjelovarsko-križevačka): 22. svibnja; 13. lipnja; prvi ponedjeljak po Jakobovu; 15. rujna. — Mjesečni sajam svakog drugog ponedjeljka poslije prvoga u mjesecu.

Križevci (žup. bjelovarsko-križevačka): 20. siječnja (Fabijanovo); 14. veljače (Valentinovo); u ponedjeljak po Cvijetnici; 3. svibnja (Križevo); trojački utorak; 27. lipnja (Ladislavovo); 18. srpnja (dan po Aleksijevu); 2. kolovoza (Porcijunkula); 28. kolovoza; 14. rujna (jesensko Križevo); 18. listopada (Lukovo); 11. studena (Martinje); 29. studenoga; ponedjeljak prije Božića. — Tjedni sajam svake subote.

Križovljan-Cestice (žup. varaždinska): 6. ožujka; drugi dan po Spasovu; 12. kolovoza i 15. rujna.

Krmpote (županija modruško-riječka): 25. srpnja.

Krstinja (županija modruško-riječka): Tjedni sajam svake srijede.

Kruševica (županija srijemska): 5. rujna.

Kukujevci (županija srijemska): 15. travnja; dva dana prije sv. Trojstva i na sv. Trojstvo; 20. srpnja i 16. listopada. Tjedni sajam svakog petka.

Kukunjevac: (županija požeška): 20. listopada; a na sv. Petku sa robom.

Kupinec (županija zagrebačka): 25. veljače; 30. ožujka; 24. lipnja; 28. kolovoza.

Kupinovo (županija srijemska): 12. kolovoza; 16. studena. — Tjedni sajam svaki utorak.

Kupjak (županija modruško-riječka): 15. lipnja.

Kutina (županija bjelovarsko-križevačka): 4. svibnja; prvu srijedu po sv. Petru i Pavlu; prvu srijedu po sv. Klari. — Tjedni sajam svake srijede.

Kutjevo (županija požežka): 2. srpnja s marvom i robom; 1. rujna; 8. studena s robom. — Tjedni sajam svake subote.

Kuzmin (županija srijemska): 12. i 13. srpnja sa marvom, a 14. srpnja sa robom;

na Lazarevu subotu; 12. i 13. studena; na Usjekovanje. — Tjedni sajam svakog utorka.

L

Laćarak (županija srijemska): tjedni sajam svaki ponedjeljak.

Lasinja (županija zagrebačka): 19. ožujka; 18. travnja; u subotu po Spasovu; 20. srpnja; 22. kolovoza; 19. studena. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka. — Ako dani 18. travnja i 22. kolovoza padaju na nedjelju, tada se dotični sajmovi drže prvi ponedjeljak po Markovu, dotično po Kraljevu.

Lastovo (županija virovitička): 15. veljače; dan prije kat. Spasova; 12. kolovoza i 20. listopada.

Ledenice (županija modruško-riječka): prva nedjelja iza 16. srpnja.

Lekenik (županija zagrebačka): 15. svibnja; na ponedjeljak po sv. Trojstvu; 5. srpnja; 29. rujna (Miholje).

Levanjska varoš (županija virovitička): 19. ožujka.

Ležimir (županija srijemska): Tjedni sajam svake subote.

Lipovljani (županija požežka): 19. ožujka; 25. travnja; 8. lipnja; 20. srpnja; 29. kolovoza; 15. listopada; 8. prosinca. — Tjedni sajam svake subote.

Ljubeščica (županija varaždinska): 17. siječnja; 24. veljače; 19. ožujka, na Josipovo; na uzkrsni utorak; četvrtak po Duhovima; 13. lipnja; 2. srpnja; 15. srpnja; 6. kolovoza; 24. kolovoza; 21. rujna; 28. listopada; 30. studena.

Lobor (županija varaždinska): 20. travnja; 23. lipnja; 22. srpnja; 27. srpnja; ponedjeljak pred Velikom Gospom; 9. rujna.

Lokve (županija modruško-riječka): na prvu nedjelju po Duhovima; 25. studena.

Lonja (županija požežka): Treći dan Duhova sa robom.

Lovas (županija srijemska): 9., 10. i 11. studena. — Tjedni sajam svake srijede.

Lovinac (županija ličko-krbavska): Tjedni sajam svakog utorka.

Ludbreg (županija varaždinska): u subotu pred Pepelnicom; u subotu pred prošćenjem Majke Božje, a 14 dana poslije svetonedjeljnog sajma; u subotu pred Cvijetnicom; 1. svibnja; u srijedu pred Tijelovom; 16. srpnja; u subotu pred Malu Gospu; u subotu pred Tomašem; u subotu pred Terezom i u subotu pred Martinjem. — Tjedni sajam svake srijede.

Ludina (županija bjelovarsko-križevačka): 9. svibnja; 5. srpnja; 3. kolovoza; 4. rujna. — Mjesečni sajam prvi ponedjeljak u mjesecu.

Luka (Sv. Rok), općina Vel. Trgovište, kotar Klanjec (županija varaždinska): 26. veljače; 12. ožujka; 1. i 22. svibnja; 22. lipnja; 22. srpnja; 17. kolovoza; 9. i 29. rujna; 18. listopada; 11. studena. — Tjedni sajam svakog drugog i četvrtog petka u mjesecu.

Lukač (županija virovitička): 13. ožujka; 18. listopada.

Lukovdol-Rtić (županija modruško-riječka): 9. lipnja.

Lupoglav (županija zagrebačka): 4. siječnja; 5. veljače; 4. ožujka; 4. travnja; 6. svibnja; 4. lipnja; 3. srpnja; 4. kolovoza; 4. rujna; 20. listopada; 9. studenoga i 12. prosinca.

M

Mače (županija varaždinska): 21. travnja; 10. svibnja; 15. lipnja; 16. kolovoza; 4. i 18. listopada i 4. studena. — Tjedni sajam svake subote.

Madjarevo (županija varaždinska): 12. ožujka; 25. travnja; 16. lipnja; 22. srpnja; 10. kolovoza; 30. rujna.

Maja (županija zagrebačka): treće nedjelje po Uzkrsu; 20. srpnja. — Tjedni sajam svaki utorak.

Mali Bukovac (županija varaždinska): u srijedu prije Spasova; 20. srpnja; 4. listopada; 25. studena. — Mjesečni sajam svake zadnje subote u mjesecu.

Marija Bistrica (županija zagrebačka): u ponedjeljak po Grgurevu; u četvrtak po Bijeloj nedjelji; dan po Duhovima; u ponedjeljak po Tijelovu; 7. kolovoza; 9. rujna; 2. studena i u ponedjeljak po Katarini. — Tjedni sajam svakog petka.

Markušica (žup. srijemska): 25. ožujka; 12. travnja; 1. rujna; 12. listopada.

Martinci (županija srijemska): 20. i 21. svibnja; 27. listopada. — Tjedni sajam svake srijede, na koji se može dotjerati svakovrstna marva.

Martinskaves desna (županija zagrebačka): 19. ožujka; 4. svibnja; prvi ponedjeljak po Preobraženju; 28. rujna i 12. studena. — Mjesečni sajam svake prve srijede u mjesecu sa svinjama.

Maruševec (županija varaždinska): 31. svibnja; u ponedjeljak poslije sv. čisla; 17. kolovoza. — Tjedni sajam svakog utorka.

Medak (županija ličko-krbavska): Tjedni sajam svakog utorka.

Medjurić (županija požežka): 2. veljače, Cvjetna nedjelja; na rim. Spasovo; 6. kolovoza; 14. rujna; 1. studena.

Miholec (županija bjelovarsko-križevačka): 12. lipnja; 22. srpnja; 29. kolovoza; 29. rujna.
Miholjanec (županija bjelovarsko-križevačka): 29. rujna.
Mitrovica županija srijemska): 20., 21. i 22. ožujka; 4., 5. i 6. svibnja; 26. i 27. lipnja; 31. srpnja; 1. i 2. kolovoza; 19., 20. i 21. rujna; 29., 30. i 31. listopada. — Tjedni sajam svakog petka i ponedjeljka.
Mohovo (županija srijemska): 28. lipnja (sa marvom).
Molve (županija bjelovarsko-križevačka): 24. veljače; uzkrsni ponedjeljak; duhovski ponedjeljak; 16. kolovoza i 25. studena. — Tjedni sajam svaki utorak.
Moravče (županija zagrebačka): ponedjeljak poslije sv. Trojstva; na dan sv. Izidora; ponedjeljak poslije Imena Marije; na dan sv. Roka.
Morović (županija srijemska): 5. i 6. srpnja; 13., 14. i 15. kolovoza. — Tjedni sajam svake srijede.
Moslavina Podravska (županija virovitička): 1. ožujka; tri dana prije mladog Uzkrsa; tri dana prije Male Gospe; dočim robeni na mladi Uzkrs i na Malu Gospu.
Mrkopalj (županija modruško-riječka): 1. svibnja; 10. kolovoza; u nedjelju poslije 8. rujna.

N

Narta (županija bjelovarsko-križevačka): 13. svibnja.
Našice (županija virovitička): 5. ožujka; 10. ožujka; 8. lipnja; 13. lipnja; 10. i 15. kolovoza; 25. studena; 30. studena. — Tjedni sajam svake nedjelje. — Sajmovi na 10. ožujka, 13. lipnja, 15. kolovoza i 30. studena sa robom.
Neštin (županija srijemska): Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Nijemci (županija srijemska): 18. travnja i 10. listopada; 23. i 24. studena samo marveni sajam; 25. studena samo robeni sajam. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Nikinci (županija srijemska): 15. svibnja; 12. lipnja; i 15. rujna.
Nova Bukovica (županija virovitička): 13. kolovoza.
Nova Gradiška (županija požežka): 25. ožujka; 21. kolovoza; na pravoslavne Duhove; 1. studena. — Tjedni sajam svake subote.
Nova Kapela (županija požežka): 24. veljače; osmu nedjelju po Duhovima; 12. kolovoza; u rujnu na svetac Ime Marije. — Tjedni sajam svakog petka. — Sajmovi sa robom.
Nova Pazova (županija srijemska): 23., 24. i 25. ožujka. — Tjedni sajam svake srijede.
Nova Rača (županija bjelovarsko-križevačka): 25. travnja; 30. lipnja; 20. srpnja; 15. i 16. kolovoza; 8. i 9. rujna; 25. studena. — Svake srijede tjedni svinjski sajam.
Novaves-Petrijanečka (županija varaždinska): 6. travnja; 24. studena.
Novi (županija modruško-riječka): 20. siječnja; prve nedjelje u mjesecu svibnju; 13. prosinca. — Tjedni sajam, marveni, svaki četvrtak.
Novigrad Podravski (županija bjelovarsko-križevačka): 14. veljače; 19. ožujka; 15. srpnja; 12. kolovoza; 4. prosinca. — Mjesečni sajam svakog prvog petka u mjesecu. — Tjedni sajam svakog petka.
Novi Marof (županija varaždinska): Mjesečni sajam svake druge srijede u mjesecu.
Novi Mikanovci (županija srijemska): od 15. do 24. kolovoza.
Novi Slankamen (županija srijemska): 17., 18. i 19. ožujka; 16., 17. i 18. listopada. — Tjedni sajam svake subote.
Novska (županija požežka): 20. siječnja; 25. ožujka; 16. svibnja; 15. lipnja; 20. srpnja; 18. listopada; 4. prosinca. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka sa marvom.
Nuštar (županija srijemska): 10. siječnja (marveni); 11. i 12. ožujka; tri dana prije rim.-kat. Duhova i na Duhove robni; 23., 24. i 25. srpnja; 28. i 29. rujna; 4. studena.

O

Obrež (županija srijemska): Tjedni sajam svake srijede.
Ogulin (županija modruško-riječka): Tjedni sajam svake srijede.
Okučani (županija požežka): 20. siječnja; 8. svibnja; 13. srpnja; 8. studena; na pravoslavnu Cvijetnicu i Blagovijest sa robom. — Tjedni sajam svakog petka.
Orahovica (županija virovitička): 28. siječnja; 2. veljače; 28. travnja; 3. svibnja; 16. i 21. rujna; 20. i 25. studena; a 2. veljače; 3. svibnja; 21. rujna i 25. studena sa robom.
Oriovac (županija požežka): 13. lipnja; 5. studena; 14. nedjelja po Duhovima.
Orolik (županija srijemska): 29. lipnja; 28. kolovoza.
Oroslavlje (županija zagrebačka): Tjedni sajam svakog četvrtka.

Osijek (županija virovitička): Fabijanski (16. i 17. siječnja); Gjurgjevski (22. i 23. travnja); Erazmovski (31. svibnja i 1. lipnja); Ilijinski (18. i 19. srpnja); Lučinski (16. i 17. listopada); Katarinski 23. i 24. studena). Mjesečni sajam svaki prvi petak u mjesecu. — Tjedni sajam svake srijede, subote i nedjelje, osim toga svakog petka tjedni svinjski sajam u donjem gradu Osijeku i svaki utorak sa stokom. — Na mjesečne sajmove ne doganja se blago.
Otočac (županija ličko-krbavska): Tjedni sajam svake srijede.
Otok (županija srijemska): 18. ožujka; 11. lipnja. — Mjesečni sajam svakog prvog četvrtka u mjesecu. — Tjedni sajmovi svake subote.
Otruševac kod kapele sv. Križa (županija zagrebačka, općina Podvrh): ponedjeljkom pred pokladnim utorkom; na Grgurovo; na dan po Spasovu; u četvrtak po Duhovima; na dan sv. Krstitelja; četvrtak po sv. Bartolu; u četvrtak po imenu Marije.
Ozalj (županija zagrebačka): 25. veljače; 21. lipnja. — Mjesečni sajam svakog 15. u mjesecu, ako taj dan padne na srijedu, odnosno ako taj datum padne na koji drugi dan, onda slijedeću srijedu iza 15. u mjesecu.

P

Pačetin (županija srijemska): 7. srpnja.
Pakrac trg. (županija požežka): 2. siječnja; 7. travnja; drugi dan pravosl. Duhova; 2. kolovoza; 21. rujna. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Petaki (županija zagrebačka): 25. travnja; prvi ponedjeljak po Martinju.
Peteranec (županija bjelovarsko-križevačka): 30. ožujka; 5. kolovoza.
Petrijanec (županija varaždinska): 4. svibnja; 16. svibnja; ponedjeljak po Petrovu; 6. srpnja; 7. kolovoza; 4. i 28. rujna.
Petrijevci (županija virovitička): 12. ožujka; 9. rujna.
Petrinja (županija zagrebačka): na Veliki petak; na petak poslije Tijelova; 10. kolovoza; 21. prosinca. — Tjedni sajam svakog utorka.
Petrovaradin (županija srijemska): 24. veljače; 29. lipnja; 11. studena.
Petrovina (županija zagrebačka): 30. lipnja; dan pred Tijelovom.
Petrovo selo ličko (županija ličko-krbavska): 13. srpnja. — Tjedni sajam svakog utorka.
Petrovsko na Konobi (županija varaždinska): na Petrovo; 25. kolovoza.
Pisarovina (županija zagrebačka): Mjesečni sajam svakog prvog utorka u mjesecu. — Tjedni sajam svaki utorak.
Piškorevci (županija virovitička): 25. ožujka; 5. kolovoza; 7. studena.
Pitomača (županija bjelovarsko-križevačka): 10. travnja; 15. svibnja; 15. lipnja; 20. srpnja; dan poslije Imena Marije u rujnu. — Tjedni sajam svake srijede.
Pivnica (županija virovitička): 20. kolovoza i 10. studena.
Plaški (županija modruško-riječka): Tjedni sajam svake subote.
Plešće (županija modruško-riječka): 10. svibnja; subotu prije Cvjetne nedjelje.
Pleternica (županija požežka): 11. veljače; 25. srpnja sa robom; 6. prosinca. — Tjedni sajam svake srijede.
Podgajci Podravski (županija virovitička): 17. travnja; 25. listopada.
Podgorač (županija virovitička): 15. veljače; 11. svibnja; 16. svibnja; 5. kolovoza; 6. i 11. studena. — Tjedni sajam svake subote. — 16. svibnja i 11. studena sa robom.
Podgori (županija modruško-riječka): na Ime Marijino.
Pod Okićem (županija zagrebačka): prve nedjelje i ponedjeljka po imenu Marije.
Podsused (županija zagrebačka): 25. srpnja; 11. rujna. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Podvinj (županija požežka): 25. ožujka; 15. travnja; 10. lipnja. — Robeni sajmovi.
Pokupsko (županija zagrebačka): 10. svibnja; 15. lipnja; 30. lipnja; ponedjeljak po sv. Jakovu; 10. rujna; 29. rujna. — Mjesečni svake prve subote u mjesecu.
Poljana-Pakračka (županija požežka): 16. lipnja i 15. kolovoza. — Tjedni sajam svakog utorka.
Popovac (županija bjelovar.-križevačka): 27. travnja.
Popovača (županija bjelovarsko-križevačka): 17. ožujka; 11. travnja; 20. svibnja; 21. lipnja; 17. srpnja; 24. kolovoza; 18. rujna; 13. listopada. — Tjedni sajam svake subote sa svinjama i svakovrstnom domaćom stokom.
Požega (županija požežka): 10. siječnja sa marvom, a 17. siječnja sa robom, 8 dana pred rimk. Cvijetnicom s marvom, a na Cvijetnicu sa robom, 8 dana pred rimkt. Duhovima sa marvom, a na Duhove sa robom; 8. listopada sa marvom, a 15. listopada sa robom. — Mjesečni sajam svakog prvog ponedjeljka u mjesecu. — Tjedni sajam svakog četvrtka. — Godišnji marveni sajmovi obdržavaju se tjedan dana prije označenog robenog sajma.

Prezid (županija modruško-riječka): 29. travnja; 15. lipnja; ponedjeljak po sv. Krunici.
Pregrada (županija varaždinska): 22. veljače; 12. ožujka; četvrtak po Uzkrsu; 8. svibnja; 12. lipnja; 31. srpnja; 14. kolovoza; ponedjeljak po zahvalnoj nedjelji i 7. studena. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Prilišće Doljnje (županija zagrebačka): u četvrtak po Uzkrsu; 6. studena.
Prišlin (županija varaždinska): 30. travnja; 13. lipnja; 30. lipnja; 12. kolovoza.
Privlaka (županija srijemska): 25. siječnja; 7. svibnja; 18. listopada.
Putinci (županija srijemska): 10. ožujka; 25. srpnja.

R

Radoboj (županija varaždinska): prva srijeda iza Bijele nedjelje; četvrtak pred Trojstvom i 20. kolovoza.
Rajevo selo (županija srijemska): 19. i 20. srpnja; 30. studena.
Rajić dolnji (županija požežka): 19. kolovoza sa robom.
Rajić gornji (županija požežka): 29. lipnja i 21. prosinca sa robom. — Tjedni sajmovi svake srijede.
Rakovica (županija modruško-riječka): tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Rasinja (županija varaždinska): 24. veljače; 21. lipnja; 16. rujna; 4. prosinca.
Raven (županija bjelovarsko-križevačka): 15. svibnja; 24. kolovoza.
Ravnagora (županija modruško-riječka): 24. kolovoza; 15. listopada.
Retkovci (županija srijemska): 10. rujna.
Ribnik (županija zagrebačka): Mjesečni sajam prvog ponedjelika u mjesecu.
Ruma (županija srijemska): 12., 13. i 14. veljače, na pravoslavnu Cvjetnicu; na pravoslavni Spasovdan; na pravoslavni Petrovdan; 10., 11. i 12. listopada; 19., 20. i 21. studena. — Tjedni sajam svake subote.
Ruševo (županija požežka): 26. ožujka; 15. rujna.

S

Samarica (županija bjelovarsko-križevačka): 4. svibnja.
Samobor (županija zagrebačka): 14. veljače, 19. ožujka, na Veliki petak, 22. svibnja, 28. srpnja, 10. kolovoza, 21. prosinca. — Tjedni sajam svake subote.
Sela Zagorska (županija varaždinska): treći ponedjeljak po Bijeloj nedjelji; kvaterni petak ljetnih kvatra; dan po sv. Kati (ako padne u subotu, onda se obdržaje u ponedjeljak): kvaterni petak proljetnih kvatra; drugi dan po sv. Stjepanu kralju; 30. rujna. — Tjedni sajam subotom i to od 1. listopada do 31. siječnja.
Selce (županija modruško-riječka): 18. listopada; 25. studena.
Semeljci (županija virovitička): 10. siječnja, 5. travnja, 10. svibnja, 4., 5., 6. i 8. ruina i 5. listopada. — 8. rujna je sa robom.
Sesvete (županija zagrebačka): 11. ožujka; na Urbanovo; na Mariju Magdalenu; na Dušni dan.
Sesvete (županija požežka): 1. studena sa robom.
Sesvete Podravske (županija bjelovarsko-križevačka): 25. travnja, 24. lipnja; 2. studena.
Severin (županija bjelovarsko - križevačka): 24. ožujka, 30. svibnja, na pravoslavno Petrovo i slijedeći dan, 25. kolovoza, 22. rujna, po Matijevu, 26. listopada. — Tjedni sajam svake subote.
Sibinj (žup. požežka): 20. travnja i 28. kolovoza.
Sikirevci (županija srijemska): 16. ožujka marveni; 19. ožujka robeni; 16. svibnja.
Sisak grad (žup. zagrebačka): 6. siječnja; 24. veljače; 25. ožujka; na Veliki Četvrtak, na malo Križevo, na Spasovo, na dan sv. srca Isusovovg, 22. srpnja, 6 kolovoza, 14. rujna, 14. listopada, 19. studena i 6. prosinca. — Mjesečni sajam svake druge i četvrte srijede u mjesecu. — Tjedni sajam svakog četvrtka i subote.
Skrad (županija modruško-riječka): 13. lipnja.
Slakovci (županija srijemska): 20. kolovoza.
Slatina (županija virovitička): 18. ožujka; 9. srpnja; 31. kolovoza; 16. srpnja sa marvom, a 19. ožujka; 12. srpnja; 1. rujna i 19. prosinca sa robom. — Tjedni sajam svakog petka.
Slunj (žup. modruško-riječka): 14. veljače i 6. prosinca. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Sokolovac (županija bjelovarsko-križevačka): 8. travnja, 15. svibnja (na sv. Sofiju) 13. srpnja (dan poslije pravoslavnog sv. Petra i Pavla), 27. kolovoza; 9. rujna; 22. rujna; dan poslije pravoslavne Male Gospe. — Tjedni sajam svakog utorka.
Soljani (županija vrijemska); 29. lipnja; 27. rujna samo robeni.
Sopje (županija virovitička): 15. lipnja; 22. srpnja i 29. rujna.

Sošice (županija zagrebačka): 8. travnja; 7. svibnja; 16. lipnja; 13. srpnja. — Mjesečni sajam svake prve subote u mjesecu.
Sotin (županija srijemska): u subotu i nedjelju po rim.-kat. Spasovu; 17. i 18. listopada.
Srb (županija ličko-krbavska): Tjedni sajam svakog petka.
Srbska Kapela (županija bjelovarsko-križevačka): 23. svibnja; 6. kolovoza; 29. rujna.
Srbske Moravice (županija modruško-riječka): 3. svibnja i 3. listopada.
Stankovac (županija zagrebačka): 1. svibnja; 5. srpnja; 20. kolovoza i 14. rujna.
Stara Gradiška (županija požežka): 16. kolovoza, 29. rujna, sajmovi sa robom.
Stara Pazova (županija srijemska): 31. srpnja; 1. i 2. kolovoza; 30. i 31. listopada te 1. studena. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Stara Ploščica (županija bjelovarsko-križevačka): 26. srpnja.
Stari Jankovci (županija srijemska): 13. i 14. kolovoza.
Stari Mikanovci (županija srijemska): 9. veljače; 1. travnja; 20. svibnja 21. rujna.
Stari Slankamen (županija srijemska): 27., 28. i 29. lipnja.
Staro Petrovoselo (županija požežka): Tjedni sajam svaki četvrtak.
Staro Topolje (županija požežka): 30. lipnja sa marvom.
Stenjevac Donji (županija zagrebačka): 26. ožujka; 18. lipnja; 16. kolovoza.
Strizivojna (županija virovitička): 25. svibnja i 7. kolovoza.
Stubica Dolnja (županija zagrebačka): u subotu pred pokladama; u subotu pred prvom kvaternom nedjeljom; u subotu pred Cvijetnicom; u subotu pred drugom kvaternom nedjeljom; 30. lipnja; prvu subotu poslije Sv. Lovrinca; u subotu pred andjeoskom nedjeljom; u subotu pred trećom kvaternom nedjeljom; u prvu subotu poslije Sv. Terezije; u subotu pred adventskom nedjeljom; u subotu pred četvrtom kvaternom nedjeljom. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Stubica Gornja (županija zagrebačka): 20. ožujka; 23. travnja; u subotu pred Duhovima; u drugu subotu po Petrovu i Pavlovu; 5. kolovoza; u drugu subotu po sv. Mihalju; 10. studena. — Tjedni sajam svake subote.
Stupnik (županija zagrebačka): 17. svibnja.
Suhopolje (županija virovitička): 15. travnja; 15. i 16. svibnja; 5., 6., 7. i 8. lipnja; 25., 26., 27. i 28. listopada; 15. kolovoza; 24. i 25. studena. — Tjedni sajam svake subote. — 16. svibnja; 8. lipnja; 28. listopada i 25. studena sa robom.
Sunja (županija zagrebačka); 19. ožujka; u nedjelju pred Ivanjem u lipnju; 22. srpnja; 29. rujna. — Tjedni sajam svakog petka.
Surčin (županija srijemska): 19 .ožujka i 21. rujna. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Sv. Helena koruška (županija bjelovarsko-križevačka): 3. veljače; 21. ožujka; 1. svibnja; 22. svibnja; 15. lipnja; 26, srpnja; 10. kolovoza; 26. rujna; 25. studena.
Sv. Jelena, Dramalj (županija modruško-riječka): na nedjelju iza 22. svibnja.
Sv. Marija Magdalena (županija varaždinska): 4. siječnja; 13. veljače; dan pred Glušnom nedjeljom; utorak po Uzkrsu; utorak po Duhovima; 12. lipnja; 25. srpnja; 17. kolovoza; 10. rujna i 27. rujna.
Sv. Ivan Zelina (županija zagrebačka): 26. ožujka; na Veliki Četvrtak; dan po Spasovu; dan po Tijelovu; 25. lipnja; 27. srpnja; 14. kolovoza; 7. rujna; 30. studena. — Tjedni sajam svake subote.
Sv. Ivan Žabno (županija bjelovarsko-križevačka): 11. siječnja; 8. veljače; 1. ožujka; 15. travnja; 16. svibnja; 24. lipnja; 6. srpnja; 23. rujna; 22. studena i 30. prosinca.
Sv. Kuzma (županija modruško-riječka): 27. rujna. — Tjedni sajam svakog petka.
Sv. Martin pod Okićem: 18. travnja; 17. kolovoza; 12. studena.
Sv. Petar Orehovac (županija bjelovarsko-križevačka): 10. ožujka; 10. svibnja; 30. lipnja i 12. kolovoza.
Sv. Petar u Prišljinu (županija varaždinska): Vidi Prišlin.
Svibovec (županija varaždinska): 19. kolovoza.
Svilaj (županija požežka): na ime Marijino sa robom, tri dana pred tim sa marvom i 17. srpnja sa marvom.

Š

Šamac (županija srijemska): 21. lipnja marveni; 29. lipnja robeni; 3. prosinca.
Šandrovac (županija bjelovarsko-križevačka): 2. srpnja; 8. prosinca.

Šid (županija srijemska): 10., 11. i 12. veljače; 17., 18. i 19. ožujka; 30. i 31. listopada; 1. studena; 10., 11., 12. i 13. prosinca. — Tjedni sajam svake srijede rogatim blagom i konjima.
Šimanovci (županija srijemska): 5., 6. i 7. travnja; 6., 7. i 8. studena. — Mjesečni sajam svakog prvog utorka u mjesecu, a u mjesecu travnju i studenu na drugi utorak iza godišnjeg sajma.
Širokopolje (županija virovitička): 12. ožujka i 28. rujna.
Šišljavić (županija zagrebačka); u srijedu pred sv. Josipom; 14. lipnja; 7. kolovoza; 6. listopada.
Šljivoševci (županija virovitička): 28. travnja i 15. listopada samo marveni.
Špišić-Bukovica (županija virovitička): 10. ožujka; 10. svibnja; 30. rujna; prvu nedjelju poslije blagdana Sv. Ivana Krstitelja. Mjesečni sajam svake druge nedjelje u mjesecu.
Štefanje (županija bjelovarsko - križevačka): 10. svibnja, na dan poslije 7 žalosti Blaž. Dj. Marije; u ponedjeljak poslije 15. lipnja; 10. srpnja; 21. kolovoza; 12. rujna; 19. studena.
Štitar (županija srijemska); 24. ožujka; 18. i 21. rujna; 18. rujna marveni; 21. rujna robeni.
Štivica (županija požežka): 6. siječnja (na sv. Tri kralja) i 22. srpnja (sajmovi sa robom.

T.

Taborište (županija zagrebačka); 29. lipnja.
Tomašica (županija bjelovarsko-križevačka): 13. lipnja; na žalosni petak.
Topolovac (županija zagrebačka): 25. siječnja; ponedjeljak po Cvjetnici; 4. svibnja; 24. lipnja; 20. srpnja; 29. kolovoza; 18. listopada; 30 studena.
Topolje Staro (županija požežka): 30. lipnja sa marvom.
Topusko (žup. zagrebačka): Tjedni sajam svakog utorka.
Tovarnik (županija srijemska): 25. ožujka; 15. lipnja; 22., 23. i 24. kolovoza; 20. rujna. — Tjedni sajam svake nedjelje.
Trgovišće (županija varaždinska): Cvijetni petak; 4. svibnja; 28. lipnja; 26. srpnja; 21. kolovoza; dan po Imenu Marije; 4. listopada.
Tribalj (žup. modruško-riječka): 2. srpnja i 8. prosinca.
Trnovica (žup. bjelovarsko-križevačka): 21. srpnja.
Trojstvo (žup. bjelovarsko-križevačka): 16. ožujka; dan po kat. sv. Trojici; 21. kolovoza; 25. rujna, 15 .listopada i 16. studena.
Trpinja (žup. srijemska): 22. ožujka, 19. lipnja; 19. kolovoza i 27. listopada.
Tuhelj (žup. varaždinska): 28. ožujka; u ponedjeljak poslije druge nedjelje po Uskrsu; 16. kolovoza; dan po Terezijinom. — Tjedni sajam svake srijede.

U

Udbina (žup. ličko-krbavska): subota pred god sv. čisla. Tjedni sajam svakog ponedjeljka sa marvom.
Uljanik (žup. požežka): 31. siječnja; 15. travnja; 8. srpnja; 29. rujna; 13. prosinca. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka za svaku vrst marve.

V

Vališselo (žup. modruško-riječka): (Vidi Cetingrad).
Valpovo (žup. virovitička): 23. i 24. veljače: 21. lipnja; 21. kolovoza; 5. prosinca (marveni sajmovi), a 24. veljače, 24. lipnja; 24. kolovoza i 8. prosinca sa robom. Tjedni sajam svake nedjelje.
Varaždin (žup. varaždinska): 20. siječnja; 18. veljače; ponedjeljak po glušnoj nedjelji; na Gjurgjevo; na Bernardovo (20. svibnja); Ivanjski (24. lipnja); 25. srpnja (na Jakopovo); na Ljudevita kralja (25. kolovoza); na Tomu vilanovskoga (18. rujna); na Franju Borgia (10. listopada); na Imbrovo (5. studena); na Tomaševo (21. prosinca). — — Tjedni sajam svakog četvrtka i svake subote.
Varaždinske Toplice (žup. varaždinska): ponedjeljak prije sv. Matije u veljači; ponedjeljak iza Josipova u ožujku; ponedjeljak iza sv. Filipa i Jakova u svibnju; ponedjeljak iza sv. Ivana Nepomuka u svibnju; ponedjeljak iza Tijelova; ponedjeljak iza sv. Ćirila i Metoda u srpnju; ponedjeljak iza Križeva u rujnu; ponedjeljak iza sv. Martina u studenu. Mjesečni sajam svake prve subote u mjesecu. — Tjedni sajam za marvu svake subote.
Varoš (žup. požežka); 18. srpnja i 12. rujna.
Velika (žup. požežka): 24. travnja, 14. kolovoza; 11. studena.
Velika Gorica (županija zagrebačka): 4. siječnja; ponedjeljak po Svijećnici; utorak prije sv. Josipa; 1. svibnja; ponedjeljak po Tijelovu; 21. srpnja; 10. kolovoza; ponedjeljak pred Malom Gospojom; 21. rujna; 15. listopada; 5. studena; 14. prosinca. — Tjedni sajam svakog četvrtka.

Velika Kopanica (žup. požežka): 29. rujna; četvrtak pred sv. Trojstvom.
Velika Pisanica (žup. bjelov.-križevačka): 26. ožujka; 10. lipnja; 27. rujna.
Veliki Bastaji (županija požežka): 8. svibnja; 19. listopada. — Tjedni sajam s marvom svakoga utorka.
Veliki Grdjevac (žup. bjel.-križevačka): 9. svibnja; 24. srpnja. — Tjedni sajam s marvom svakog petka.
Veliki Zdenci (žup. bjelov.-križevačka): 2. siječnja; 15. veljače; 15. ožujka; 15. svibnja; 10. srpnja; 10. kolovoza; 15. rujna; 15. listopada i 15. studenoga. — Tjedni sajam svake srijede.
Veliko Trgovište (žup. varaždinska): u utorak pred fašnikom; u utorak pred Cvijetnom nedjeljom; u srijedu po Uzkrsu; u utorak pred Duhovima; na dan sv. Ilije; 20. srpnja; na dan sv. Porcijunkule; 2. kolovoza. — Tjedni sajam svakog utorka.
Vera (žup. srijemska): 26. veljače; dva dana prije pravoslavnih Duhova; 11. rujna.
Vidovec (žup. varaždinska): 10. lipnja; 1. listopada.
Vidušivac (žup. zagreb.) treće nedjelje po Uzkrsu; na Angjeosku nedjelju.
Vilić-selo (žup. požežka): 8. svibnja; 7. srpnja; 8. studena.
Viljevo (žup. virovitička): 17. srpnja i 28. listopada.
Vinica (žup. varaždinska): prvi ponedjeljak iza proljet. kvatra; ponedjeljak po Markovom; prvi četvrtak po Tijelovu; prvi ponedjeljak po Kraljevu; prvi ponedjeljak po jesenskim kvatrama; 6. prosinca, osim ako je nedjelja, onda slijedeći dan.
Vinkovci (žup. srijemska): 30. i. 31. siječnja; 13., 14., 15. i 16. svibnja; 3., 4., 5. i 6. kolovoza; 29. listopada. Mjesečni sajam svakog 15. u mjesecu. — Tjedni sajam svake nedjelje i četvrtka.
Vinkovci grad (žup. srijemska): 25. ožujka; 8. rujna.
Viškovci (županija virovitička): 22. svibnja.
Virje (žup. bjelovarsko-križevačka): 20. siječnja; 4. travnja; 1. svibnja; 21. lipnja; 25. srpnja; 18. kolovoza; 21. rujna; 11. studena. — Tjedni sajam svake subote.
Virovitica (žup. virovitička): 2. i 3. siječnja; na Veliki petak; 27., 28. i 29. travnja; 29., 30. i 31. srpnja; 17., 18. i 19. rujna i 21. prosinca sa marvom; a 5. siječnja; 18. i 19. ožujka; na Veliki petak; 1. svibnja; 2. kolovoza; 21. rujna i 21. studena sa robom. — Mjesečni sajam 28. veljače, 31. svibnja; 31. kolovoza i 30 studena. — Tjedni sajam svake nedjelje i četvrtka.
Virovitica (grad) (županija virovitička): 24. ožujka; 13. lipnja; 23. listopada. — Mjesečni sajam svakog drugog četvrtka u mjesecu.
Vivodina: 1. svibnja; 11. kolovoza. — Mjesečni sajmovi svakog drugog četvrtka poslije 15. u mjesecu i to u ožujku, travnju, lipnju, srpnju, rujnu i listopadu.
Voća doljnja (žup. varaždinska): u subotu prije sv. Izidora; 7. kolovoza i 10. studena.
Voćin (žup. virovitička): 25. ožujka; 20. srpnja; 4. listopada i 15. studena sa marvom. — Tjedni sajam svake nedjelje.
Vodjinci (žup. srijemska): 1. svibnja; 4. listopada.
Vojakovac (žup. bjel.-križevačka): 31. svibnja; 27. listopada. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Vojnić (žup. modruško-riječka): Tjedni sajam svakog četvrtka.
Vrbanja (županija srijemska): 24. veljače; 10. svibnja; u petak pred Ime Marijino marveni, a na Ime Marijino robom; 25. studena.
Vrbica (županija virovitička): 29. lipnja marveni; 2. srpnja robeni.
Vrbovec (žup. bjelovarsko-križevačka): 30. siječnja; 19. ožujka; 25. travnja; 4. svibnja; 15. lipnja; 5. kolovoza; 21. rujna; 15. listopada; 3. studena. — Tjedni sajam svakog utorka.
Vrbovsko (županija modruško-riječka): 2. kolovoza; 11. studena.
Vrginmost (županija zagrebačka): 7. svibnja; 5. kolovoza; prvog četvrtka po pravoslavnom sv. Jurju i četvrtak po pravoslavnom sv. Iliji. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Vrpolje (županija virovitička): 11. veljače sa marvom, a 14. veljače sa robom; 24. lipnja sa robom i marvom.
Vugrovec (županija zagrebačka): ponedjeljak po Miholjici; 8. svibnja; 25. srpnja; ponedjeljak po Miholju.
Vukovar (županija srijemska): 1. ožujka sa marvom i robom; 29. i 30. travnja; 1. svibnja; 22., 23. i 24. lipnja; 13. i 14. rujna; 13., 14. i 15. studena. — Tjedni sajam svake nedjelje i četvrtka.
Vukovje (županija bjelovarsko - križevačka): 28. lipnja; 30. srpnja; na pravoslavni uzkrsni utorak.

Z

Zabok (županija varaždinska): 13. veljače; 21. svibnja; 6. kolovoza; 25. studena. — Tjedni sajam svakog petka.

Začretje (županija varaždinska): 17. siječnja; ponedjeljak po bijeloj srijedi; 3. svibnja; dan pred Spasovom; srijeda pred Tijelovom; na Bartolovo; prvu srijedu iza Ćirila i Metoda; 15. rujna; po Lukovom slijedeću srijedu. — Tjedni sajam svake srijede.

Zagon (županija modruško-riječka): 17. siječnja, 13. lipnja.

Zagreb (županija zagrebačka): Cvjetni u četvrtak prije Cvijetnice; Markovski 26. travnja; Margaretski 13. srpnja; Kraljevski 21. kolovoza; Šimunski 28. listopada; Nikolinski 9. prosinca. — Tjedni sajam svake srijede i subote. Medju tjedne sajmove ubrajaju se uobičajeni sajmovi na Veliki četvrtak i na Tominje. — Prvi godišnji traje jedan dan, drugi tri dana, treći tri dana, četvrti 8 dana, peti 3 dana, šesti jedan dan.

Zaprešić (županija zagrebačka): tjedni sajam utorkom poslije 1. i 15. u mjesecu.

Zavalje (županija ličko-krbavska): Tjedni sajam svakog četvrtka (stokom, žitom i robom).

Zemun (županija srijemska): 11., 12. i 13. svibnja; 13., 14. i 15. kolovoza; 25., 26. i 27. rujna. — Tjedni sajam svake srijede i petka.

Zlatar (županija varaždinska): 21. siječnja; u četvrtak po Uzkrsu; 21. lipnja; 11. kolovoza; 15. listopada; 5. prosinca. — Mjesečni sajam svakog prvog utorka u mjesecu; ako je blagdan, onda drugi dan. — Tjedni sajam svakog utorka.

Ž

Žirovac (županija zagrebačka): Prvi ponedjeljak u mjesecu ožujku, lipnju, rujnu i prosincu.

Županja (županija srijemska): 1. veljače marveni; 26 kolovoza marveni; 29. kolovoza robeni.

U MEĐUMURJU.

C

Cirkovljani (kotar Prelog): 10. kolovoza.

Č

Čakovec-trgovište (kot. Čakovec): 3. veljače; na Cvjetni ponedjeljak; 30. lipnja; 2. kolovoza; 13. listopada; 25. studenoga. — (Ovi sajmovi su sa govedima i konjima). — Mjesečni sajam svake prve srijede u mjesecu. — Tjedni sajam svake srijede sa svinjama.

D

Dekanovac: 19. ožujka; u nedjelju po Antunu Padovanskom; 1. studenoga.

Dolnji Kraljevec (kotar Prelog): 24. veljače; 27. svibnja; 10. lipnja; 13. kolovoza; 10. listopada; 17. studenoga.

Draškovec (kotar Prelog): 28. travnja i 11. studenoga sa konjima i govedima.

Dubrava dolnja (kotar Prelog): 19. ožujka; 16. svibnja; 13. srpnja; 8. prosinca (sa konjima i govedima). — Tjedni sajam svakog četvrtka sa svinjama.

G

Goričan (kotar Prelog): 9. svibnja; 9. studenoga.

Gornji Mihaljevac (kotar Čakovec): 20. kolovoza sa marvom.

H

Hodošan (kotar Prelog): 10. svibnja; 4. srpnja; 27. rujna.

K

Kotoriba (kotar Prelog): 9. ožujka; 27. lipnja; 30. rujna; 30. studena sa konjima i govedima. — Tjedni sajam sa svinjama svakog četvrtka.

L

Legrad (kotar Prelog): 12. ožujka; u utorak pred Uzkrs; na dan sv. Trojstva; 24. kolovoza; 2. studenoga; 13. prosinca. (Sa konjima i govedima). — Mjesečni sajam prvu subotu poslije 1. u mjesecu.

M

Mala Subotica (kotar Prelog): 14. veljače; 6. srpnja.

Mursko Središće (kot. Čakovec): 1. svibnja; 20. kolovoza; 26. listopada sa konjima i govedima.

N

Nedelišće (kot. Čakovec): 10. ožujka; 15. travnja; 15. lipnja; u ponedjeljak po anđeoskoj nedjelji; 12. kolovoza; 15. listopada; 11. studena i 13. prosinca.

P

Podturen (kotar Čakovec): Godišnji sajmovi samo s govedima; 8. lipnja; 12. kolovoza; 18. rujna; 12. studenoga.

Prelog trgovište (kotar Prelog): 17. veljače; 25. svibnja; 25. srpnja; 5. rujna; 19. listopada. — (Svi ovi sajmovi sa konjima i govedima). Mjesečni sajmovi svakoga prvoga utorka po 15. u mjesecu. — Tjedni sajmovi svakoga utorka sa svinjama.

R

Racka Kaniža (kotar Čakovec): Na bijelu srijedu; 16. svibnja; 24. lipnja; 10. kolovoza. (Sajmovi samo sa govedima).

Razkrižje: na bijelu srijedu; 16. svibnja; 24. lipnja; 10. kolovoza.

S

Sveta Jelena (kotar i obćina Čakovec): 16. veljače; 22. svibnja; 18. srpnja; 22. rujna (sa konjima i govedima).

Sveta Marija: na Veliku Gospu.

Sveti Juraj na bregu: na Trojački ponedjeljak; nedjelju po Maloj Gospi.

Sveti Križ (kotar Prelog): 21. ožujka; 3. svibnja; 21. kolovoza; 14. rujna (sa konjima i govedima).

Sveti Rok pri Čakovcu: na Rokovo; na Miholje.

Š

Štrigova (kotar Čakovec): 18. ožujka; 21. srpnja i 29. rujna.

V

Vidovec: 25. lipnja.

Vidovec dolnji (kotar Prelog): 25. svibnja; 15. lipnja; 18. listopada sa konjima i govedima.

Vratišinec (kotar Čakovec): 14. veljače i 13. srpnja.

U PREKOMURJU.

B

Beltinci (sajmovi sa marvom i robom): 20. siječnja; 24. veljače; 25. travnja; 27. lipnja; 15. srpnja i 5. studena.

Bogojino (sajmovi s marvom i robom): 15. veljače; 20. ožujka; 19. svibnja; 20. srpnja; 4. rujna; 16. studena. Ako je te dane nedjelja, vrši se sajam slijedeći radni dan.

C

Cankova (Kaltenbrun): 19. ožujka; 12. studena.

Č

Černovec (Cernovci): (sajmovi s marvom i robom); u ponedjeljak po 3. svibnju i 14. rujnu.

D

Deklerin ili Deklero: 20. kolovoza.

Deklesni: 20. kolovoza.

Dobravnik: na trojački ponedjeljak i 25. srpnja.

Doležavlje: 18. lipnja i 21. kolovoza (marveni i robeni).

K

Kaniža (u Ugarskoj): 31. siječnja; 17. travnja; 5. lipnja; 14. kolovoza; 9. listopada; 9. prosinca.

Križevci: 16. travnja i 4. lipnja (marvom i robom).

L

Lendava dolnja (sajam sa konjima, rogatim blagom i robom): 25. siječnja; u utorak po drugoj korizmenoj nedjelji; na Veliki četvrtak i Veliki petak; u ponedjeljak po Duhovima; 28. srpnja; 28. kolovoza; 14. rujna; 28. listopada; 25. studena i četvrtak pred Božićem. — Svaki utorak sajam sa svinjama.

M

Murska Subota: u ponedjeljak pred pokladnim utorkom (marveni i robeni); u ponedjeljak dva tjedna prije Uzkrsa; 24. lipnja; 24. kolovoza; 15. listopada i 6. prosinca. Ako je u te dane nedjelja, vrši se sajam u ponedjeljak iza toga.

P

Prosenjakovci: (marveni i s robom): 16. ožujka; 18. lipnja; 7. rujna i 28. studena.

Puconci: (marveni i robeni): 28. svibnja; 10. srpnja; 7. rujna i 10. studena.

R

Rakičan (marveni): 26. ožujka; u utorak po Duhovima; 2. srpnja; 16. kolovoza i 8. listopada.

T

Tišina: drugi dan po Maloj Gospoji; na Matejevo.

Tot - Sv. Martin: na 13. lipnja i 11. studena.
Tunišce (marveni i robeni): četvrtak pred Cvijetnicom; drugoga utorka po Uzkrsu; u četvrtak po Duhovima; 12. lipnja; u četvrtak pred Velikom Gospojom; dan po Maloj Gospoji; 4. listopada. — Svaki četvrtak sajam sa svinjama.

U DALMACIJI

B

Balogovići: 16. srpnja.
Benkovac: 13. lipnja; 6. srpnja; 8. rujna; 13. listopada.
Betina: 8. rujna; 4. listopada.
Biskupija: Dva duhovska blagdana.
Bivčić: 11. srpnja.
Bobovišće: 11. studena.
Bol: 5. kolovoza.
Bribir: 29. rujna.
Budva: Tjedni sajam svake nedjelje i petka.

C, Č

Cavtat: 5. kolovoza.
Čukar: 8. rujna.
Čilipi: Na Tijelovo.

D

Danilo-Biranj: 29. lipnja.
Desne: 23. travnja.
Drniš: 13. lipnja; 27. kolovoza; 20. rujna; 21. studena.
Dubrava: 18. lipnja; 24. kolovoza.
Dubrovnik: 3. veljače (Sv. Vlaho).

E

Ercegnovi: Tjedni sajam svake srijede i subote.

G

Golubić: 14. kolovoza.
Gornji Humac: 6. prosinca.
Gruda: zadnja nedjelja u srpnju.

H

Hrvati kod Sinja: Na Gospu od 7 žalosti; treće nedjelje u mjesecu rujnu.

I

Imotski: Tjedni sajam po dva dana svake sedmice; 21. svibnja.

J

Jagrović: 8. prosinca.
Jesenić: 8. prosinca.
Jezera kod šibenika: 21. studenoga.
Jezerinac: 26. srpnja.

K

Kadina glavica: Na pravosl. Malu Gospojinu.
Kambelovac (kod Splita): 16. srpnja.
Kanpane: 21. listopada.
Karin: 2. kolovoza sajam goveda i sitnog blaga.
Kaštel Stari: 29. kolovoza i prva nedjelja u listopadu. Tjedni sajam svake subote.
Kljaci: (kod Drniša): 20. srpnja.
Knin: 13. lipnja; 2. kolovoza; 13. listopada. Osim toga tjedni sajam svake subote.
Kninsko polje: 5. svibnja.
Konjevrate: 24. lipnja.
Kotor: Tjedni sajam svakog utorka, četvrtka i subote.
Kuna: 24. lipnja.

L

Las: 24. rujna.
Lećevica: 16. srpnja.
Litno: 23. studenoga.
Lieser: 8. rujna.

M

Makarska: 29. lipnja; 10. kolovoza; 21. studena. Osim toga tjedni sajam svake srijede i subote.
Marina (kod Trogira): 28. srpnja.
Markovac: 1. kolovoza.
Metković: 20. srpnja.
Mirilović-Zagora (kod Drniša): 25. srpnja.
Močići: 8. rujna.
Mokropolje: 30. listopada.
Mratovo: 26. srpnja.
Mravince: 24. lipnja.
Mrcine: Tjedni sajam svake nedjelje.
Muć donji: 28. srpnja.
Murter: 8. rujna; 29. rujna.

N

Novalja: 17. siječnja; 13. lipnja.
Novi (kod Trogira): 29. lipnja; 16. kolovoza.

O

Obrovac: 19. ožujka; na pravoslavne Duhove; 8. rujna; 4., 5. i 6. listopada. — Tjedni sajam svaki četvrtak.
Oklaj: 29. rujna.
Omiš: 15. i 16. svibnja; 1. i 2. kolovoza.
Opuzen: 3. kolovoza.
Orebić: 8., 9. i 10. kolovoza.
Orestovo i Padjenje: 5. svibnja.
Oton: 1. kolovoza.

P

Plavno: 5. svibnja i na Tijelovo.
Podgora: 20. kolovoza.
Polača: 11. srpnja.
Postrana: 11. studena.
Prolog 15. kolovoza.
Pučišće: 30. rujna.

R

Rab: 25.—27. srpnja; na dan sv. Kristofora, pokrovitelja otoka i grada.
Razvode: 23. travnja.
Regotni: 1. lipnja.
Ružarica: prve nedjelje u listopadu. — Tjedni sajam svake subote.

S

Sinj: Godišnji sajmovi na 2. i 15. kolovoza. — Tjedni sajam dva puta svakog tjedna.
Skradin: 8. i 30. rujna; 27. listopada i 24. prosinca.
Slano: 2. kolovoza.
Solin: 7. rujna.
Split: Tjedni sajam u ponedjeljak i četvrtak.
Stari: 29. kolovoza; prve nedjelje u listopadu.
Starigrad: 9. srpnja; 16. kolovoza.
Stravča: Na dan Gospe od Rozalije i prve nedjelje u listopadu.
Streser kod Janjine: 7., 8. i 9. rujna.
Sumartin: 2. kolovoza.
Sutivan: 16. kolovoza.

Š

Šibenik: 25., 26. i 27. srpnja.

T

Tijesno: 26. svibnja; 11. studena.
Tribunj: 6. prosinca.
Trilj: 29. rujna.
Trogir: 4. svibnja; na Spasovo; na Duhove; na Tijelovo; 13. lipnja; 14. studena.
Trpanj: 29. rujna.
Trsteno: 10. i 11. kolovoza.

V

Vido: 5. kolovoza.
Viganj: prve nedjelje u listopadu.
Vrbnik: 21. svibnja.
Vrdonje: 24. srpnja.
Vrgorac: 29. lipnja i tjedni sajam svake subote.
Vrlika: prve nedjelje u listopadu i tjedni sajam svake nedjelje.
Vrpolje: 15. kolovoza i 8. rujna.
Vrpolje (kod Knina): 25. srpnja.
Vrućica Gornja: 2. srpnja.

Z

Zadvarje: 12. i 13. lipnja; 23. i 24. kolovoza; tjedni sajam svakog petka.
Zakuća (kod Omiša): 8. rujna i 6. prosinca.
Zaostrog: 2. i 15. kolovoza.
Zavojane: 8. rujna.

Ž

Žrnovica (kod Splita): 20. siječnja; 3. veljače; 13. lipnja; 16. kolovoza; 14. prosinca.

SAJMOVI U BOSNI I HERCEGOVINI

B

Banja Luka (žup. banjalučka): Na pravosl. Duhove; 7. i 8. studena. — Tjedni sajam svakog utorka.
Bihać (žup. bihaćka): 22., 23., 24., 25., 26., 27. i 28. srpnja. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Bileća (žup. mostarska): Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Bjelina (žup. tuzlanska): Za marvu 4., 5. i 6. svibnja; 6., 7. i 8. studena. — Tjedni sajam svakog utorka, petka i nedjelje.
Bos. Dubica (žup. banjalučka): 12., 13. i 14. ožujka. — Tjedni sajam svake subote.
Bos. Gradiška (žup. banjalučka): 20. rujna. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Bos. Kostajnica (žup. banjalučka): Tjedni sajam svake nedjelje.
Bos. Krupa (žup. bihaćka): 21., 22. i 23. rujna. — Tjedni sajam svakoga ponedjeljka.
Bos. Brod (žup. banjalučka): 20. i 21. srpnja; 16. i 17. rujna. — Tjedni sajam svakog petka.
Bos. Novi (žup. banjalučka): Tjedni sajam svake subote.
Bos. Petrovac (žup. bihaćka): od 28. kolovoza do 30. kolovoza; 30. i 31. listopada i 1. studena. — Tjedni sajam svake srijede.
Bos. Šamac: 29. lipnja; 18. listopada. — Tjedni sajam svake srijede.
Bos. Grabovo (žup. travnička): Tjedni sajam svakog četvrtka.
Brčko (žup. tuzlanska): 24. lipnja; 4. listopada. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.

Brezovo polje: 19. kolovoza. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Bugojno (žup. travnička): 13. lipnja; 11. rujna, te glavni godišnji sajam 18. i 19. studena. — Tjedni sajam svakog petka.
Busovača (žup. sarajevska): 20. kolovoza marveni. — Tjedni sajam svake subote.

C

Cazin (žup. bihačka): 15., 16. i 17. srpnja. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.

Č

Čajniče (žup. sarajevska): Tjedni sajam svakog utorka.
Čapljina (žup. mostarska): 26. prosinca. — Tjedni sajam svake subote.

D

Derventa (županija banjalučka): 25. i 26. ožujka za konje; 28., 29. i 30. kolovoza; 18. i 19. listopada. — Tjedni sajam svakoga četvrtka.
Doboj (županija banjalučka)): 1., 2. i 3. kolovoza; 3., 4. i 5. listopada robeni i marveni; 19. prosinca samo marveni. — Tjedni sajam svakog petka.
Doljani: Mala Gospojina.
Dolnja Mahala (županija tuzlanska): Na Duhove: na Malu Gospojinu; 1. studena.
Dolnji Vakuf (žup. bihaćka): 9. lipnja. — Tjedni sajam svake nedjelje.
Dolnji Vakuf (žup. travnička): 2. kolovoza; 21. kolovoza. — Tjedni sajam svakog utorka.
Drvar (žup. bihaćka): Tjedni sajam svakoga utorka.
Dubrava: na Cvjetnu nedjelju.
Duvno (županija travnička): 12. srpnja; 28. kolovoza; 12. listopada. — Tjedni sajam svakoga ponedjeljka.

F

Foča (žup. sarajevska): Na pravoslavne Duhove tri dana; 26., 27. i 28. rujna. — Tjedni sajam svake subote.
Fojnica (žup. sarajevska): na katoličke Duhove. — Tjedni sajam svake srijede.

G

Gacko (žup. mostarska): 18. svibnja i 1. rujna. — Tjedni sajam svake nedjelje.
Glamoč (žup. travnička): 22. ožujka; 21. rujna; 8. studena. — Tjedni sajam svake subote.
Goražde (žup. sarajevska): Tjedni sajam svakoga četvrtka.
Gornja Tuzla: Tjedni sajam svake nedjelje.
Gornji Vakuf (žup. travnička): 12., 13. i 14. srpnja i 8. studena. — Tjedni sajam svake srijede.
Gračanica (županija tuzlanska): 7., 8. i 9. travnja; 19. i 20. kolovoza; 8., 9. i 10. studena. — Tjedni sajam svakog petka.
Gradac: Tjedni sajam svakog petka.
Gradačac: 10. lipnja; 27. rujna. — Tjedni sajam svakog petka.

H

Hutovo: Tjedni sajam svakog petka.

J

Jajce (žup. travnička): 23. i 24. kolovoza; 12., 13. i 14. listopada. — Tjedni sajam svake srijede.
Jezero (žup. travnička): Na Cvijetnu srijedu. — Tjedni sajam svake srijede.

K

Kiseljak (županija sarajevska): 20. i 21. kolovoza. — Tjedni sajam svakog petka.
Kladanj (žup. tuzlanska): Posljednje nedjelje i utorka u srpnju. — Tjedni sajam svakoga ponedjeljka.
Ključ (žup. bihaćka): 27., 28. i 29. rujna. — Tjedni sajam svake subote.
Konjic (županija mostarska): Tjedni sajam svakog petka.
Kotor-Varoš (županija banjalučka): Tjedni sajam svake nedjelje.
Kozarac (žup. banjalučka): 28., 29. i 30. rujna. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Kreševo (žup. sarajevska): 20. i 21. kolovoza. — Tjedni sajam svake subote.
Krupa: Tjedni sajam svakog ponedjeljka, pravosl. Cvjetnu nedjelju na Uskrs: 12.
Kupres (županija travnička): 23., 24. i 25. travnja: 11., 12. i 13. studena. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.

L

Livno (žup. travnička): prve srijede poslije Cvjetne nedjelje; od 24. do 30. lipnja; 1. i 2. studena. — Tjedni sajam svake srijede.
Ljubinje (žup. mostarska): Tjedni sajam svakog petka.
Ljubuški (žup. mostarska): 6., 7. i 8. prosinca. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.

M

Maglaj (žup. tuzlanska): 21., 22. i 23. rujna. — Tjedni sajam svake srijede.
Majdan Stari (žup. bihaćka): Tjedni sajam svake nedjelje.
Modrića (žup. tuzlanska): 7. srpnja; 8. rujna; 13. studena. — Tjedni sajam svakog utorka.
Mostar: Tjedni sajam svake srijede.

N

Nevesinje (županija mostarska): Tjedni sajam svakog petka.
Novi Šeher (žup travnička): 8. i 9. listopada. — Tjedni sajam svake nedjelje.

O

Obudovac (žup. tuzlanska): 6. travnja; na pravosl. Cvjetnu nedjelju; na Uzkrs; 12. srpnja (pravosl. Petrovdan); 2. kolovoza (pravosl. Ilindan); 28. kolovoza (Velika Gospa); 21. rujna (Mala Gospa); 14. listopada (Pokrov bogorodni).
Odžak (županija banjalučka): 21. lipnja; 15., 16. i 17. kolovoza; 29. rujna i 1. studena. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Orašje (žup. tuzlanska): 15. kolovoza; (kat. Vel. Gospa); na Malu Gospojinu. — Tjedni sajam svakoga četvrtka.
Otoka (žup. bihaćka): Tjedni sajam svake nedjelje.

P

Palanka (županija bihaćka): Tjedni sajam svake subote.
Peći: Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Petrovac: 27. kolovoza; 3. rujna. — Tjedni sajam svake srijede.
Pilice: 14., 15. i 16. listopada.
Posušje: 15. i 16. kolovoza; 25. i 26. studena. — Tjedni sajam svakog utorka.
Prijedor (žup. banjalučka): od 2. do 5. kolovoza. — Tjedni sajam svakog petka.
Prisaj: 15. kolovoza; 8. rujna.
Prnjavor (žup. banjalučka): 18., 19. i 20. kolovoza; 12. i 13. listopada. — Tjedni sajam svake subote.
Prolog: Velika Gospojina.
Prozor (županija sarajevska): Duhovi; 29. i 30. rujna i 6. 7. i 8. prosinca. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Puračić (Tuzla selo) (žup. Tuzla): 12., 13. i 14. listopada. — Tjedni sajam svakog četvrtka.

R

Rahić gornji (žup. tuzlanska): 29. rujna (kat. sv. Mihalj). — Tjedni sajam svake nedjelje.
Raško polje: 24. lipnja.
Rogatica (žup. sarajevska): 25. do 28. travnja; 13. i 14. listopada. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Rudo: Tjedni sajam svake subote.

S

Sanski Most (žup. bihaćka): 19. do 21. kolovoza. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Sarajevo (sarajevska županija): Na srpsko-pravoslavne Duhove tri dana. — Tjedni sajam svake srijede.
Srebrenica (žup. tuzlanska): 21. rujna; 31. listopada. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Stari Majdan: Tjedni sajam svake nedjelje.
Stolac (žup. mostarska): Tjedni sajam svake subote.
Sutjeska: 24. lipnja. — Tjedni sajam svake nedjelje.

Š

Šamac (žup. tuzlanska): 18. listopada. — Tjedni sajam svake srijede.

T

Tešanj (žup. banjalučka): 24. i 25. travnja; 31. listopada; 2. studena. — Tjedni sajam svakog utorka.
Travnik (žup. travnička): 6., 7. i 8. svibnja; 29., 30. rujna i 1. listopada. — Tjedni sajam svakog petka.
Trebinje (žup. mostarska): Tjedni sajam svake subote.
Trž. Rašteta (žup. bihaćka): Tjedni sajam svake srijede.
Tuzla (žup. tuzlanska): Veliki proljetni marveni 12., 13. i 14. lipnja; marveni 27., 28. i 29. rujna. — Tjedni sajam svakog petka.

V

Varcar-Vakuf (žup. travnička): 8., 9. i 10. rujna; 21. i 22. studena. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Vareš (županija sarajevska): Tjedni sajam svake subote.
Večići: 1. kolovoza za vunu i kostrijet.
Velika Kladuša (žup. bihaćka): 7. svibnja (na pravoslavno Đurđevo). — Tjedni sajam svakog utorka.
Visoko (žup. sarajevska): 20. i 21. rujna; 1. listopada. — Tjedni sajam svakoga ponedjeljka.
Višegrad (žup. sarajevska): Tjedni sajam svake srijede.
Vlasenica (žup. tuzlanska): 29. rujna. — Tjedni sajam svakog petka.
Vranograč (žup. bihaćka): Tjedni sajam svakog petka.

Z

Zavidović (žup. travnička): 2., 3. i 4. kolovoza.
Zenica (žup. travnička): 15. i 16. svibnja; 24. i 25. listopada. — Tjedni sajam svake srijede.
Zvornik (žup. tuzlanska): 1., 2. i 3. kolovoza; 27. listopada. — Tjedni sajam ponedjeljkom i petkom.

Ž

Žepče (žup. travnička): od 15. do 18. kolovoza; 4., 5. i 6. listopada. — Tjedni sajam svakog petka.

A

Ada (Bačka): 19. ožujka; 15. lipnja i 25. listopada.
Alibunar (Banat): 15.—17. ožujka; 15. do 17. lipnja; 24.—28. kolovoza; 16.—18. listopada. — Tjedni sajam svakog petka.
Apatin (Bačka): 7. i 8. svibnja; 7. i 8. listopada. Ako prvi dan ne padne na nedjelju, onda se sajam obdržava slijedeće nedjelje i ponedjeljka.

B

Bač: 10. ožujka; 21. svibnja; 8. rujna; 26. listopada.
Baja (Bačka): Posljednje nedjelje prije 14. veljače; 24. travnja; 22. srpnja; 21. rujna; 6. prosinca. Ako ovi dani padnu na djelatne dane u tjednu, onda se sajam obdržava naredne nedjelje.
Bajmok (Bačka): 25. svibnja; 24. kolovoza; 11. studena. Ako koji od ovih dana pada u nedjelju, onda se sajam obdržava u ponedjeljak.
Banatsko Aranđelovo: 4. listopada.
Banatsko Novoselo: 6. svibnja; 18. kolovoza. — Tjedni sajam svake nedjelje.
Baranda: Tjedni sajam svake subote.
Barč: 1. travnja; 24. rujna; 2. studena i 9. prosinca.
Bašahid: 28. veljače; 10. svibnja; 11. rujna. — Tjedni sajam svake srijede, petka i nedjelje.
Bavanište 28. veljače; 20. studena. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Bečej—Sv. Gjuragj: 14. travnja; 16. lipnja; 1. listopada. — Tjedni sajam svakoga četvrtka.
Bela Crkva (Banat): 5., 6. i 7. ožujka; 21., 22., 23. i 24. lipnja; 17. i 18. kolovoza; 18. i 19. listopada. Svaki prvi dan je sajam za stoku i konje. — Tjedni sajam svakog utorka i subote.
Beli Manastir (Baranja): 10. siječnja; 10. travnja; 30. lipnja; 15. listopada.
Belo Blato: Tjedni sajam svake srijede i subote. (Na te sajmove ne dolazi rogata stoka ni konji).
Beodra: 6. svibnja; 8. srpnja; 1. studena. (Ako ovi dani nisu u nedjelju, onda se sajam održava u nedjelju prije određenog dana). — Tjedni sajam svake nedjelje.
Bezdan (Bačka): 15. ožujka; 16. srpnja; 20. rujna; 19. studena. Ako taj dan pada u nedjelju, sajam se održaje slijedeći dan.
Bočar: Tjedni sajam svakog četvrtka.
Boka (Banat): 15. rujna. Ako taj dan nije nedjelja, sajam se obdržaje u nedjelju prije 15. rujna. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka.
Botoš: 22. ožujka; 27. rujna. (Ako ovi dani ne padaju u nedjelju ili blagdan, onda se sajam obdržava prve nedjelje ili sveca). — Tjedni sajam svake subote.
Branjin vrh (Baranja): 2. veljače; 8. lipnja; 5. kolovoza; 15. studena.
Brestovac: 5. do 7. svibnja i 20. i 22. srpnja. — Tjedni sajam svakog petka.
Budisava: 15. travnja; 15. srpnja; 15. rujna.

C

Crepava: 6. travnja i 8. rujna. — Tjedni sajam svake subote.
Crno Brdo: 2. svibnja; 2. kolovoza.
Crvenka: 7. svibnja i 19. kolovoza.

Č

Čantavir (Bačka): u ponedjeljak prije 1. svibnja; 24. rujna.
Čatad: 12. ožujka; 12. svibnja; 15. listopada.
Čenej (Banat): 24. svibnja; 20. kolovoza 22. listopada. — Tjedni sajam svakog utorka.
Čenta: Tjedni sajam svake nedjelje prije podne.
Čoka (Banat): na Ime Isusovo; na mladi Uzkrs; na sveto Trojstvo; 29. rujna. — Tjedni sajam svake nedjelje i svakog četvrtka.
Čongrad: U nedjelju prije 1. ožujka; 1. svibnja; 25. kolovoza; 10. prosinca.
Čurug (Bačka): 4. ožujka; 1. lipnja; 6. listopada.

D

Darda (Baranja): 27. ožujka; za prosnih dana; 26. kolovoza; u ponedjeljak iza Svih svetih.
Debeljača: 18. ožujka; 28. lipnja; 31. kolovoza. — Tjedni sajam svakog ponedjeljka (i sa marvom).
Deliblato (Banat): 1. travnja; 1. rujna. — Tjedni sajam svake srijede.
Despot sv. Ivan: 21. ožujka; 11. lipnja; 24. listopada.
Dobrina (Banat): 5. svibnja i 22. rujna. — Tjedni sajam svake srijede.
Dolovo (Banat): 21. ožujka; 21. listopada. — Tjedni sajam svake subote.
Draž (Baranja): 25. siječnja; 25. travnja; 25. kolovoza; 2. studena.
Džombolj: 19. ožujka; 29. lipnja; 8. rujna i 8. studena. — Tjedni sajam svake srijede i subote.

E

Ečka (Banat): 21. svibnja; 26. listopada. — Tjedni sajam svakoga četvrtka.
Ernestovac: Tjedni sajam svakoga četvrtka.

F

Francfeld (Banat): 1. ožujka; 6. kolovoza. — Tjedni sajam svakoga utorka.
Frdin: Tjedni sajam svake subote.
Futog Stari (Bačka): 31. ožujka; 16. lipnja; 18. kolovoza; 8. studena. Ako datum ne pada u nedjelju ili ponedjeljak, sajam se održaje prijašnju nedjelju ili ponedjeljak.

G

Giala: Tjedni sajam svake nedjelje, utorka i petka.
Gjurgjevac (banatski): Tjedni sajam svake srijede.
Glogon: Tjedni sajam svakoga četvrtka.
Gložan: 25. svibnja; 15. kolovoza.
Gornja Mužlja: Tjedni sajam svakoga ponedjeljka.
Gospodinci: 27. kolovoza.
Grebenac: Tjedni sajam svakoga ponedjeljka.
Gudurica: Prvog utorka u svibnju i prvog utorka u rujnu. Tjedni sajam svakog utorka.

H

Hajdučica (Banat): 25. kolovoza. — Tjedni sajam svake subote.
Hetin: Tjedni sajam svakoga četvrtka.
Horgoš: 15. veljače; 15. lipnja; 20. studena.

I

Idvor (Banat): 3. svibnja; 2. rujna. — Tjedni sajam svake nedjelje.
Ilandža: 26. ožujka; 24. lipnja; 23. rujna i 11. studena. — Tjedni sajam svake nedjelje.
Itebej: 19. listopada.
Ivanovo: Tjedni sajam svake subote.

J

Jankovac (Bačka): 17. travnja; 26. lipnja; 2. studena.
Jarkovac (Banat): 4. i 5. travnja; 20. i 21. lipnja; 24. i 25. listopada. — Tjedni sajam svakog utorka.
Jasenovo (Banat): 21. svibnja; 11. listopada. — Tjedni sajam svakog petka.
Jazovo: Tjedni sajam svake subote.
Jermenovci: Tjedni sajam svakoga ponedjeljka.

K

Kaniža stara (Bačka): 6. ožujka; 15. svibnja; 1. rujna.
Kaniža turska (Banat): 29. travnja; 1. kolovoza; 1. studena.
Karlsdorf: 29. ožujka; 29. lipnja; 29. rujna; 8. studena. — Tjedni sajam svakoga petka.
Kikinda Velika: 24. travnja; 24. lipnja; 30. rujna i 1. prosinca.
Kisek: 4. travnja; 30. svibnja; 18. srpnja; 5. rujna; 17. listopada; 12. prosinca. — Tjedni sajmovi u srijedu i subotu.
Klek: 15. travnja; 20. lipnja; 30. rujna.
Kneževi vinogradi (Baranja): 24. siječnja; 4. svibnja; 15. kolovoza; 25. studena.
Konak (Banat): 20. ožujka; 20. rujna. — Tjedni sajam svakoga petka.
Koranac (Baranja): 25. ožujka; 10. listopada.
Kovačica (Banat): 1. travnja; 10. listopada. — Tjedni sajam svake subote.
Kovin (Banat): 17. travnja; 4. svibnja; 6. studenoga.
Kozar racki (Baranja): 13. ožujka; 1. svibnja; 26. lipnja; 16. listopada.
Krnaja (Bačka): 12. svibnja; 6. kolovoza.
Krstur: 5. veljače; 7. svibnja; 9. lipnja i 19. rujna. — Tjedni sajam svakoga četvrtka i nedjelje.
Kucura (Bačka): 23. lipnja; 3. kolovoza.
Kudžić: Prvi utorak u svibnju i listopadu.
Kula: 29. travnja; 4. lipnja; 6. kolovoza; 15. listopada.
Kumane: 17. travnja; 30. srpnja; 28. rujna. (Ako ovi dani ne padaju u nedjelju, onda je sajam u nedjelju prije tih dana). — Tjedni sajmovi svake nedjelje i praznika.

L

Lipa: u nedjelju prije pravosl. Gjurgjevdana; na dan pravosl. Ilije; na pravosl. Malu Gospojinu; na dan pravosl. sv. Mihajla. U petak i subotu prije ovih sajmova jest marveni sajam.
Lug: 24. travnja; prvi ponedjeljak u listopadu.

M

Mali Iđoš: 20. svibnja; 1. rujna.
Mali Torak: Tjedni sajam svake subote.
Mariolana: 30. ožujka; 17. lipnja; 30. rujna; 30. prosinca. — Tjedni sajam svakog utorka.
Martonoš (Bačka): 8. lipnja; 2. studena.
Melenci (Banat): prvi dan pravosl. Duhova; 20. kolovoza; 7. studena. (Svaki taj sajam mora biti u nedjelju prije određenog dana, ako baš ne pada u nedjelju). — Tjedni sajam svake nedjelje, srijede i petka.

Miletić-Lemeši (Bačka): 7 .svibnja; 20. listopada.
Modoš (Banat): 25. travnja; 29. lipnja; 1. rujna.
Mokrin (Banat): 13. veljače; 20. svibnja i 26. kolovoza. — Tjedni sajam svake srijede i nedjelje.
Mol (Bačka): 30. svibnja; 30. rujna.
Moravica Stara (Bačka): u ponedjeljak u tjednu sv. Josipa; posljednje nedjelje i ponedjeljka u srpnju; prvoga ponedjeljka u listopadu.

N

Nikolinci: Tjedni sajam svakog utorka.
Nova Crnja: Tjedni sajam svake srijede.
Nova Kaniža: 29. travnja; 2. kolovoza; 1. studenoga. — Tjedni sajam svake nedjelje i srijede.
Novi Bečej: 25. travnja; 17. kolovoza i 3. listopada. (Ako tih dana nije nedjelja, onda se vašar održava predhodne nedjelje. — Tjedni sajam svake nedjelje i srijede.
Novi Sad: 20. travnja; 19. svibnja; 6. i 10. kolovoza; 29. listopada.
Novi Sivac: 3. travnja; 10. lipnja; 23. rujna.
Novi Vrbas: 28. ožujka; 2. lipnjă; 12. rujna.
Novoselo: Prije pravosl. Đurđeva. — Tjedni sajam svake srijede.

O

Odžaci (Bačka): 9. travnja; 29. rujna.
Omoljica: 18. i 19. kolovoza. — Tjedni sajam svake subote.
Opovo: 21. svibnja; 1. studena. — Tjedni sajam svakoga utorka i nedjelje.
Orlovac: 17. ožujka; 11. studena. — Tjedni sajam svake srijede.
Oroslamoš: 18. svibnja; 4. listopada. — Tjedni sajam nedjeljom, utorkom i četvrtkom.

P

Pačir (Bačka): 18. rujna.
Padej: 24. siječnja; 14. rujna.
Palanka: Prvog ponedjeljka u svibnju i listopadu.
Pančevo (Banat): 22. travnja; 9. lipnja; 18. rujna. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Pardanj: 16. svibnja; 16. rujna.
Pašićevo: 14. veljače; 25. svibnja; 1. listopada; 26. studena.
Pavliš: 6. svibnja; 1. listopada.
Perjamoš: 24. travnja; 15. lipnja; 24. rujna.
Perles: 27. lipnja; 2. studena. — Tjedni sajam svakog četvrtka.
Peskovac: 10. ožujka; 10. lipnja; 20. rujna; 7. studenoga.
Petrovac Bački: 11. ožujka; 13. svibnja; 26. kolovoza; 11. studena.
Petrovoselo Bačko: 8. svibnja; 30. kolovoza; 7. studenoga.
Pivnice: 17. travnja; 1. lipnja; 23. listopada.
Plavno: 2. svibnja; 2. listopada.
Popovac (Baranja): 10. ožujka; 1. lipnja; 29. rujna; 10. prosinca.
Potiski sv. Nikola: 2. travnja; 1. listopada. — Tjedni sajam svake nedjelje i srijede.
Priglevići sv. Ivana: 24. lipnja.

R

Ruski Krstur: 10. lipnja; 21. listopada.
Ruskoselo: Tjedni sajam svakoga četvrtka.

S

Sajan: Tjedni sajam svakog utorka.
Sakule: Tjedni sajam svakog petka.
Samoš: 13. i 15. svibnja; 13. i 15. listopada. — Tjedni sajam svake subote.
Sarča (Banat): 15. ožujka; 15. rujna. — Tjedni sajam svakoga ponedjeljka.
Sečanj (Banat): 22. travnja; 12. lipnja; 14. listopada. — Tjedni sajam svakoga četvrtka.
Sefkerin: Tjedni sajam svake subote.
Sekić: 17. lipnja; 27. rujna.
Seleuš: Tjedni sajam svake subote.
Senta (Bačka): 26. ožujka; 22. lipnja; 17. kolovoza i 19. studena.
Sivac (Bačka): 3. travnja; 10. lipnja; 25. rujna. Ako datum pada na nedjelju ili ponedjeljak, onda se sajam održaje istog dana inače u prijašnju nedjelju ili ponedjeljak.
Skorenovac: 1. lipnja; 28. rujna. — Tjedni sajam svake subote.
Sombor (Bačka): na Blagovijest; na Spasovo; na Veliku Gospu i na dan sv. Katarine.
Srbobran (Bačka): 12. ožujka; 26. srpnja.
Srbska Crnja: 30. i 31. ožujka; 20. do 22. lipnja; 8. do 10. listopada; 1. prosinca. — Tjedni sajam svake nedjelje.
Srbski Elimir: Tjedni sajam svakoga četvrtka.
Srbski Kostur (Bačka): 12. veljače; 15. rujna.
Srbska Neuzina: 15. lipnja. — Tjedni sajam svakog utorka.
Srbski Oradad: Tjedni sajam svake subote.
Srbski Padej: Tjedni sajam svake nedjelje, ponedjeljka i četvrtka.
Stanišić (Bačka): 12. travnja; 4. listopada.

Stari Bečej (Bačka): 5. travnja; 3. lipnja; 17. listopada.
Stara Moravica: 24. lipnja.
Starčevo: Tjedni sajam svakoga četvrtka.
Stara Ečka: Tjedni sajam svakoga četvrtka.
Stari Beb (Banat): 8. ožujka; 8. lipnja; 8. rujna. — Tjedni sajam svake nedje.je i četvrtka.
Subotica: 24. veljače; 16. svibnja; 29. lipnja; 8. rujna; 28. listopada. — Tjedni sajam svakoga ponedjeljka i petka.
Suza (Baranja): 21. veljače; 23. ožujka; 12. rujna; 12. prosinca.
Sv. Mihalj: Tjedni sajam svakog četvrtka.

Š

Šupljaja: 1. do 4. travnja; 1. do 4. listopada. — Tjedni sajam svakoga utorka.

T

Temerin (Bačka): 25. veljače; 5. svibnja; 4. rujna; 22. studena.
Titel (Bačka): 6. travnja; 22. kolovoza; 20. listopada.
Tomaševac: 1. travnja; 2. kolovoza; 5. studena. — Tjedni sajam svakoga četvrtka.
Topola (Bačka): 18. i 19. travnja; 13. i 14. lipnja; 20. kolovoza; 4. i 5. listopada.
Torda: 29. listopada; 1. studena. (Sajam mora biti u nedjel'ni dan; ako toga dana nije nedjelja, onda u predhodne nedjelje). — Tjedni sajam svake nedjelje.
Torža (Bačka): 11. lipnja; 2. listopada.
Tovariševo (Bačka): 1. travnja; 1. lipnja; 1. studena.
Turija: 22. travnja; 13. kolovoza; 25. listopada.
Turski Bečej: 25. ožujka; 17. kolovoza; 3. listopada.

U

Uljma (Banat): 1. ožujka; 15. svibnja; 15. kolovoza; 15. prosinca. — Tjedni sajam svake subote.
Uzdin: 10. svibnja; 12. rujna.

V

Vajsla (Baranja): o Grgurevu; o pohodu Gospe; o Franji (u listopadu); o sv. Luciji; o tihoj nedjelji ponedjeljkom.
Velika Keča: 5. svibnja; 26 .listopada.
Velika Kikinda: 25. veljače; 24. travnja; 24. lipnja; 20. rujna; 1. prosinca. Sajmovi sa živežom i industr. robom drže se svake nedjelje, srijede i petkom. Sa živom stokom samo svakoga petka.
Veliki Bečkerek: 1. ožujka; 25. svibnja; 17. kolovoza; 22. listopada; 23. studena. — Tjedni sajam svakoga utorka i petka.
Veliki Gaj (Banat): 1. svibnja; 7. studenoga. — Tjedni sajam svakoga petka.
Veliko Središće: Tjedni sajam svake nedjelje i petka.
Veliki Torak: Tjedni sajam svake subote.
Veliki Žam: u nedjelju prije Đurđeva; prve nedjelje rujna. — Tjedni sajam svake subote.
Vladimirovec: Tjedni sajam svakog utorka.
Vranjevo: 13. svibnja; 13. srpnja; 30. listopada.
Vršac: u nedjelju pred pravosl. Svijećnicom; na Cvijetnu nedjelju; prve nedjelje kolovoza; posljednje nedjelje u listopadu uvijek od petka do ponedjeljka.

Z

Zmajevac (Baranja): 14. veljače; 4. travnja; 6. srpnja; 20. listopada.

Ž

Žabalj (Bačka): 15. travnja; 20. lipnja; 29. rujna. Ako taj datum pada na nedjelju ili ponedjeljak, sajam je tog dana, inače u prijašnju nedjelju i ponedjeljak.

Z.

Žombolja (Banat): 19. ožujka; 29. lipnja; 8. rujna; 11. studenoga. Ako ti dani ne padaju u nedjelju, onda se obdržaje prijašnje nedjelje.

PRVA HRVATSKA ŠTEDIONICA

Osnovana 1846. **U ZAGREBU** Osnovana 1846.

Dionička glavnica	**Din**	**75,000.000·-**
Pričuve preko	**Din**	**80,000.000·-**
Ulošci preko	**Din**	**1.500,000.000·-**

MJENJAČNICA U ZAGREBU.

PODRUŽNICE: Bačka Palanka, Bakar, Banjaluka, Bihač, Bjelovar, Brčko, Brod n/S., Celje, Crikvenica. Čakovec, Daruvar, Delnice, Derventa, Djakovo, Dubrovnik, Karlovac, Kraljevica, Križevci, Ljubljana, Maribor, Mitrovica, Mostar, Nova Gradiška, Novi Sad, Ogulin, Osijek, Pakrac, Požega, Sarajevo, Senj, Sisak Skoplje, Split, Subotica, Sušak, Travnik, Tuzla, Varaždin, Veliki Bečkerek, Velika Gorica, Vinkovci, Virovitica, Vukovar, Zemun, Zagreb Gornja Ilica, Zagreb Mihanovićeva ul., Zagreb Vlaška ul.

ISPOSTAVE: Podravska Slatina, Ruma.

Brzojavni naslov: PRAŠTEDIONA.

PRIMA ULOŠKE na uložne knjižice i na tekući račun.
ESKOMPTIRA mjenice, devize i čekove.
OBAVLJA BURZOVNE NALOGE, te isplate na sva tuzemna i inozemna mjesta.
IZDAJE čekove i kreditna pisma na sva tu- i inozemna mjesta.
FINANSIRA trgovačka, obrtna i industrijalna poduzeća.
OBAVLJA sve štedioničke i bankovne poslove najkulantnije.
IZDAJE 4, 4½, 6 i 8%-ne založnice, te 4½ i 6%-ne komunalne zadužnice.

Govor doktora Kaučuka
u gostioni „K zelenom drvu“

Velim Vam ljudi, ako cijeli dan moramo raditi i od prvog zova pijetla do zalaza sunca stajati na nogama, dogadja se dabome, da nam noge prerano otkažu službu.

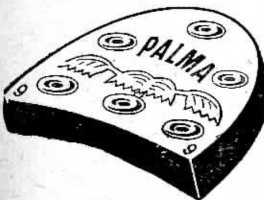
Nije ni čudo. Predstavite si, da jedan kotač (bicikl) izgubi pneumatik. Taj se kotač može odmah baciti medju staro željezo.

Kod čovjeka takodjer nije drugačije. Tko ide na tvrdim kožnatim petama, koje su povrh toga često još i potkovane željeznim čavlima, ćuti se ko da kod svakog koraka dobije pošteni udarac. I ako se ne oćuti svaki pojedini udarac — stotine tisuća takovih udaraca osvećuju se našim kostima.

Zato dragi ljudi, kada čitav dan trebate svoje noge i jer iste trebate samo ako su **zdrave** i **krepke**, morali biste nositi PALMA kaučuk pete. Ove su naime elastične kao pneumatik. Osim toga su jeftine, traju triputa tako dugo kao kožnate pete i štede skupu obuću.

Na PALMA kaučuk petama idete ugodno, elastično i štedite svoje noge. Iste se dobiju svagdje i svaki Vam ih obućar za nekoliko časa može pričvrstiti.

Tko nosi PALMA kaučuk pete, taj može do visoke starosti snašati sve poteškoće i muke svakodnevnog rada i imati pored toga uvijek zdrave i krepke noge.

Dragi ljudi, mislite uvijek na ovaj govor kada ste umorni.

Kupuj promišljeno, da kupiš jeftino, a ipak dobro!

Često u dućanu nemamo ni vremena ni strpljivosti, da temeljito promislimo stvar i tek kod kuće žalimo, da nismo odabrali nešto drugo.

IZBJEĆI ĆETE RAZOČARANJU,

ako odabirete temeljito što trebate iz velikog godišnjeg kataloga svjetske otpremne kuće Suttner sa preko 1000 slika, sjedeći udobno kod kuće, a taj veliki godišnji katalog

PRIMIT ĆETE BESPLATNO.

Eto mali izvadak iz kataloga:

Samo 22 Din — **Brijači aparat** br. 12.207 fino poniklani, sa 2 oštrice, vrlo lijepo izradjen.

Samo 168 Din — **Bečka ručna harmonika** br. 13116 sa 10 tipaka i 2 basa, dvoredna veličina 24×11 ½ cm, sa 10 bora na mjehu, lijepa izradba. Razašilje se uz pouzeće ili novac unapred.

NEMA RIZIKA! Što se ne svidja, to se zamjenjuje ili se vraća novac!

Glazbala svake vrste, noževi, škare, sprave za rezanje brade i kose, alat, kuhinjske sprave, garniture, odjevni predmeti za dame, gospodu i djecu, rublje, cipele, igračke i mnoštvo praktičnih uporabivih predmeta u godišnjem katalogu. Tražite ga odmah od svjetske otpremne kuće:

H. SUTTNER, LJUBLJANA br. 290

(Slovenija).

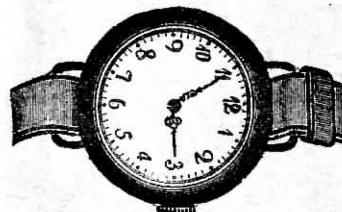
TO je onaj sat

koji je usprkos nečuveno jeftine cijene ipak tako dobar.

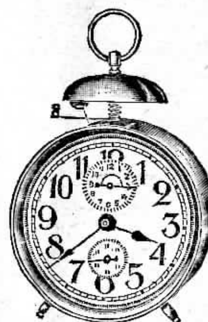

Samo 49 Dinara 60 p. stoji pravi **švicarski** Anker-Remontoir sat br. 100 sa najtačnije udešenim strojem, nadalje

Samo 69 Dinara 20 p pravi švicarski Anker-Rem. Roskopf sat br. 111. sa Ia strojem, svjetlećim radium brojkama i kazaljkama.

Samo 98 Din sat-narukvica sa kožnatim remenom, vrlo dobrim strojem, u dobroj kakvoći.

Samo 64 Din 20 p prava Anker-budilica br. 105 sa solidnim strojem, tačno udešena, poniklana, 16 cm visoka. Golemi izbor **satova za dame i gospodu, lančića, prstena, naušnica, nakita i predmeta za poklone od zlata, srebra** itd., u godišnjem katalogu. Ne kupujete **nigdje tako jeftino, a ipak tako dobro.**

Zahtjevajte zato još danas godišnji katalog sa preko 1000 slika, primiti ćete ga besplatno od

H. Suttner, Ljubljana br. 290

(Slovenija).

Čovjek koji boluje

gubi svoju životnu snagu i radnu sposobnost, te pada na teret ne samo svojoj obitelji, već i samom sebi.

SNAGA, ZDRAVLJE

jesu blago, koje treba da čuva svaki čovjek. Kod glavobolje, zubobolje, kod trganja u udima i kod svih boli, koje se pojavljuju uslijed kakove prehlade postići ćete upotrebom ovoga svestrano prokušanog domaćeg sredstva prave

DIANA FRANCUSKE RAKIJE

brzo ublaženje boli, ako bolna mjesta nekoliko minuta tarete svaki dan sa

DIANA FRANCUSKOM RAKIJOM

Kod želudčanih boli uklanja nekoliko kapljica na šečeru uzeto, sve neugodne pojave. Dobiva se uz cijenu od 10 dinara u svim apotekama, drogerijama i boljim trgovinama zajedno sa naputkom.

Čuvajte se bezvrijednih patvorina i tražite svuda samo pravu **„DIANA" FRANCUSKU RAKIJU.**

Gdje iste ne dobijete, obratite se izravno na glavno skladište

JUGOFARMACIJA D.D.

ODIO DIANA

ZAGREB, JUKIĆEVA ULICA BROJ 12

POD JUŽNIM SUNCEM

DALMACIJE
USPIJEVA

LJEKOVITO BILJE

iz kojega se proizvodi

FIGOL-ELIKSIR

Figol je opće poznati i priznati ljekoviti specijalitet, priredjen iz ljekovitog bilja, koje je na poseban način iscrpljeno, te iz purgativnog šećera najbolje dalmatinske smokve. Figol čisti krv i obnavlja cijeli organizam, te odstranjuje uzročnike neuredne probave, besanice, glavobolje, nervoze, bolesti bubrega, jetara, žući, kao i šuljeve (hemeroide). Figol čisti crijeva stoga daje svježinu tijelu

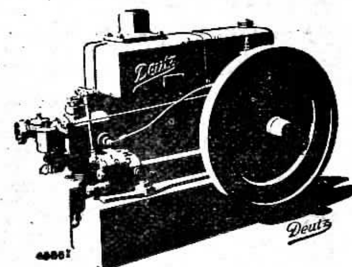
Razašilje:

Apoteka Dr. Semelić, Dubrovnik II./7.

Hiljade priznanja i zahvalnica stoje svakome na ogled.

Figol šalje se pouzećem, a cijena mu je sa pakovanjem i poštarinom: 1 flaša Din 40·—, 3 flaše Din 105·—, a 8 flaša Din 245·—.

DEUTZ-MOTORI

Mali motori za sva goriva sredstva, stabilno ili prevozno za gospodarstvo

Diesel-lokomobili

Motorni agregati sa sisaljkom za na- i otopljavanje.

Motori na sisaći plin za drvene otpatke i drveni ugljen i

Diesel-motori za mlinove i pilane

KORTE & ERBEN K. D.

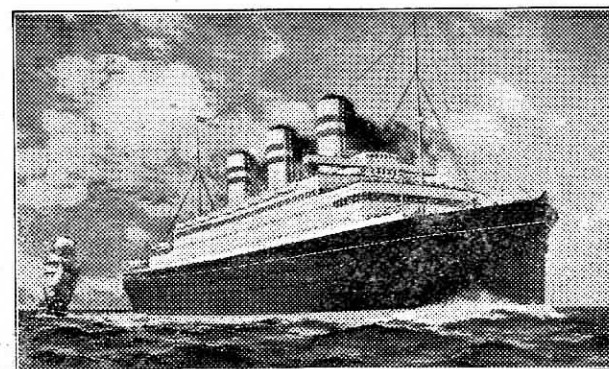
TELEFON 21-88 **ZAGREB** ILICA BROJ 134

Tražite prospekte i ponude!

HOLLAND-AMERIKA LINIJA

Generalno zastupstvo **ZAGREB, Zrinjski trg 8.**

NEW YORK
KANADA

MEXICO
KUBA

Direktni prevoz putnika iz Rotterdama (Holandija) i Boulogne sur Mer (Francuska) sa brzovoznim i najmodernije uredjenim parobrodima. Najveća udobnost i potpuna sigurnost. Izvrsna opskrba. Putnici III. razreda imadu samo kabine sa ugodnim krevetima i uzornom čistoćom.

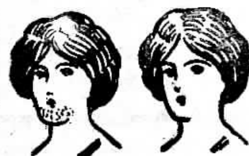
Sve upute dajemo brzo i besplatno

1000 dinara plaćam ako Vaše kurje oči

bubuljice, tvrdu kožu, žuljeve, pomoću milijon puta prokušanog liječnički preporučenog „RIA" BALZAMA u roku od 3 dana ne bi bezbolno, bez opasnosti, bez noža, bez upale odstranili. »Poslije 15-godišnje muke za 36 sati riješen sam konačno kurjih očiju, protiv kojih mi nisu koristila mnoga druga sredstva. Primite moju najsrdačniju zahvalu. Molim pošaljite za moje rodjake 12 lončića »RIA«, piše prof. T. u B. Cijena sa jamčevnim pismom za 1 lončić Din. 9.—, 3 lončića Din. 18.—, 6 lončića D. 28.—. Hiljade zahvalnica i liječničkih priznanica.

LIJEPA PUT SA 46 GODINA!

Samo nekoliko dana njegujte Vaše lice sa »Eros« kremom i Vaša koža postati će glatka, mladenački svježa, bijela i mirisna. »EROS« čini obraze svježim, čvrstim, ružičastim i pridonaša spriječavanju nabora kod starenja, kod sujedica, bubuljica, prištića, nabora, jetrenih mrlja, crvenog nosa, smedjih i žutih mrlja.

SUNČANE PJEGE

i sve nečistoće kože na licu, rukama, vratu te na svakom mjestu tijela iščeznu brzo i sigurno uporabom »EROS« kreme za ljepotu. Jamstvo, kod neuspjeha vraća se novac. Cijena D. 12.—, 3 lončića D. 28.—, 6 lončića D. 48.—.

DIVNI UVOJCI

i lijepa valovita kosa čine Vaše lice dražesnim, privlačivim i zanimivim. **HELA-žesta za kovrčanje kose** jednostavnom udobnom samouporabom (bez škara), stvara potpuno prirodne uvojke i valovitu kosu, uzdrži frizuru punu i kod transpiracije i vlažnog vremena. Cijena Din. 12.—, 3 boce Din. 28.—, 6 boca Din. 48.—. Svi su gornji preparati za naručiti kod:

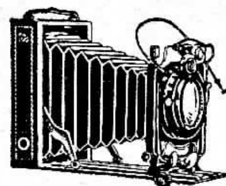
Dr. NIC. KEMENY, KOŠICE (KASCHAU), POŠT. PRETINAC 12/BL. 6. ČEHOSLOVAČKA.

ŽUČNI KAMENI?

POŠT. LJEKARNI »K SPASITELJU«, PRAHA II., VYŠEHRAD (ČEHOSL.).
Bolovala sam od žučnih kamenčića dvije i pol godine. G. dr. Mrazek preporučio mi je Vaš Thé SALVAT. Još nijesam potrošila jednu kutiju, a bolova i napadaja posve je nestalo, i ja sam posve zdrava. Zato mogu Vaš čaj najbolje preporučiti, jer je to izvrstan lijek protiv žučnih kamenčića. Primite moju srdačnu zahvalnost. Emilija Sluničko, sukromnica, Dušnik kod Melnika.
Zahtjevajte zanimljivu brošuru o žučnim kamenčićima, koju će Vam gl. zast. za Jugosl. ljekarna k »**Sokolu**« g. Proche, badava poslati.

SALVAT-THÉ!

Foto aparati

I GRAMOFONI

najsolidnije kod tt.

GRIESBACH I KNAUS

ZAGREB, JURIŠIĆEVA ULICA 1.

Zatražite cijenik!

Kod slabe probave **ŽELUCA**

kod zatvorenosti tijela, napuhavanja, slabog djelovanja crijeva, hemoroida, arterioskleroze, obolenja na mokračnoj kiselini, bolesti jetara, žuči i živčanih bolesti, kod lošeg apetita izvrsno djeluje:

„PLANINKA" ljekoviti čaj jer čisti i obnavlja krv, te čini da ona lako i pravilno cirkulira, te uslijed toga popravlja čitavi organizam.

„PLANINKA" ljekoviti čaj treba svaka obitelj, bilo na selu ili u gradu, pošto je jedan od najvažnijih faktora u njegovanju bolesnika.

U apotekama stoji pravi **„PLANINKA"** čaj Dinara 20·— po kutiji, koja samo onda sadrži pravi **„PLANINKA"** čaj, ako je zatvorena i plombirana te ako nosi ime ljekarne:

Mr. Ph. L. BAHOVEC

LJUBLJANA

a ta ljekarna šalje i poštom i to: 4 paketa za Dinara 70·— (umjesto Dinara 80), 8 paketa za Din 140·— (umjesto Din 160·—), 12 paketa za Din 190·— (umjesto Din 240·—), ako se novac šalje unapred. Pouzećem za 10·— Din skuplje.

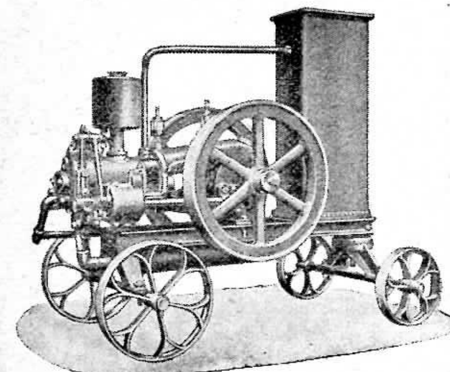
GEN. DEPOT ZA EGIPAT: Agence „Balkan" Alexandrie, Rue Tewfick 12
„ „ „ AUSTRIJU: Heil. Geist Apotheke, Wien I., Operngasse 16

BLAGOSTANJE SVAKOGA GOSPODARA

ovisi o načinu obrade zemje te uporabi strojeva.

GOSPODARSKE STROJEVE

samo prvorazredne proizvode specijalnih tvornica dobavlja

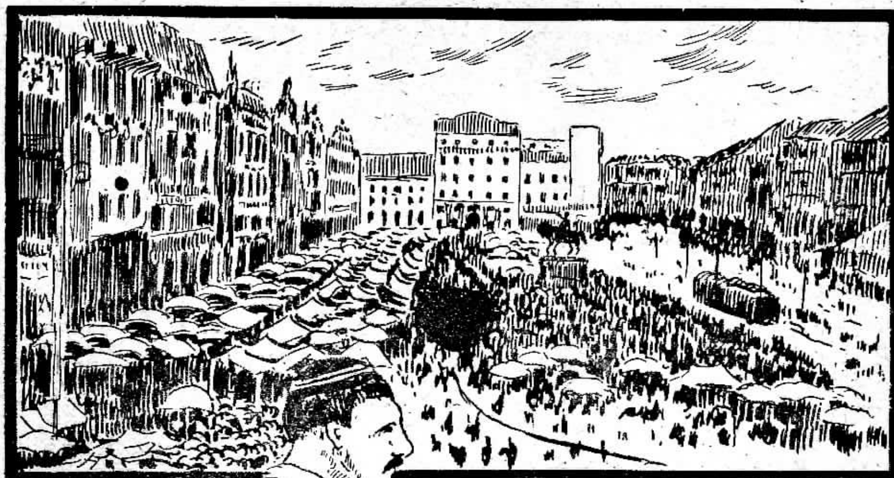
Motor original Lorenc

AGRAR K. D.

ZAGREB

Draškovićeva ulica br. 35.

Naša mušterija
Naš prijatelj.

SADRŽAJ

„Božićnice“ za godinu 1930.

